† КИРИЛ
ПАТРИАРХ БЪЛГАРСКИ

БЪЛГАРОМОХАМЕДАНСКИ СЕЛИЩА В ЮЖНИ РОДОПИ

(Ксантийско и Гюмюрджинско)

СЪКРАЩЕНИЯ

гл. — глагол; гледай
гр. — град
км — километър
л. и. — лично име
м. — местност
мах. — махала
м. и. — местно име
р. и. — родово име
с. — село
сб. — сборник
съб. — събирателно име

УВОДНИ БЕЛЕЖКИ

Тия проучвания съм направил на самото място през 1943—1944 г. Ползувал съм се от официалните книжа на общините, от данните на областното управление в гр. Ксанти, от тук публикуваните факсимилирани турски крепостни владала, но най-вече сведения имах от местни люде, едни от които са споменати в тая студия.

По топонимите в разните селища може да се правят изводи от исторически, езиков, етнически и стопанско-икономически характер. Естествено е било тия проучвания да се разширят, като се съберат, във възможна мярка, предания за миналото на селищата. Така и сторих. Това не бе никак леко, понеже простото българомохамеданско население не бе отзивчиво към моите издирвания. Отначало то се отнасяше недоверчиво, но после се успокои и ме посрещаше даже дружелюбно. По-голям успех имах при беседите си с някои местни хора, които разбраха искреността на моите намерения. За съжаление, работата не довърших поради много трудности, липса на време и немара от моя страна.

Статистическите данни се отнасят за 1943 г. — при тогавашната административна обособеност на общините.

Главното си внимание на първо време бях насочил към топонимни издирвания с оглед на българохристиянското минало на Родопите. Отбелязал съм всички топоними в българомохамеданските села на Ксантийска околия и някои от споменатите в тая студия села на Гюмюрджинска околия. Старал съм се да запиша точното произношение на всеки топоним. За съжаление, в гюмюрджинските българомохамедански села малко поработих, а там има богата, неразработена, даже неначената рудница на най-ценни езикови, етнографски и исторически сведения. Топонимите в селата на Козлукьойската община не можах напълно да установя и да проверя безусловната точност на произнасянето им от местното население. Техният брой обаче е малък.

При събирането на топонимите и на другите сведения съм изхождал от научно-исторически интерес, а не от езиковедски, поради което не съм събирал материал за говора на населението, което би дало възможност да се извърши по-пълно етимологизуване и класификация на топонимите. Някои топоними не съм обяснил, понеже смисълът им е ясен; други — понеже не са ми ясни; трети съм се потрудил да обясня етимологично или по народното етимологизуване; турските пък топоними съм обяснявал предимно в случаи, когато произходът или смисълът им не е ясен.

По топонимите не съм правил езиковедски проучвания и изводи, освен пътем тук-там. Но големият брой топоними дава донейде възможност на езиковедите да направят такива проучвания и изводи, особено като се има пред вид тяхната точност.

Във всички българомохамедански селища в южните склонове на Средни Родопи се срещат извънредно много български имена на местности, но има и турски, главно по имена на лица. Българските нарицателни имена на местности (нива, лозе, барчина и др.) по-лесно са могли да се запазят, тъй като населението не знае турски език. Така е повече или по-малко навред из българомохамеданските селища в Родопите. Но и турските имена са получили български облик под естественото влияние на говоримия български език. Например Джефер*ова* тарла, Кадий*ска* тарла, Смаил*ова* нива, Джами*ята*, Мисир*ище*, Кадий*ско*, Ямур*ово* и др.

Колкото селището е по-запазено от турско влияние, толкова топонимията е по-чисто българска; например във вътрешнородопските селища, във височините на южнородопските склонове към Беломорската низина. Гдето турското влияние е силно, там се е извършило едно значително турцизиране на топонимията. Тъй е например в селищата, близки до град Гюмюрджина, както и в ония, които лежат по яката на Гюмюрджински Карлък, та дори до град Ксанти. Интересно е да се отбележи, че планинските турски села (например Атмаджа—Ксантийско, и др.) не са могли да повлияят на близосъседните българомохамедански селища да променят наименованията на местностите, както не са могли да окажат някакво по-силно влияние и върху езика и бита на българо-мохамеданите. Това се дължи на отчуждеността между турци и българо-мохамедани, която веднага пада на очи при едно внимателно и по-продължително изучаване на народностния бит в Родопите.

Турцизирането на българската топонимия е следвало най-вече едно правило: българските имена били преведени на турски. Това се вижда особено ясно в с. Яникево — Гюмюрджинско.

Гръцки топоними се срещат съвсем рядко. Гръцкото езиково влияние в Родопите е било незначително през цялото средновековие, въпреки че покръстването на родопските славяни, започнало във втората половина на VII век, е идело от Византийската империя, от архиепископските седалища във Филипопол, Траянопол, Филипи, Никопол на Места (Неврокоп — Гоце Делчев), и въпреки че Родопската област се е намирала под властта на Византийската империя през XI и XII в., а през XIII и XIV в. (до турското нашествие) господството върху областта с променлив успех са си оспорвали Византийската империя и българската държава.[1] А обстоятелството пък, че в българския език на родопските българо-мохамедани няма гръцки думи от църковно-култовата християнска практика, но само български, е един интересен факт, който заслужава сериозна оценка. Това подсказва, че и църковно-религиозното влияние на Византия, чрез нейните митрополитски седалища, окръжаващи Родопската област, е било незначително, и че верско-славянското е било в сила. Към такъв извод ни навеждат думите ч*ô*рква, комкане, главяване (годеж), венчаване, говеене, говелка, разговяване и др., както и имената на някои празници като Коледа,

[1] Ив. Дуйчев, Родопската област по време на българския феодализъм, в: сб. Из миналото на българите мохамедани в Родопите. БАН. София, 1958, с. 22 и сл.

Суровак, Водици (Богоявление), Велиден (и Паскалé), Гьоргьовден и др.

Един важен родоположки въпрос е тоя за времето, когато е било помохамеданчено родопското българско население. Докато за чепинските и разложките българи, както и за някои села в Рупчос (Ахъчелебийско) има по-определени сведения,[1] за южния дял на Средни Родопи няма такива точни сведения, пък и малко изследвания в тоя край са правени. Това определя и значението на настоящото изследване, тъй като то съдържа данни, взети от местни предания и топоними, а също така и от някои турски владала (крепостни актове), по които би могло да се правят приблизителни изводи за помохамеданчването на тоя родопски край.

---

[1] Ст. Захариев, Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза. Виена, 1870, с. 67; Ст. Н. Шишков, Българо-мохамеданите (помаци). Историко-земеписен и народоучен преглед с образи. Пловдив, 1936, с. 38 и сл.; В. Добруски, Няколко сведения за потурчване на родопските българи. ПСп., кн. 21—22, 1887, с. 333 и сл.; Г. Димитров, Княжество България в историческо, географско и етнографско отношение, ч. I. Пловдив, 1895, с. 111; Ив. п. Панайтов Асянчин. Принос за изучаване на Разлога и по-частно на село Баня (Разложка). Бележки и спомени. Пловдив, 1915, с. 18. Много важни сведения съдържат и съчиненията на родополога Ст. Н. Шишков, които не посочваме, понеже са известни.

Освен познатата литература по тоя въпрос напоследък бе обнародвана и една ценна научно-популярна сбирка от статии на наши историци под заглавие „Из миналото на българите мохамедани в Родопите“ [изд. БАН, София, 1958]. Гл. там статията на Н. Тодоров, Насилствено помохамеданчване на родопските българи, с .64 и сл.

БЪЛГАРОМОХАМЕДАНСКИТЕ СЕЛА В КСАНТИЙСКО

ОТМАНЕРИ́[1]

На два часа североизточно от гр. Ксанти, на последните южнородопски склонове, само на час и половина от Беломорската равнина, в голите скути на височината *Го́рни пъ́т,* около 550 *м* над морското равнище, се е сгушило малкото селце *Отманери́.* Това е най-южното българско село в средния дял на Родопите. То има хубаво югозападно изложение в запазен от ветрове валог.

Село Отманери́[2], или както местното население го зове по българското му име *Ста́рото се́ло*, брои 392 жители. Към него са махалите: *Брусо́ва*[3] с 44 ж., *Кьо́стра* със 117 ж., *Пе́ва* с 60 ж., *Портó́кова* със 164 ж., *Ихтиа́р* с 55 ж., *Чаи́р* със 109 ж., Селото и махалите броят всичко 941 ж., българо-мохамедани. Турци няма нито един.

Отма́нерци са яки, хубави и трудолюбиви хора. Жените не носят черни фереджета, а зелени палта, шарени чорапи и цървули; не носят яшмак, а тестемели (домашно тъкани бели кърпи с червени краища), отметнати на рамене, стигат до кръста, както е било обичай до преди 30—40 години и сред цялото християнско родопско население. Това е била българската народна носия в Родопите.

Отма́нерските къщи са малки и неприветливи. В една и съща стая на пода върху рогозки спи цялото семейство. Поминъкът им е твърде оскъден: малки и слаби планински ниви, които раждат картофи и, в добра година, малко царевица. По-преди са имали имоти на полето (например м. *Юката* в Козларско землище), но гръцката власт е оземлила с тия имоти малоазийските гръцки бежанци, заселени в с. Козлар. Отманерци с мъка си спомнят за нивите си в полето. Сега повечето мъже са наемни работници из полето и дървари в гр. Ксанти, а жените гледат полската работа или секат дърва (дъбови шубраци) и на гръб или на магаре ги отнасят и продават в града.[4] Тежко живеят отманерци. Селяни са ми казвали: „*Мага́рчето живе́е; на́шето не е жива́лка.*“

Отманерци са добре познати в гр. Ксанти и полските ксантийски села. Всяка събота те, пък и всички горяни от тоя най-южен

---

[1] Числеше се към Коюнкьойска община.

[2] Във владала от първата половина на XIX в., оригиналите на които притежавам, селото се нарича също *Отма́н вира́н* или *Отма́н Ура́н*.

[3] Може би се вадят камъни за брусове. Гл. Й. Заимов, Местните имена в Пирдопско. БАН. София, 1959, с. 122: м. и. *Брусовете*, Пирдопско; м. *Брусо* при Еникьой — Ксантийско. Топ. *Брус* на р. Пчиня под пл. Козяк се споменава в хрисовула на Стефан Душан от 1353 г., с който подарява църквата св. Николай на Серския митрополил Яков. Акты Русскаго на святомъ Аѳонѣ монастыря св. великомученика и цѣлителя Пантелеимона. Кiевъ, 1873, с. 363 и сл.

[4] Сиромашията е принуждавала и християнките българки да се товарят с дърва и да слизат от планинските селца в средищните села и паланки, за да ги продават. За тая сиромашка неволя четем и в една дописка на Д. Димов от София от 13. I. 1868 г. в цариградския в. Македония, бр. 10 от 3 февруари 1868 г.

среднородопски предел, се спускат низ стръмните пътеки, натоварили на гръб дърва, за да отидат на пазар в Ксанти. Но ксантийци познават тия жилави планинци не само като дървари, а и като евтини работници в тютюневите складове. Познати са и из полските села, дори до морето, дето ходят като земеделски работници и ратаи. Издръжливи са в работата, търпеливо понасят несгоди и неправди, скромни са в отношенията с хората. Всякога свити и самосъбрани, те живеят в свой затворен обществен свят и рядко някога мечтаят да напуснат планинските си домове, за да търсят пощастлив дом нейде из равнината. Горе сякаш са защитени в своята горянска гордост и свобода. Колкото и да е тежък животът им горе, дето мъглите се вият, те обичат родните свои огнища.

Отманерци са приветливи, разговорливи и гостолюбиви. Не правят изключение и жените. Те не се крият пред външни посетители на селото, каквито обаче много рядко попадат в това скалисто гнездо. Когато за пръв път бях в Отманери (на 9 ноември 1943 г.), край селото срещнах цяла дружина жени, които се връщаха от „кърa". Поздравихме се и застанахме на разговор. Никоя се не закри, па не се опитаха да се и загърдят — както си бяха полуразгърдени, тъй си и останаха. Изплакаха мъката си поради тежкия живот. Понеже се смрачаваше, рекоха ни да нощуваме в селото, все щяло да се намери място за нас, трима-чітирима гости. С нас беше и старият селски имам Хюсеин Асан Имамов. Без всякакво сумщение, даже в присъствието на имама, тези простодушни българо-мохамеданки ни поканиха да пренощуваме в селото им и да не бием нозе в мрака из каменливите стръмнини край тъмното *Отма́нерско дере.* Това е твърде характерно указание за липса на мохамеданска затвореност и прикритост у отманерските жени.

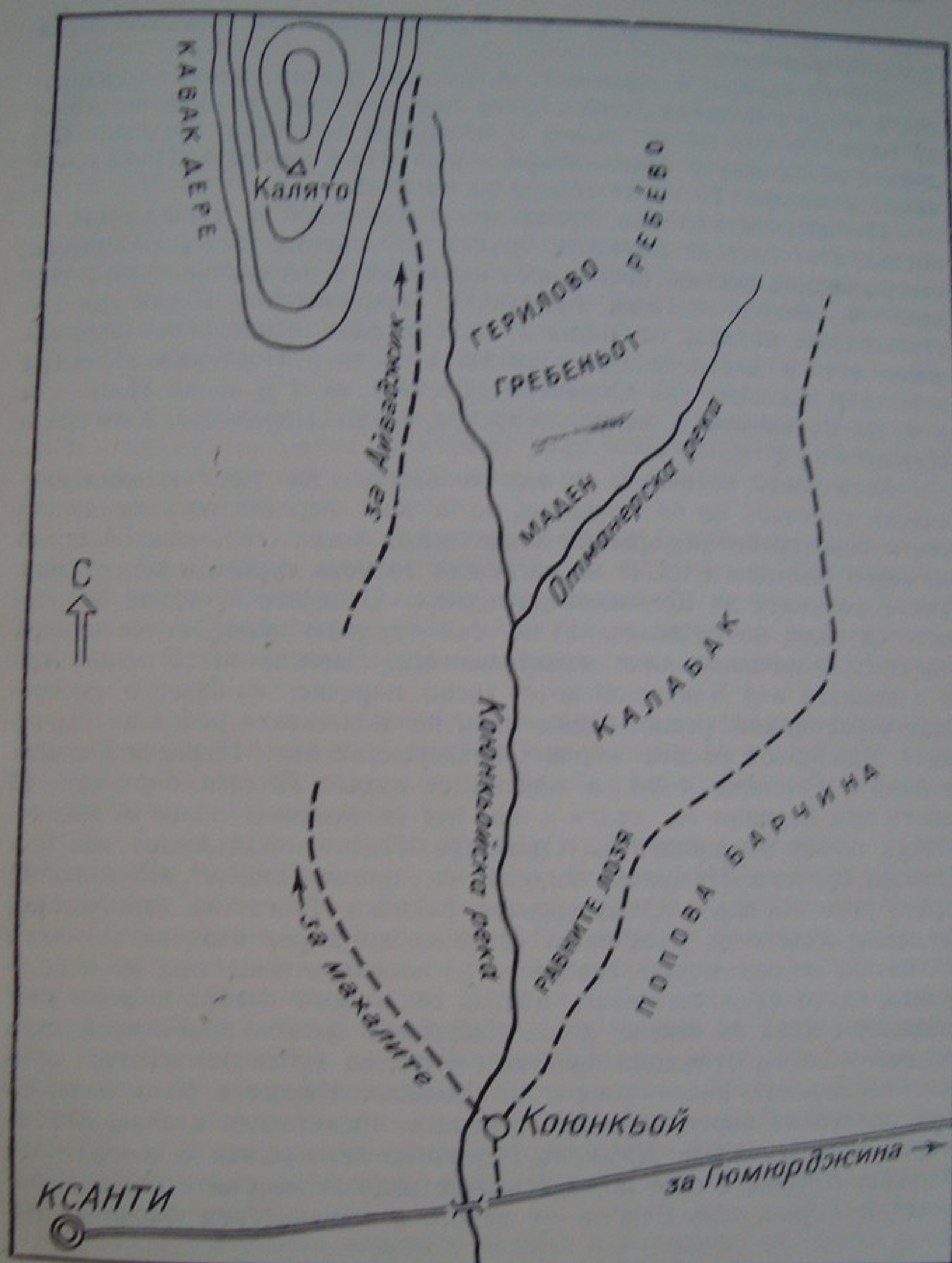
При второто ми посещение през зимата (19 февруари 1944 г.) те бяха още по-дружелюбни и открити, приеха ме като стар познайник.

Отманери е старо гнездо. Роило се е през разни времена няколко пъти. Тъй са се заселили махалите Пева, Брусова, Чаир, Ихтиар, Портокова (произнася се и Партокова) и Кьостра. Махленците сега не помнят кога са били заселени махалите им, но в Старото село те имат роднини и от старо време.

Близкото землище на Старото село, както махленците наричат Отманери, е малко. Тая недостатъчна и бедна земя не е могла вече да изхрани постепенно умножаващото се население на селото, та някои селяни са се изселили в по-далечните къшли. Отначало само лятото са прекарвали в къшлите, край които са си създали малки ниви и ливади. След време обаче съвсем са се изселили от Старото село и са заселили днешните махали, които не са тъй близки до селото.

За Пева махала ми разказаха, че е назована по някой си Пею. Това име се среща и другаде в топонимията на българомохамеданските родопски селища (например с. Мустафчево, с. Широка поляна — Ксантийско). Дълго време пейовци от мах. Пева са пазили фамилното си име. Внуците на последните пейовци отскоро взели турски презимена.

Такова заменяване на български фамилни и родови имена с турски се е извършило през последните няколко десетилетия на

много места. Причини: религиозна ограниченост и противобългарска пропаганда. На българо-мохамеданите е бил внушаван страх, че заради имената им ще ги считат българи и ще ги насилят да променят вярата си. Но и без мотива на тая заплаха фанатични ходжи са изтъквали предимството за всеки „правоверен" да носи турско име, а не фамилно име на неправоверни. Може да се приеме като правдоподобна допълнителна причина (сочена и от българо-мохамедани) —

страхът от гръцката власт, която била предпочитала турските имена пред българските.

До Отманери и махалите водят две главни пътеки. Отманерската пътека прилича донякъде на път, ала кола по нея не може да мине. По тия места колата е непознато превозно средство. Селяните си служат с коне, катъри и най-вече с магарета. По-бедните нямат и магаре. Те носят товара си на гръб.

Отманерската пътека начева от с. Коюнкьой и държи северна посока. Пътеката за махалите тръгва от същото село, но държи северозападна посока, после, през камънаци и песъкливи сипеи, възвива на север — за Пева, Брусова и Чаир махали. Преди да достигне Пева махала, от общата пътека едно отклонение продължава все в северозападна посока и води в Портокова, Кьостра и Ихтиар махали. До Отманери се стига за $1^1/_2$ ч., до Пева — за 1 ч., до съседните ѝ махали — за $1^1/_4$ ч., до Портокова, Кьостра и Ихтиар — за 2 ч.

Кога човек погледне от полето нагоре към тия последни планински спусъци, не би повярвал, че в това царство на каменни сипеи и сиви гранитни вършини може да има селца. От Коюнкьой право на север планината обаче не изглежда толкова сурова и недостъпна. Тук е долината на Коюнкьойската река. От двете ѝ страни височините са голи, но се зеленеят: по тях трудолюбивият селяк намира колко-годе почва за лихи макар нивички. Навлезе ли се по-навътре в планината въз Коюнкьойското тясно поречие, по-начесто се срещат терасовидно разположени ниви по полегатите ребра на барчините. Вдясно от реката върви Отма́нерският път. Първата барчина отляво е *Равни́те лозя́,* а вдясно се издига *По́пова барчи́на*[1]. И двете тия барчини са дълги и по тях се зеленеят ниви и ливади. Оттук почва землището на Отманери. Пътят продължава все под Попова барчина. На около половин час, при м. *Маде́на*[2], в Коюнкьойската река се влива Отманерската рекичка. Пътят за селото продължава вдясно от дълбокото Отманерско дере, възвива за малко на изток, но пак поема северната си посока, минава под м. *Клису́рата,* гдето една странична пътека се възема нагоре и води към махалите. Кога се стигне до м. *Байря́мов вриз*[3] — пресъхнала сега чешма — досам отвъдния бряг на реката, на хубав югоизточен припек се виждат ниви — това е м. *Лозйе́то.* Някога е било лозе, но тук лозето не вирее добре, та отколе е превърнато в ниви. Пътят върви под барчината *Друмо́т,* североизточно над нея е по-голямата барчина *Ко́сево,* а още по на север се издигат високите барчини *Вȏрот*[4], и *Го́рни пȏт.* Вдясно от дерето е каменистата барчина *Ге-*

---

[1] Нива 1,5 *дка* на Шабан Расимов Алилов.

[2] Maden, араб. — мина.

[3] ἡ βρύση, ἡ βρύσις — чешма. В един граждански документ от XI в. на гръцки език за разграничаване от Иоанна Асикрита, царски нотарий и описвач на Солунски окръг, имотите на светогорския манастир „Св. Пантелеймон" (от 1169 г. руски) в Касандрия се споменава селото Вриза (τὰ σύνορα τοῦ χωρίου τῆ βρυζᾶ). Акты Русскаго на святомъ Аѳонѣ монастыря св. великомученика и цѣлителя Пантелеймона. Кіевъ, 1873, акт № 19, с. 156.

Нямаме ли тук послявянчване на гръцкия топоним?

[4] Върхът.

рѝлово, а височината над нея се нарича *Рѐбево*[1]. Западният склон на Герилово стръмно се спуща към Коюнкьойската река, която тук минава през тесен дол. Отвъдният бряг на реката е също стръмен— извишава се гранитен масив *Калѝто* с шилеста барчина *Гребеньо̀т.* От запад на Калято е *Кава̀к дерѐ*, което го дели от Коюнкьойския балкан. По тоя начин Калято е защитено от три страни — юг, изток и запад. От трите страни то е недостъпно — само кози могат да възлязат горе. Тая някогашна крепост е пазела долината на Коюнкьойската река от неприятелски нашествия от юг, т. е. от Беломорското поле. Върхът на Калято господствува над цялата южна част на долината. На няколко метра под него се виждат остатъци от каменни зидове. А съвсем долу — току над реката — по продължение на Калято върви една пътека за мустафчевската махала Айваджик. Колкото и да е била трудно проходима долината на Коюнкьой, тя е трябвало да бъде защитена, понеже въз нея неприятелските пълчища са могли да излязат през Мустафчево — Синиково в долината на Куру̀ чай при с. Шахин и да се явят в гръб на защитниците на Ксантийската крепост.

След като се отмине Байрямов вриз, от двете страни на вече ниското Отманерско дере се виждат ниви — това е м. *Воденѝцата.* Някога е имало воденица, но то било отдавна. По-нагоре е м. *О̀реше,* а вдясно — *О̀реше дере.* Още по-нагоре в дерето е м. *Блѝзната воденѝца.* В отколешно време е имало воденица, но сега няма и следи.

Оттук вече реката Отманери възвива на изток към барчината *Бял ка̀мен*, която е около половин час далеко. Отманерската река се образува от бялкаменските и други планински поточета, затова през лятото водата ѝ намалява.

До селото остават около 20 минути. Насреща се издига Горни пôт, а вляво от пътеката — барчината *Гуля̀м ка̀мен*, до нея — нагоре въз пътеката — *Гро̀бйето,* гдето е и селското гробище. Едва като се стигне превала между Горни пôт и Гро̀бйето, само на около 300 *м* се вижда селото Отманери, разположено на западните склонове на *Го̀рни пôт* и на *Тѝклата* (барчина). Изложението е западно с южен наклон. В тая падина, прорязана от Коюнкьойската река, духат северни и южни ветрове. Окото лови далечината на Айваджик, на мустафчевските и на синиковските барчини. На запад се вижда протегналата се в северна посока верига на *Калѝто*, която вече не е камениста, и се слива с барчините на Айваджик. От двата края на селото се спущат две сухи дерета, които се събират в стръмнината под селото.

В близкото селско землище нивите и ливадите са малко и са слаби. Над самото село нивите се наричат *Чу̀ркова*[2] *махала̀.* В северния край няколко отделени къщи се наричат *Гôрни край.* Тук са горнокраинските ниви, до тях са *Ама̀тьево*[3] и *Дурбалѝво*[4] (ниви).

---

[1] Дали не е от араб. rebiî — пролетен ?
[2] От л. и.
[3] Ахматьево, л. и.
[4] От л. и.

Под селото — на запад — три барчинки се редят, свързани една с друга. По тях има поляни, твърде слаби за ниви, понеже нямат дълбока почва. Северната барчина, която е най-голяма, се зове *Ку́ртина*[1], средната — *Чо̂рквата*, а южната — *Ту́мбата*. Под нея е м. *Ни́вищата*.

От Отманери има преки пътеки за махалите. Поема се по гърба на Горни по̂т, възвива се на изток край подножието на Во̂рот, сетне пътеката се насочва на юг и върви над м. *Поля́ните* — хубави планински поляни сред камънаци и стръмни сипеи. Отдясно остава *Дру́мската барчи́на — Друмо́т*, над който е пътят за с. Отманери. Пътеката е успоредна с пътя, но ние не го виждаме: той е ниско зад високите барчини. Друмо́т е доста голяма барчина с гранитен връх на южния край. В равното било на барчината е м. ***Чо̂рквата***[2], позната на всички жители от махалите, особено на тия от Чаир, Пева и Брусова, защото Друмо́т със сивия си каменен връх се е надвесил на юг към тия сгушени в падинките махали. С топонима *Чо̂рквата* е свързано предание за отколешно време, когато е имало черква. Селище на това място не ще да е имало — твърде тясно и неподходящо е. Вероятно е било оброчище с малка черквица.

Отмине ли се Чо̂рквата, пътеката възвива на югоизток и изток, пресича дерето на *Це́рцката*[3] *ря́ка* и пак поема към югоизток. Докле се върви на изток, отпреде се виждат две високи барчини — това са *Цер* и *Амба́рят*. Оттам иде Церцката ряка и се спуска на юг по *Це́рцката пади́на*. Пътеката донейде продължава вляво от реката, после криви́ слабо на изток. Тук наблизо е мах. *Ихтиа́р*, но все още се не вижда. Минава се през малка и рядка дъбова гора, наречена *Жо̂лище*, и вече се мерват крайните ихтиарски къщи. Стрелката на часовника отбелязва от Отманери до тук около един час път.

Ихтиар[4] е малка махала, брои 55 жители; лежи на около 510 *м* над морското равнище, ала отманерци им завиждат, че п о - у́ б а в е ж и в о̂ т: имали си по някоя нивичка в полето, а и тукашните им ниви и ливади са били стигали за толкова души — 55. Мярката за благосъстояние е относителна. На отманерци и това се струва благосъстояние. Па и благосъстояние е в сравнение с тяхната мъчна ж и в а́ л к а.

Махалата има южно изложение. Надолу е *Ихтиа́рската пади́на*. Под селото (юг) са нивите *Гуля́м чайр*, *Трапо́н*, *Кайбъцкото*, *Метли́ева поля́на*, *Лу́пковен*[5] *поля́на*. На изток край селото са нивите на *Бару́гон*[6] и под нея *Млади́ето*[7]. На север — *Сола́цкото*.

[1] Тур. kurt — вълк.

[2] Ниви на Ахмед Асанов Бандаков.

[3] Цер — дърво, вид дъб.

[4] Ихтиар — стар, старей, вероятно значи стара махала, или показва, че тук ще да е живял старейшината на махалите.

[5] Окончанието *ен* може би е съкратено мн. ч. на *яне*, *ени*. Гл. К. И р е ч е к, Пътни бележки за Средна гора и за Родопските планини. ПСп., кн. XI, 1884, с. 17; Пътувания по България. Пловдив, 1899, с. 463. Подобен е и топонимът *Чепеоьовлен* в с. Шахин.

[6] Бара.

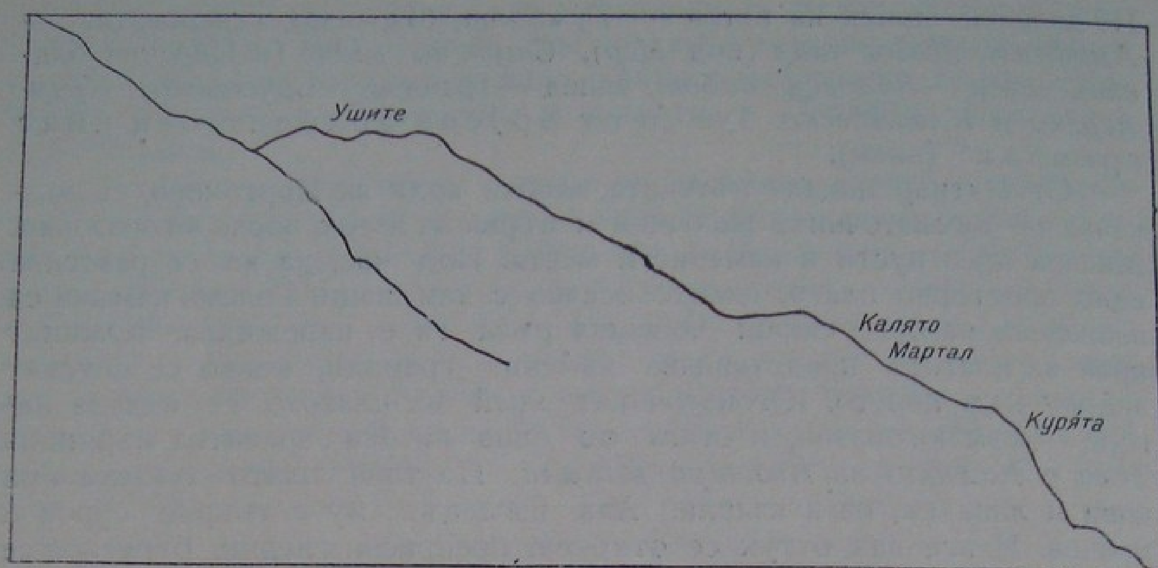
[7] Млада покарала дъбова гора.

По-далечни имоти на изток — *Ту́мбата* (барчина), североизток — *Амба́рят, Дльог чайр* (под *Цгр*), *Студе́на во́да* (в Церския балкан), север — *Ка́повен дабо́т*, запад — граничи с Брусовско: *Кучумерско* и *Кльо́мовско*. Тук „и от Бру́сон дохо́дат, о́ти и́мат грама́ди" (ниви).

От Ихтиар махала пътеката, която води за Портоково, се възкачва по югоизточните височини и върви на изток, после югоизточно. Минава през пусти и каменисти места. Под нас, на юг се разстила едно просторно плато, цялото осеяно с камънаци. Големи камъни са изправени нагоре, сякаш човешка ръка ги е нареждала. Южният край на платото представлява каменни грамади, които се спускат надолу към полето. Югоизточният край на платото се възема нагоре — към югоизток, и стига до една висока гранитна вършѝна. Това е *Каля́то* на *Кьо́стра махала́*. По това плато тук-там има ниви и ливадки, па и къшли. Ала изгледът му е твърде суров и мрачен. И все пак оттук се откриват прекрасни гледки. Буругьол се е проснал напреко на полето и стига до подножието на планината, а полето се слива с блясъка на беломорските води. Два свята и две стихии се съединяват от тясна ивица земя — планината и морето са свързани неразлъчно. Портоково е на около 520 *м* над морското равнище и на 500 *м* от полето, а планинските гранитни грамади са възправени като приказни стражи над цялата равнина и над морския бряг. Те са разсипани надолу, сякаш планината в гневливи часове е разтърсила могъщата си снага.

Портоково има стръмно южно изложение. Брои 164 жители. На около 5 минути източно е другата махала — *Кьо́стра* със 117 жители. Три рода отманерци са заселили Портокова махала: *Банда́ковци, Му́тьовци и Кърджалийци.* От Бандаковци някои са останали в Старото село. Най-голям е тоя род. Заселването на махалата не ще да е станало твърде отколе, може би не повече от стотина години ще да са изминали оттогава. На такова предположение ни навеждат и до сега запазените близки роднински връзки с отманерци. На всеки случай заселването ще да е станало след помохамеданчването на Отманери, ако счетем за достатъчно указание общите вече турски родови имена в двете селища. Но и по-рано тук ще да е имало някакво стражно селище. Махалата Кьостра е досам *Каля́то* — камениста барчина, която гледа на юг, от изток защитена от *Доло́т (на Дола́не)* — дълбоко речно дере. Името си Кьостра носи от *castron* — средновековна крепост. Тая крепост е пазила долината, която води навътре в планината и извежда към *Горносинѝковската падйча.* Тя е трета крепост в изходите на успоредните долини, като се започне от Ксанти: 1. Ксантийската — над града и прохода на Куру чай; 2. Коюнкьойската и 3. Кьостренската. Кьостренското кале е в системата на Момчиловата защитна стена, която започва от южните склонове на планината, дето е най-северната точка на Буругьол.

Портоковци са бедни люде с оскъден поминък, ала и те са подобре от отманерци, защото някои от тях си имат по два-три декара ниви в полето. Иначе тия планински ниви на камениста почва не биха могли да ги изхранят и при най-упорит труд. Пък и не са много нивите и ливадите им: *Го́рно Порто́ково* са ниви и ливади

Поглед от Ксанти към Чаир махала — Отманери

над махалата, *Зе́лето* — над Кьостра, *Пре́слопа* — около 1 час на север в Балкана, *Пре́вала* — над Кьостра, *Це́рцките* ниви и ливади в *Це́рцко*; под махалата на юг: *Чита́цко* (ниви и ливади), *Ягусник*[1], *Миси́рище* (югоизток), *Сту́рено зе́ме*[2], *Реси́лково* (поляна), *Камашло́к*[3] (сега празно място), *Пре́сада* (празно място), *Проси́ще* (югозапад — празно място), *Капи́ните* (1/2 час южно), *Кру́шките*, *Домуз мандра* — ниви и ливади, граница с мах. Чаир.

Кьостренското и Портоковското землища не са строго разграничени, понеже двете махали са съвсем близо една до друга. При самата махала кьостренци имат малко земя: *Гря́да*[4] (поляна), *Ро́глево*[5] (ливада), *На Крушо́н*[6] (ниви), *Планинки́те* (ниви на изток, тук и портоковци имат дялове). По-далечни са им имотите на север в балкана: *До́лня пла́нина* (ниви), *Ло̂чката*[7] (ниви и ливади).

Други топоними

в Отманери

1. *Ба́риво*, 2. *Барчи́нка*, 3. *Бо̂рдо*, 4. *Гради́нище*, 5. *Кочи́нище*[8], 6. *Ку́ково*[9], 7. *Лозйе́то*, 8. *Льо́щица*[10]. 9. *Маде́на*[11], 10. *Ма́йката*[12],

[1] Ягусник, плодно дърво, плодовете на което узряват през *август* — ранозрейни ябълки, круши и др.

[2] Сипей, почвата се свлича.

[3] Вероятно от тур. камишлик — място обрасло с тръне.

[4] *Града*, т. е. градище, м. и. в Родопите под Елин връх, над с. Каменица (Велинград) имало следи от постройка; м. и. *Градо* (възвишение) в с. Ракитово, Велинградско. Гл. П. Делирадев, Принос към историческата география на Тракия, т. II. БАН. София, 1953, с. 188, 208; т. I, 1953, с. 151, 152.

[5] Роглево, фамилно име, среща се из Родопите и сред християните, например *Роглеви* в с. Чо́кманово.

[6] Круша. [7] Локва. [8] Кочина или кочанище? [9] От кукувица. [10] От леща.
[11] Мадан — мина. Населението знае, че там се било копаело желязна руда.
[12] Извор.

11. *Мра́морско бо́рце*, 12. *Мо́глево*, 13. *Равни́ще*, 14. *Со́лтакова чу́ка*, 15. *Се́лски вриз*, 16. *Студе́ни вриз.*

в Портокова махала

1. *Бри́еститѝе*, 2. *До́мбова*[1], 3. *Ля́сково*, 4. *Поля́на*, 5. *Сре́дна барчи́на*, 6. *На Юко́на*[2].

в Кьостра махала

1. *Лозя́та*, 2. *Пожа́рене.*

в Брусова махала

1. *Барчи́ната*, 2. *Го̂рми* — дъбова гора, намира се над Друмската барчина; тази местност се нарича още и *Чо̂рквата*[3], 3. *По́пова нива*[4], 4. *На Юко́на.*[5]

в Чаир и Пева махали
(на десетина минути една от друга)

1. *Бъаза́ (на Бъаза́н)*[6], 2. *Бо̂рчи́ните*, 3. *Бу́квата го̂ра (на Бу́квана го̂ра*[7], 4. *Куря́та (на Куря́на)*[8], 5. *Па́пративвата*[9], 6. *Тъйрньовото*[10], 7. *Калаба́ка*[11], 8. *Уши́те*[12], 9. *Каза́нкая*[13], 10. *Ма́ртала*[14], 11. *Ма́ртала*[15], 12. *Ку́рткая*[16], 13. *Дюзле́р*[17], 14. *Ку́кува чу́ка*, 15. *Пазла́кова ни́ва*[18], 16. *Та́шковите*, 17. *Ге́чкова.*

---

[1] Дъбова?

[2] Юк, тур. — товар.

[3] Имот на Асан Халилов Софтов.

[4] Имот на Сали Мехмедов Софтов.

[5] Имот на Хюсеин Мехмедов Софтов.

Дали ще да е само случайност, дето поповият и черковният имот са притежание на фамилия *Софтовци*, т. е. наследници на мохамедански духовник? Същото срещаме и в с. Братанково (Ксантийско) — *Софтовската* махала (5 къщи) е в съседство с м. *Чо̂рквата*. Може би ще трябва да се предположи, че черковният и поповият имот е преминал при помохамеданчването във владение на мохамедански духовници. А може би самите свещеници са се помохамеданчили?

[6] Нива над с. Коюнкьой до м. *Друмо́т*; по-преди имало там къщи, сега са паднали. Иде от бъз. В с. Синиково се произнася *бо̂з* (*Бо̂зов дол*), също в синиковската махала *Угурли́й*, в с. Кетенлик (Мустафчевска община), а в с. Козлужда и в с. Демерджик — *боз*. Гл. топонимите в това съчинение.

[7] Букова гора, в планината, на около един час.

[8] Кория, ниви. Два топонима еднакви: единият „*На Бъаза́н*", другият между мах. Чаир и Портокова.

[9] Ниви над *Куря́та*, към мах. Портокова.

[10] Тръниво. ЪИ се произнася като руското „ы". Мястото е камънак, близо до селото.

[11] Нива връз селото.

[12] При *Калаба́ка*.

[13] Тур. kazan + kaya — скала. Каменисто място долу при м. *Калято*.

[14] Барчина, на нея нива, при втората *Куря*.

[15] Втор топоним, ниви в полето при *Сака́ркая*. Дали не е от гръцки ἁμαρτωλός — грешен, грешник?

Друг топоним *Мартала* в Средни Родопи не съм намерил, въпреки старателните разпитвания. Думата мартала не е позната, но по-стари родопчани знаят израза: „Какво се марталисваш!", употребяван за несръчен, бавен, кекав човек.

[16] Тур. kurt — вълк + kaya — скала, вълча скала. Близо до *Каза́нкая*.

[17] Съседно каменисто място.

[18] Обикновено слаба нива, оставена за пасбище.

Фамилни имена

Малкочев, Момков, Генчев, Кисьов, Бозов, Сираков, Бандаков, Зимняков, Каралинчов, Кирлиндьов, Топалов, Чолаков, Коруев, Ходжов, Садъков, Салиев.

Във всички селища се срещат еднакви родови имена или „подкарни“, както те казват: *Доралъйци, Каровци, Чаракчийци, Буярци, Курийци.*

Следи и спомени от миналото

Местните хора наричат себе си ахряни (тъй турците ги били наричали) и по-рядко помаци, но казват, че говорят помàцки, защото не са читаци (турци).

Следи от българохристиянско минало са топонимите *Чôрквата* и *По́пова барчи́на* в с. Огманери, също и *Чôрквата* в Брусова махала.

От християнските празници помаците знаят за Паскаля́, т. е. Великден, за Ко́лада, т. е. Коледа, за Сурова́к (Васильов ден), за дôската, т. е. за Водици (Богоявление), понеже тук кръстът се нарича дôска.

Знаят също за Гьоргьовден, наричат го с това име или Едрелес[1]. Тоя ден е за тях „личен ден“, обличат се добре и не работят. Сутрин преди изгрев отиват за студена вода, събират зелено биле, турят го във водата и мият „о́бразовите, глави́ти, раки́ти“ (лицата, главите и ръцете). От такава вода дават и на добитъка да пие. От сутрин окичват със зелени клонки кошарите и къщните врати за здраве на добитъка и на човеците. Правят люлки за децата и за момичетата. Момичетата биват забулвани от 15-годишна възраст. И забулените ходят на люлки, но отделно. На техните люлки отиват и момчета, пред които се отбулват. Пеят песни, но отделно от момчетата. Крият се, за да не би старите да ги видят отбулени.

Огманерци знаят, че е празник и Димитровден; така го и наричат, макар да е в употреба и турската дума Касъм[2]. Оттогава всеки трябва да се погрижи да си обезпечи и брашно, и дърва, или както казват да има „на кила́ брашна́, на герме́ дарва́“.

Употребяват също глагола говéем във връзка с байряма.

Месеците наричат както и в други помашки селища смесено, някои с турски имена, но декември се нарича Никули́ца [по Никулден].

---

[1] Хадърелес, хадърилиас (араб.) — зелен илиас. Указва мохамеданската легенда (отразена в Корана) за срещата на пророк Илия с Моисей. Това било станало през пролетта.

От българо-мохамеданите в Родопите хадърелес е преиначено на едрелес, адрелес, хадрелес и се отнася към Гергьовден като ден на пролетта.

[2] Касим (араб.) м. ноември в турския календар. Причастие от глагола касама — разделям. Следователно, думата касим или касъм, отнасяна за Димитровден (8 ноември), означава разделно време — между есента и зимата, т. е. начало на зимата, според народния календар.

Обичаи при женене, раждане и др.

Женене. Момчето, което е за женене, наричат ко́пеле. Когато се любят момчето и момичето, наричат ги гале́ник и гале́ница. Асан Асанов Доралъйчев от Чаир махала разказва как той се оженил: едно девойче „загале́но от ма́лку" му станало жена. Той е бил на 20 години, а тя по-малка. Проводил майка, татко и други да я „изйщат". Родителите се съгласили и я дали. Но не искат ли да дадат момичето, то може да избяга при момчето, „ако го драго́ва", т. е. ако обича момчето. При отказ родителите казват: „Ма́лка йе, о́ще не фта́сала, не́ма о́ще дри́пи, го́ла йе". Но ако са съгласни, казват: Куга́ сô бендусôват, ще да сô зьо́мат"; или: ако бъ̂йди късме́т, ще сô зьо́мат".[1] Тогава родителите на момичето не дават никакъв дар, но след туй се изпраща нишан — пôрстен, след известно време кôрпа. Момчето праща ушници или такъм от алтъни, а момата праща дрехи. Тия дарове се занасят от близки хора, и те са само за „главе́ж" (годеж).

Един ден преди сватбата вечерта каносват на момата косата, но не и ноктите. През това време дружките ѝ пеят.

На сватбата правят никях — договор за обезщетение, ако мъжът напусне жена си.[2] Сватбата наричат венчило. Имамът венчава младите, като чете молитви. Момичето не се прибира при мъжа си преди венчавката: „Дурги не венче́е хо́джата, не сби́рат сô". След това отвеждат невестата в дома на момчето; става веселие с хора́ и свирки.

Ако невестата не излезе девствена, младоженецът може да я върне. На утрината след венчилото майката на „копелето" отива да разбере как е излязла невестата.

И тук българо-мохамеданите не са многоженци. По-преди се е случвало, и то много рядко, някой да има две жени. Сега обаче не, и на двуженците не се гледа добре.

Раждане. Като се роди детето, някоя стара жена или сама майката отрязва пъпа. След това го солят да се не развали.[3] Новороденото не се задойва от друга жена.[4] Веднага на челцето му се туря пара или цветен конец, за да го пазят от лоши очи. Пелените не се изнасят навън, за да не ги види лош дух или някой да не направи магия, та детето да пати.

Наричане на името. Новороденото дете получава името на баща си, на дядо си или на някой сродник. Кое да бъде името се определя така: наричат лъжици на имена на сродници и ги пускат в поток; която лъжица мине напред, на това име го назовават.[5]

---

[1] Така приблизително постъпвали и родопските християни. Ст. Н. Шишков, Родопски старини, кн. I. Пловдив, 1887, с. 8.

[2] Гл. с. Исьорен.

[3] Такъв е обичаят и сред българите в Смолянско. Ст. Н. Шишков, Р. ст., II, 1888, с. 34; Животът на българите в Средна Родопа. Пловдив, 1886, с. 60.

[4] У смолянските българи обичаят е бил друг: роди ли се детето, веднага търсят жена подойница, която да го кърми, докле се спусне мляко на родилката. Това създава родство. Р. ст., I, с. 10.

[5] Тоя обичай е общ почти за всички българомохамедански селища в тоя дял на Родопите. Гл. с. Шахин.

Имената на децата биват и променяни; напр. когато детето плаче, боледува, не расте добре.

Малките деца се подхранват с „прясно мляко“, а не само с „мляко“, под което разбират кисело мляко.

Магии. Изобщо пазят се много от магия и по добитъка. Така например, когато се окози коза, на козлето турят нишан на ушите не само да го познават, но и за да не бъде урочасано.

Когато чрез магия някой „превземе“ млякото на козата, собственикът ѝ отива при ходжата да му напише мускал за козата. Тоя мускал се връзва за врата на козата и се държи докато мине болестта или безмлечието, или докато сам падне.

Същото става и при заболяването и при „превземането“ на млякото на крави. Когато собственикът види, че млякото ѝ се крати́, отива при ходжата да му „по́йе“ и да му направи някой мускал.[1]

Вярва се, че има жени, които с магии могат да вземат житата (житомамници).

Дете урочасано също се завежда при ходжата. Но има и жени баячки срещу магия. Най-често те гасят въглен във вода и с тая вода се измива урочасаното дете. Така и възрастните, когато страдат от уроки, отиват при ходжата да им попее и да им напише мускал, или пък отиват при баячки да им гасят въглен във вода.

КАРАОЛАН

Няма селище *Кара́олан*[2]; под това име се разбират десетина махали, според барчината *Кара́олан*, именно: 1. *Хан махле́*[3] (централна махала) — със 185 ж.; 2. *Солуджа́ дере́* — с 238 ж.; 3. *Караджала́р* — със 102 ж.; 4. *Кара́ чуку́р* — с 55 ж.; 5. *Али́ кехая́* — със 101 ж.; 6. *Хамбарджи́ дере́* — с 61 ж.; 7. *Юсейн гедик*[4] — със 113 ж.; 8. *Боклуджа́* — с 82 ж.; 9. *Иси́ мере́н*[5] — с 81 ж.; 10. *Джинкая́*[5] — със 70 ж., всичко 1088 ж.

Населението на тия махали е българомохамеданско. Говори български. До 5 брои по български, нагоре — по турски.

Селяните се оплакваха, че поминъкът им бил много тежък. Там не ставали тютюни, а само царевица, ръж и картофи. Добитък, овце и кози имали малко.

---

[1] Гл. за тоя обичай в с. Шахин. Изобщо за превзимане на млякото—сб. Родопи, II, 1940, с. 143.

[2] Не успях да спорходя всички пръснати махали, които съставят селото. Сведенията събрах донейде от общината в село Коюнкьой, донейде от селяни из махалите като Сали Миминьов Делимсенов и Юсеин Османов Дубанов от Солуджа дере.

[3] Тук бе седалището на кметския наместник.

[4] Населението я нарича *Исен гедик*.

[5] Броят се към мах. Боклуджа.

Топоними

в Хан махле[1]

1. *Бо̂залйк*[2], 2. *Веря́на махала́*[3], 3. *Вриз*, 4. *Воденйцата*, 5. *Гла́вчево*, 6. *Гьо́чево*, 7. *Голя́ма барчйна*, 8. *Джефе́р махала́*, 9. *Дрениeто*, 10. *Каля́то*[4], 11. *Ля́пната ябо̂лка*, 12. *Лъсйната барчйна*[5], 13. *Пото̂кот*, 14. *Ра́вна барчйча*, 15. *Ра́вна нйва*, 16. *Смайлково*, 17. *Синоко́т*, 18. *Ста́рият аго̂л*[6], 19. *Тро̂нково*[7], 20. *Халйлова нива*, 21. *Чо̂ран ка́мен*.

в Солуджа дере (на 15 мин. от Хан махлеси)

1. *Ава́с тарла*[8], 2. *Бо̂рце*, 3. *Бешка́рско гро́бие* (наричано и *Ста́ро гро́бие*), 4. *Во̂рткитe*[9], 5. *На Га́бране* (Габри)[10], 6. *Дльо̂га нйва*[11], 7. *Дрйенка́та*, 8. *Коджа́ кая́*, 9. *Ку́клята (кукаль и кукля)*[12], 10. *Пожа́рева падйна*, 11. *Равнища́*, 12. *О̂скрушките*, 13. *Ря́ката*, 14. *Сармашй кая́*, 15. *Филизлйка*, 16. *Чекъркль̂* (Мутьова).

в Караджалар

1. *Ба́рта*[13], 2. *Да́нчо*, 3. *Ле́ма*, 4. *О́шище*, 5. *Смайлова нйва*, 6. *Черве́ната тарла́*, 7. *Яму́рово*.

в. Карачукур

1. *Га́бран*, 2. *Ма̀ндрата*, 3. *Търнйва нйва*.

в Юсеин гедик

1. *А́гова нйва*, 2. *Бучу́ка*, 3. *Кадййско*, 4. *Чу́кано*, 5. *Чу́ките*.

Спомени от българохристиянското минало

Тия спомени са оскъдни. Пък и поради верска мнителност и затвореност на населението не можах да узная много нещо.

Селяните знаят кога е точно Гьоргьовден, но нямат никакви обичаи на тоя ден. Знаят за Паскаля́ — Великден, за Ко́лада: „кога́ разгове́те".

---

[1] От с. Гьокчилер, на шосето Ксанти — Гюмюрджина, до тая махала се стига с кон за три часа.

[2] Бъз.

[3] Малки ниви в планината. Обясняваха ми ги: нивички — „верян работа", т. е. слаби.

[4] Няма следи от кале.

[5] Лъс — кон с бяло на челото.

[6] Агъл, тур. — кошара.

[7] Трън.

[8] Овес. Знае се и старото име на тая местност — *Оскруша*. Топонимът е бил турцизиран. Така се обясниват много турски имена на местности във всички махали на Караолан.

[9] От гл. въртя. В Родопите *во̂ртка* се нарича един уред за навиване на прежда.

[10] Габър.

[11] Дълга нива.

[12] Селяните я произвеждат от *кукаль — кукля — кука*. В Родопите кукли наричат великденските хлябове със забити върху тях едно-две яйца. Р. ст., II, с. 13.

[13] Барата.

Селяни българо-мохамедани ме уверяваха, че в Хан махле има местност *Чо̀рквище*.

Топонимът *Бешка́рско гро́бие*, наричан и *Ста́ро гро́бие*, представлява особен интерес и е една важна диря за фолклорни проучвания във връзка с кукерството. Местното предание за това гробие е следното. Някога, отдавна било това, бешкари от две села, от Солуджа дере и от Синиково, се сбили и мнозина били убити. Убитите били погребани отделно, а не в селското гробище. Това станало вазпо́дзима, т. е. през есента. Какви са тия бешкари (или бешкали)? Макар и не съвсем охотно, солуджанци разказват, че това са били млади хора, които се преобличали в „смешни дрехи", нацапвали си лицето с черна или друга боя; ходили да събират жито — да бешкат, и играели из селата „за джюмбюш". При една среща на две такива бешкарски дружини, едната другоселска, станало кървавото сбиване. От онова време гробието се нарича бешкарско или старо.

От населението не бе възможно да се узнае нещо повече за тия бешкари и за техните игри. Дали наистина не е останал никакъв спомен за религиозно-обредния смисъл на бешкарските игри? От неохотата, с която съобщаваха преданието, останах с впечатление, че населението знае нещо повече, а именно бешкарските игри се отнасят към българския народно-религиозен обреден обичай. Може би те го смесват с коледарските обичаи, та поради това отбягват пред външни хора да разказват всичко, каквото преданието е запазило.

Старият и буден някогашен кмет (в гръцко време) на село Мустафчево Афуз Хасан Мехмедов ми разказа (на 11 януари 1944 г.), че в с. Синиково и други някои села и до сега бил пазен обичаят да играят мечкари. В с. Мустафчево тоя обичай не бил съществувал.

Синиковският обичай, както Афуз го представя, напомня кукерските игри. Младежи и по-възрастни хора се обличат в смешни дрехи (женски и др.), някои надяват мечешка кожа, мечката и мечкарите скачат, играят и пеят; едни удрят мечката с тояги, тя реве. Дружината носи дюмбереци (хлопатари) и чанове (звънци) и през цялото време звънят и пеят песен, която била българска, но често се повтаряло „беш, беш". Поради това играчите се наричали бешкари и бешбеци, а цялата дружина — мечкари.

Дружината ходела да бешка ноще, и то вазпо́дзима (есен) до Димитровден. Ходели по къщята и стопаните ги дарявали с жито, фасул, брашно, масло и др. Бешкарите (бешбеци, мечкари) сварявали събраното и дружно го изяждали.[1]

Синиковските бешкари ходели и из други села и махали. Такива дружини излизали и от с. Караолан. Веднъж една синиковска дружина се срещнала в с. Караолан с друга дружина от полето и се сбили. Старите хора разказвали за това сбиване, при което имало и убити играчи.

Старите не обичат бешкарските игри, а ходжите ги гонят. Тъй разказва Афуз Хасан Мехмедов от с. Мустафчево.

[1] Р. ст., IV, 1892, с. 43.

В българомохамеданските села въобще не говорят охотно за тоя обичай и навред се срещат хора, които отричат да го има или даже да го е имало някога у тях. Това казва Афуз за с. Мустафчево. Същото казват и шахинци за тяхното село. Но шахинци знаят и твърдят, че бешкарският обичай се пази в „долните села“: Синиково, Солуджа, Караджалар и Угурлий. От разказа на шахинци обаче се разбира, че и в селата Мустафчево и Кетенлик има, или поне е имало бешкарски игри. Вижда се, тоя обичай е съществувал навред из всички помашки села. Тъй или иначе, глаголът бешкам е влязъл в обикновената езикова употреба в смисъл на събирам, което отговаря на едно от съществените действия в бешкарските игри, именно събиране на дарове.

В Златоград (Даръдере) е имало сред българите християни и мохамедани обичая на бяшбеците. Там игрите ставали през септември, след като се приберат всички земни произведения.

На някои места в Родопите има детска игра (на момичета), която се казва бешки, понеже се играе с пет (тур. беш) валчести камъчета.[1] Тая игра няма нищо общо с бешкарските игри.

Ясно е, че в бешкарските игри срещаме следите на известните кукерски игри. В Костурско и Воденско те се наричат ешкари. За костурските и воденските ешкари, па и за кукерите изобщо, се знае, че са вършили буйства и насилия, които понякога стигали до кървави сбивания и убийства. Убитите ешкари не били опявани от свещеник, нито погребвани в общите гробища. В Емборе има ешкарски гробове.

Ешката в Костурско била малка и голяма. Малката правели деца и юноши от 10 до 18 години на 31 декември, а голямата по-възрастни хора — на 1 януари.[2]

Както в Костурско, така вероятно и в Родопите кукерите са се наричали ешкари, отдето е и думата бешкари. А може би са били наричани и кукери.

Аналогията между костурските и солуджанските ешкари е голяма: 1. Еднакво име. 2. Приблизително еднакво време на игрите — 31 декември и 1 януари в Костурско, а в Солуджа — вазпóдзима (есента) — преданието не определя точно времето, но и тая неопределена посочка е достатъчна, за да отнесем игрите поне приблизително към едно и също време. 3. Еднаква проява на буйност и насилие, което завършва и с убийства. 4. Еднакво и тук, и там

---

[1] Сб. Петдесет години Проглед, 1943, с. 194.

[2] За ешкарите гл. К. Шапкарев, Сборник от български народни умотворения (собствено издание), кн. VII, 1891, с. 161, кн. IV, 1891, с. XVI; особено проф. М. Арнаудов, Кукери и русалии. СбНУ, кн. XXXIV, 1920, с. 40—43. За ешка-старци на 31 декември и 1 януари гл. Т. Панчев, Допълнение към българския речник от Н. Геров. Пловдив, 1908, с. 112.

Фолклорът на камбарбаците и долнополците (славянски племена в Солунско) е бил много интересен: имало песни за бога Сурва (Нова година), за бога Дудол (при бездъждие) за Лазаровден, играели „Русалии“ с ножове и събирали помощи за благотворителна и благоустройствена цел. Гл. Божин Д. Проданов, Славянските племена „Камбарбаци“ и „Долнополци“ и изгонването им откъм Бялото море. Сп. Македонска мисъл, г. I, 1946, кн. 9—10, с. 424.

Ако у беломорските славяни са съществували тия обичаи, имало ги е и у съседните родопски славяни.

убитите ешкари не са били погребвани в общите гробища, поради което в Емборе има ешкарски гробове, а в Солуджа — бешкарско гробие.

А не са били погребвани в общите гробища, понеже църквата им е отказвала църковно опело поради езическия характер и неприличните сцени на игрите.

Против бешкарските игри са били до помохамеданчването на помаците християнските църковни власти, понеже са виждали в тия игри вредни остатъци на езически култ, а след помохамеданчването против тях са били ходжите, които пък са ги считали за християнски обичай, свързан с коледното и васильовденското празнуване. Преданието за бешкарските игри, колкото то и да е бледо, както и името *Бешкарско гробие* са следи от българохристиянското минало на Солуджа.

Месеци: големи́л (I), малкуша́н (II), ма́рта (III), лôшку (IV), майс (V), хавасто́с (VIII), никули́ца (XII), а другите — по турски.

Обичаи при родилница

Родилницата бива спохождана от жени, които ѝ донасят хляб, мляко и др. В началото родилницата лежи, а до 40-я ден нищо не работи. Обикновено излиза за малко, колкото да се раздвижи. Пелените на новороденото вечер се прибират вътре, за да не би, ако останат навън да съхнат, зли духове да промъкнат в тях своята сила, която пък да напакости на новороденото.

Тоя 40-дневен срок напомня религиозния обичай у християните: родилката не излиза от къщи 40 дни, едва на 40-я ден отива на църква да ѝ се прочете „чиста молитва".

АТМАДЖАНСКА ОБЩИНА[1]

В общината има три българомохамедански селца от лявата страна на Чая дере: 1. *Брата́нково* — с 44 домакинства и 170 жители; 2. *Широ́ка поля́на* — с 30 домакинства и 143 жители; 3. *Лю́лка* — с 26 домакинства и 101 жители, или всичко 100 домакинства — с 414 жители.[2]

Село Братанково се състои от 3 махали: 1. *Брата́нково* — 34 къщи; 2. *Телки́ево* — 5 къщи; 3. *Сафто́вци (Софтовци)* — 5 къщи.

[1] Селищата на тая община посетих няколко пъти, но в бележника си съм отбелязал само датите 30 октомври и 8 ноември 1943 г. Разговарях с мнозина, найвече с Мустафа Мехмед Буюклиев от с. Люлка и Идриз Асанов Лочев от с. Братанково. Общински кмет беше Злати Пеев Златев от с. Енина, Казанлъшко, а секретар-бирник Стоян Бойчев Юрданов от с. Мараш, Коларовградско.

[2] Това са старите имена на селцата.

Село Широка поляна се състои също от 3 махали: 1. *Широ́ка поля́на*; 2. *Тюлю́цка*; 3. *Ба́рата*.

Село Братанково се намира на два часа северно от гр. Ксанти. На 8-я километър от шосето една пътека вляво от р. Чая из баира *Койн ала́н* води през шубраци и камънаци в селото. Отива се за $^1/_2$ час.

Махалите са на десетина минути една от друга. Софтовската махала е на най-горния край на селището, вляво от *Ма́рин пото́к*, северно от село Братанково. Телкиевската махала е североизточно.

И трите тия махали са разположени на голи и неплодородни места в подножието на трите възвишения *Мари́на* (ляво), *Чу́ката* (в средата) и *Фо́йна* (дясно — южна посока). Височина над морското равнище — 300 *м*.

Населението е българомохамеданско и говори само български. Тук-таме знаят по някоя турска дума, освен ония, които са проникнали в общо употребление.

Братанковци, люлковци и широкополянци се считат за ахрйени: „И ние сме ахрйени като тия от Ахъчелебийско". Жени на читаци (турци) не дават, понеже „адетът и езйкът" им били различни. Само една мома от Люлка се задомила в турското село Кечели. В същото село имало една помакиня от Златоградско и само един помак — Асан Сюлейман Еминов от смолянското село Средногорци.

Маринска чука или Голяма Марина при с. Братанково

Мъжете са открити, разговорливи и любезни. Жените не се крият при междуселско общуване. А и пред чужди хора, па били християни, се явяват незабулени и с любопитство водят разговор. Кога са си в село, облечени са в долна бяла риза, горна черна дреха с обикновени тесни ръкави, на гърдите не „скòпчена"[1], родопска пъстра престилка, на главата ф е с ч е, над него т у р á (червена забрадка), а над нея т е с т е м е л (бяла забрадка, завързана на гушата). Когато излизат извън село, турят си черно ф е р е д ж е.

За народните им обичаи не можах много нещо да науча. И тук, както и другаде, с о л я т н о в о р о д е н и т е, за да не прогният от болести. Освен курбаните по домовете, имат и о б щ и к у р б а н и, но не на определени дати, а когато се случи нужда. Курбаните се колят за плодородие, за здраве, за радост. Общите курбани се правят пред джамията на открита поляна.

Фамилни имена

Далеéвци, (почти половината къщи са в Братанковска махала), *Лочеви* (три къщи), *Чилингирови* (двамина братя), *Шерифови*.

И тук повечето от топонимите са български. Някои се срещат и в стари турски документи и от тях могат да се направят важни изводи.[2]

---

[1] Така ме поправи една помакиня.
[2] Гл. последната глава Д о к у м е н т и.

Топоними

в Братанково

1. *Асбйка*, 2. *Барчйнка*, 3. *Баладжа*, 4. *Белчово*, 5. *Бучище*[1], 6. *Габрот*, 7. *Грамадие*[2], 8. *Гробието*[3], 9. *Доганджийско*[4], 10. *Жолта вода*, 11. *Кирково*[5], 12. *Костово*[6], 13. *Крушата*, 14. *Кушлево*[7], 15. *Къдикот*, 16. *Лезацко*[8], 17. *Маринска чука* или *Марина* (най-общоупотребително), или **Гуляма Марина**[9], 18. **Малка Марина**[10], 19. *Марин поток*[11], 20. *Мендукот*, 21. *Нивище*, 22. *Паляната*, 23. *Прасище*[12], 24. *Равни ниви*, 25. *Резенчукот*[13], 26. *Рякада*, 27. *Самоково*[14], 28. *Селището*, 29. *Селимово*, 30. *Синорот*, 31. *Сладунят*, 32. *Сливица*, 33. *Стояново*[15], 34. *Телкиево*[16], 35. *Фойново*[17] (барчина) и *Фойнова падина*, 36. *Халолово*, 37. *Чаталат*, 38. *Чалин*[18] (или *Челин*) и *Чалинско дере*, 39. *Чукарката*, 40. *Чорен камен*[19], 41. **Чорквата**[20].

в Широка поляна (или както го наричат *Широкото*[21])

1. *Асбйка*, 2. *Буково*, 3. *Вранският вриз*, 4. *Градовище*, 5. *Гуляма гумна*, 6. *Гуляма нива*, 7. *Герганово*[22], 8. *Козарска строга*[23], 9. *Корджикова мандра*, 10. *Комнево*[24], 11. *Крива барчйнка*, 12. *Кур-*

---

[1] Съб. Имало букаци.

[2] Съб. Сега е голо място.

[3] Над мах. Телкиево — и сега е гробище.

[4] Хубава висока поляна на север над селото.

[5] Голямо място — дъбова ниска гора и ниви вдясно от баира Фойна.

[6] Барчина с ниви между баирите Фойна и Чуката.

[7] Към Фойна — люлковски имот.

[8] Две къщи под Марина.

[9] Карстов масив на север над селото, гол и сух.

[10] Ниви и гора на Люлковско землище, зад Гуляма Марина. Гората е имот на Юсен Асанов Баджаков от Софтовска махала в Братанково.

[11] Вдясно от Гуляма Марина в дерето, тече към Братанково.

[12] Над р. Чая.

[13] Барчина в селото. Рязана чука, т. е. стръмнина. Срв. м. *Резньовете* (Витоша).

[14] Над р. Чая.

[15] Зад Костово, в посока към с. Мустафчево.

Прави впечатление, че местностите *Кирково, Костово, Кушлево, Стояново* са все нагоре — по-далече от главния ксантийски път. Види се това е помогнало да запазят имената си.

[16] Махалата.

[17] Хвойново.

[18] Челии — храсти, или пчелин, сега няма пчелни кошери, но мястото е заветно и много сгодно за пчели.

[19] Барчина в селото (до Резенчукот) с тъмни скали.

[20] В долния край на едно карстово хълмче (пазлак) между Марин поток (дерето) и дясното (на десетина метра) дере, над Софтовската махала. Край това място минава пътеката за с. Люлка. Има следи от основи на постройка.

[21] Турските имена са много малко.

[22] В м. *Герганово* има много грамадни камъни, вероятно от сгради и огради.

[23] Стръга, стръгъ, стърга, слав. стрѣга — вардя. В Галичник (Дебърско) строга — вратца на овчата кошара, през която минават млъзниците (овце), за да ги издоят млъзачите. Гл. Д. Мирчев, Галичките овчари. ПСп. 61, 1901, с. 336.

Стръга значи също междина на два кола на плет, на стена. Л. Милетич, Нашите павликени. СбНУ, XIX, с. 50; Доп. р. Н. Г., с. 299.

[24] Между българското население в Ср. Родопи се среща женското име Комня (Славеино и Петково).

ба́нище, 13. *Ло́мат*[1], 14. *Муста́йков гроб*, 15. *Осма́нова чу́ка*, 16. *Пе́ьово*, 17. *Равни́ще*, 18. *Ра́стова чука́рка*[2], 19. *Рьо́дата*[3], 20. *Тюрлу́ тарла́* (в Тюлюцката махала), 21. *Тузла́ дере́*, 22. *Траханджи́йско*[4], 23. *Узу́н буру́н*, 24. *Чоба́нско*.

На барчината *Костадин* широкополянци (от Тюлюцката махала) обработват *По́пската поля́на*, притежение на съседния Ксантийски манастир.

в Люлка

1. *Бя́лата ло́за*[5], 2. *Васши́ло*[6], 3. *Врани́е*[7], 4. *Гро́бие*[8], 5. *До́брево* (нива) и *До́бровска пади́на*, 6. *Голя́мо Ки́рково*, 7. *Ку́шлево*[9], 8. *Мари́на*[10], 9. *Пре́слоп*[11], 10. *Рав-ка́мен*[12], 11. *Са́дина*[13], 12. *Сали́щето*[14].

Християнско минало

Особено внимание заслужават имената *Мари́нска чу́ка*, обикновено наричана *Гуля́ма Мари́на*, а най-често само *Мари́на*, както и имената *Ма́лка Мари́на* и *Ма́рин пôток*. Отде иде това име? От Мара и Мария не е. Наистина, потокът се зове Ма́рин пôток, но се казва и *Мари́нски*, а дерето *Мари́нско*. Чуката се казва *Мари́нска*. Ясно е, че се касае за името Мари́на. Затова и чуката (карстовият масив) се нарича най-често просто *Мари́на* или *Гуля́ма Мари́на*, а зад нея — *Ма́лка Мари́на*. Тук срещаме името на св. Марина. Доказателство е и фактът, че край потока и досам Марина се намира м. ***Чôрквата.*** Единственото възможно заключение е, че черквата на с. Братанково се е наричала св. Марина и тя е дала името си, запазено и до днес, на високата скалиста чука, на потока и на близката околност.

При черквата има студена изворна вода. Тук лятно време братанковци си правят селска мандра. Околността сега е гола, но ня-

---

[1] Лом от ломя, топ. на стръмно място. В Широка поляна така́ се нарича един дълбок дол. Но лом е и повалена или опожарена гора за пасбище. Гл. Н. Хайтов, Миналото на с. Яврово (Асеновградско). БАН. София, 1958, с. 177.

[2] Храстова чукарка.

[3] Камъни като наредени.

[4] Също м. и. *Търханово* в с. Кетенлик. От стбълг. тракъ — връзка, ивица, верига. За топоними с основа трак гл. Й. Заимов, пос. съч., с. 270.

Траханджийско и *Търханово* — планинска местност, която свързва — верига. В Родопите трахана или тархана наричат поизпечена пшеница, едро смляна на ръчна двукаменна мелничка (тра́ханица), каквато се среща често в родопската къща. Траханата замества ориза в сърми и пр.

Трахана се нарича и ядене от бяло брашно, яйца и кисело мляко, а може към това и люти чушки. За траханата като ястие — гл. сб. Петдесет години Проглед, с. 198.

[5] Общ имот със с. Братанково.

[6] Стръмно, баир.

[7] Тук имат имот и мустафчевци.

[8] Различно от братанковското. Намира се към Марина, на около 10 минути.

[9] Кирково и Кушлево — същите, които са споменати в Братанково: общ имот.

[10] *Мари́на* е на Люлковско землище, макар и братанковци да имат там имоти.

[11] Седловина.

[12] Равен камен.

[13] Тоя топоним се среща и нататък, а го има и другаде. Иде от тревата садина — Andropogon ischaemum. Гл. Й. Заимов, пос. съч., с. 246.

[14] Селището.

кога е била обрасла (не и Гуля́ма Мари́на) с дъбови и габърови гори, следи от които са останали и до днес.

Името на местността **Чо́рквата** и сега напомня на братанковци, че някога са били християни. Те не го отричат.

Не би могло да се предположи толкова голяма местност да е била назована по името на някоя си Марина, собственица на тия земи. Това е толкова по-невъзможно, понеже Гуля́ма Мари́на е безплоден масив, който никога не е бил и няма смисъл да бъде частно притежение.

Името *Мари́на* срещаме и другаде из Родопите: 1. Тъй се нарича една помашка махала между селата *Ко́шница* (Тозбурун), по течението на р. Арда, и *Пе́щера*, първото българомохамеданско, второто — християнско. 2. В махалата *А́йваджик* (Мустафчевско) има м. *Мари́на*.

СИНИКОВСКА ОБЩИНА[1]

Тая община се състои от няколко селца и махали, пръснати из планинска местност. Общият брой на къщите е 160. Повечето от махалите са турски, но съседството им с българомохамедански селца и махали е оказало твърде незначително взаимно влияние. Турците едва знаят по някоя българска дума, а българо-мохамеданите — по някоя турска.

Общинското управление се намираше в м. *Ря́ката* (220 *м* над морското равнище), която е на пътя, идещ от главното ксантийско шосе. Огражда се от изток с м. *Вольча́ могѝла*, от юг с м. *Бо́зово бо́рце*. Нарича се *Ря́ката*, защото е на Синиковската река, която тече надолу, събира се с Шахинската река и текат към Ксанти под името Чай. Самото село *Сини́ково*, или както го наричат *Ста́рото се́ло*, е най-голямото селище на общината, състои се от 60 къщи, отстои на около 4 *км* югозападно от общинското управление в един дол, наричан *Ма́лки дол*.

Местността е планинска, поради което поминъкът е труден: малко земеделие и тютюн.

Българо-мохамеданите в къщи и в селото говорят само „помацки". Те се наричат помаци или ахряни: „Който пома́цки гово́ри, зове́ме го ахря́нин, а които гово́рят ту̂рски — те са чита́ци".

Българомохамедански махали са: *Угурли́й*, *Сараль̀* (изт от Сини́ково), *Го́рно* и *До́лньо Поли́сково* (югоизт. от Синиково).

Турски махали са: *Дургутла́р*, *Табакла́р*, *Мурада́* (или *Имрада́*), *Челеперли́*, *Джува́ници* (на Меликовската река), *Курджула́р* (народът я нарича *Курчела́р*; съседна е на *Джува́ници*), *Кюреклер*.

---

[1] Посетих селото на 10 ноември 1943 г. Разговарях с много селяни, които се показаха дружелюбни. Най-добрият ми събеседник беше имамът Рамадан Юсеинов Имамов, 35-годишен, от с. Синиково. И баща му е бил имам, та оттук и презимето му — Имамов.

Имената на местностите в българомохамеданските селища са обикновено български; само тук-таме се срещат турски.

в Синиково

1. *Асо́йка*, 2. *Байря́цко*, 3. *Бакана́цко*, 4. *Барчи́ната*, 5. *Бегли́кът*, 6. *Бла́тото*, 7. *Бо̂рзиво*, 8. *Бо̂рцето*, 9. *Бо̂зе́в дол*, 10. *На Бра́дане*, 11. *Брод*, 12. *Брънка́цко*, 13. *Варадя́т*, 14. *Вели́ово*, 15. *Вели́ тарла́*, 16. *Вольча́ моги́ла*, 17. *Во̂та*, 18. *Га́брот*, 19. *Гери́ково*, 20. *Гла́тница*[1], 21. *Голя́ма ни́ва*, 22. *Голуба́рцко*, 23. *Го́рна ря́ка*, 24. *Го́рова ни́ва*, 25. *Грати́вица*, 26. *Дарго́льов дол*[2], 27. *Дльо́га ни́ва*, 28. *До̂ливо*, 29. *Ени́черско*, 30. *Жи́вака*[3], 31. *Изво̂р*, 32. *Има́мска пади́на*, 33. *Ка́менива чу́ка*, 34. *Капи́ната*, 35. *Кашли́ще*, 36. *Ки́селичовица*, 37. *Кру́ша*, 38. *Курба́нище*, 39. *Лени́ще*, 40. *Летни́чище*, 41. *Лиси́чка*, 42. *Лозйе́*, 43. *Ло̂квите*, 44. *Лю́та я́балка*, 45. *Мако̂во*[4], 46. *Ма́лки дол*, 47. *Махти́на*, 48. *Мезарлъ̂к*[5], 49. *Мемише́цко*, 50. *Ми́чко мя́сто*[6], 51. *Моги́лйе*, 52. *Мо́стов дол*, 53. *Муса́ дере́*, 54. *О̀дрище*, 55. *Ому́рово*, 56. *Оро́ково*[7] 57. *Оси́ка*, 58. *О̀скруша*, 59. *О̀стра чу́ка*, 60. *Пада́ла*[8], 61. *Панйе́*[9], 62. *Пе́сак*, 63. *Пе́хчовица*, 64. *При́пара*[10], 65. *При́пека*[11], 66. *Присо́я*, 67. *Равно́*, 68. *Ро́винйе*[12], 69. *Ро̀жище*, 70. *Ропи́на*[13], 71. *Ря́ката*, 72. *Само́ково*[14], 73. *Се́лище*, 74. *Се́чище*, 75. *Си́ня по̂рс*[15], 76. *Ско́кот*[16], 77. *Сле́па чу́ка*, 78. *Спи́лата*[17], 79. *Сто́ката*, 80. *Стра́цко*[18], 81. *Ти́са*, 82. *Ти́сиво*[19], 83. *Тори́ще*, 84. *То̂рньовица*, 85. *Ту́рльовски дол*[20], 86. *У̀вес*[21], 87. *Це́риво (Цер)*, 88. *Чал тарла́*, 89. *Червѐна по̂рс*, 90. *Чере́ша*, 91. *Черски́*

---

[1] Може би означава хлътнало място. На глутница в Средни и Южни Родопи се казва сюриа во̂лкове. Но не е изключено някога думата глутница (глътница) тук да е била позната в сегашния ѝ смисъл и постепенно да е била заменена с турската дума сюрия.

[2] В Средни Родопи често се среща прякорното име Дарголь. Вероятно от дръгло — гребло за сено.

[3] „Бял камен".

[4] Може би от мак, сега обаче не знаят какво е мак. А може да е от л. и. или р. и. Мако — Макавей. Гл. Й. Заимов, пос. съч., с. 207. Най-вероятно е от мъка.

[5] Сега е гробище.

[6] Мъничко място.

[7] Вероятно от уро́ки.

[8] Т. е. водопад. Същият топоним се среща често в Родопите (напр. в с. Брезе. Сб. Родина, кн. II, 1940, с. 147).

[9] Съб. от пон, пън.

[10] Припар — усойка.

[11] Припек — присойка — упар.

[12] От ровина — място, изровено от порой.

[13] От ропа, рупа — стръмнина, урва. При Брацигово: *рупината*. Със значение на яма, паничище, котловина, гл. П. Делирадев, Родопите като селищна област и планинска система. София, 1937, с. 58; Ст. Младенов, Студии по славянско и сравнително езикознание. Год. Соф. ун., Ист.-фил. фак., кн. XIII—XIV, (1917—1918). София, 1919, с. 104.

[14] „Въз кетенлицката", отляво, на 5 минути от Синиково.

[15] Синя пръст.

[16] Водопадче.

[17] Това е върло и каменисто място. Гл. Н. Геров, Речник на българския език, ч. V. Пловдив, 1904, с. 226: канара, скала.

[18] Може би от л. и. Страти.

[19] Храст зелен и зиме. Бръшлян? Бройкнер?

[20] Тур. л. и.

[21] От овес, вероятно старо произношение. На овеса сега казват авес.

дол, 92. *Чалангёйрово*, 93. *Чо̀рково*[1], 94. *Чоку̀ра*, 95. *Юва̀ново*, 96. *Юр-тище*, 97. *Ябалките*, 98. *Ятакчѝ тарла̀*.

в Угурлий

1. *Барчѝна*, 2. *Бо̀зьово*, 3. *Бо̀рце*, 4. *Бря̀ста*, 5. *Бужѝка*[2], 6. *Вар-то̀лят*[3], 7. *Воденѝцата*, 8. *Во̀рбата*, 9. *Во̀ртката*[4], 10. *Вриз*, 11. *Темѝ дере*, 12. *Голя̀ма нѝва*, 13. *Голя̀ма гу̀мна*, 14. *Гра̀дница*[5], 15. *Гро̀бието*, 16. *Гьо̀рмето*, 17. *Дльо̀га нѝва*, 18. *Да̀пковица*, 19. *Даргуля̀*, 20. *Ду̀ни*[6], 21. *Калѝето*, 22. *Кетѐплево*, 23. *Кру̀шите*, 24. *Лѐскота*, 25. *Лива̀дите*, 26. *Лозѝето*, 27. *Ло̀ката*, 28. *Ло̀ките*, 29. *Льщево* (?)[7], 30. *Ма̀вра*[8], 31. *Ма̀ндрата*, 32. *Нѝвище*, 33. *Огра̀-да*, 34. *Орехите*, 35. *Падѝната*, 36. *Па̀прище*, 37. *Пара̀та*[9], 38. *Пѐ-щера*, 39. *Пожа̀рище*, 40. *Поля̀ната*, 41. *По̀пова нѝва*[10], 42. *По̀пово*[11], 43. *По̀ток*, 44. *Пра̀ските*, 45. *Прѐслопот*, 46. *Равнѝще*, 47. *Раздо̀л*, 48. *Сѐлище*, 49. *Средо̀к*, 50. *Ста̀рият ѝзвор*, 51. *Студенѝца*[12], 52. *Сту-дѐна нѝва*, 53. *Студѐното*, 54. *Танче*[13], 55. *Тата̀рмаша*, 56. *Тра̀пот*, 57. *Ца̀нково*, 58. *Чарла̀вица*[14], 59. *Чепѐл*[15], 60. *Черѐшата*, 61. *Ябалката*.

в Горно Полисково

1. *Асо̀йка*, 2. *Бѐло ка̀менйе*, 3. *Голѐмо бо̀рце*, 4. *Градѝна*, 5. *Градѝните*, 6. *Гро̀бие*, 7. *Дльо̀га ря̀ка*, 8. *Дру̀мище*, 9. *Ко̀чова нѝва*, 10. *Лѐнище*, 11. *Ло̀зйе*, 12. *Нѝвище*, 13. *Прѐслоп*, 14. *Ра̀вни нѝви*, 15. *Ро̀дево*, 16. *Слѝвите*, 17. *Чо̀рквата*[16], 18. *Чо̀рно бо̀рце*, 19. *Чу̀ката*.

в Дольньо Полисково

1. *Ахла̀т*, 2. *Блзана̀*, 3. *Баранѝчево*, 4. *Варто̀ля*[17], 5. *Га̀брот*, 6. *Голя̀ма ло̀ка*, 7. *Голя̀ма ря̀ка*, 8. *Дрѐниво*, 9. *Ка̀мен*, 10. *Ко̀иво*[18], 11. *Кру̀ша*, 12. *Пада̀ла*, 13. *Пожа̀рот*, 14. *Ра̀вна нѝва*, 15. *Ра̀дище*, 16. *Само̀ково*, 17. *Сѐлище*, 18. *Син ка̀мен*, 19. *Старо̀к*, 20. *То̀рчиво*, 21. *Черѐша*, 22. *Червѐна по̀рс*.

---

[1] В горния край на Синиково; сега е нива на Мюмюл Исменов Мусов и др.
[2] От Божик? Нива е на Бекир Ибраимов Сурчув.
[3] Топонимът се среща често и означава място, дето стават вихрушки. Доп. р. Н. Г., с. 66: въртолйя.
[4] Гл. м. *Солудже дере* — с. Караолан.
[5] Там е синорът. Поради това ще значи оградено и граница.
[6] Т. е. дюли. В Синиково ги наричат дули.
[7] Трябва да е льощево, от льоща, леща.
[8] Света Мавра (3/16 май)? Вероятно старо черковище. Не е Мавруву, както в мах. *Тиутоку*, Исьоренска община.
[9] Срв. *парьта* в гр. Девин. Гл. сб. Родина, кн. II, с. 145.
[10] Собственост на Юсуф и Хасан Хасанови Имамови.
[11] Собственост на Ахмед Мустафов Къров.
[12] Студенец, слав. — кладенец.
[13] Собствено име?
[14] Казват, че тук е имало черква. Нива е на Мустафа Хасанов Емуров.
[15] Чепел, Чепеларе — от Джебели, Чепели. П. Делирадев, Принос..., т. II., с. 130, 230. За името Чепеларе гл. В. Дечев, Миналото на Чепеларе. Принос за историята на Родопа. София, 1928, с. 39.
[16] Ниви на Мехмед Еминов Ефендов, Сали Алидайов Ибряма, Асан Ахмедов Коладжиев и Шериф Юсеинов Сюлев.
[17] Гл. Синиковската мах. *Угурлий*.
[18] От л. и. Койо.

в Саралъ

1. *Бéливо*, 2. *Грóбйе*, 3. *Извор*, 4. *Калéто*, 5. *Ковáчово*, 6. *Костарлá*, 7. *Лúпаво*, 8. *Цéриво*.

В турските махали на Синиковската община топонимите са турцизирани, но все още се срещат и български топоними.

в Мурада (Имрада)

1. *Гáбра*, 2. *Гúздово*[1], 3. *Лóзйе*, 4. *Лóка*, 5. *Нúвище*, 6. *Рáстово*[2].

в Кюреклер

1. *Асóйка*, 2. *Падáла*, 3. *Сéлище*, 4. *Ювáново*.

в Курджилар

1. *Нúвище*, 2. *Парúте*[3].

Фамилни имена в с. Синиково

Аркóчев, Генúшев, Дубáнов, Дýров, Дюлгéров, Кáрджов, Кúсьов Ковáчев, Къналиев, Кънджов, Топáлов, Хúнтов.

Обичаи и спомени

Жените в село ходят открити и пред чужди хора. Обичаят да се закриват не е познат.

Новородените деца солят, както и в другите помашки села, за да се не развалят.

Мъртъвците погребват според турския обичай — обърнати към Мека.

От християнската вяра всички знаят за Паскалý, т. е. Великден: когато християните имали байрям; за Кóлада — били чували от християните; за говеене: „говéеме на рамазáн“.

Махрéмана — майка на Иса, но за нея бил знаел само оня, който е пéйник (т. е. грамотен)[4].

МУСТАФЧЕВСКА ОБЩИНА

Село *Мустáфчево* отстои на $18^1/_2$ *км* от гр. Ксанти и на $8^1/_2$ *км* от с. Шахин, близо (на $^1/_2$ *км*) до шосето на Ксанти — Шахин. В Мустафчевската община влизат още селата: *Кéтенлик* (на 6 *км*) и *Гьокчé бунáр* (на 5 *км*) и махалите: *Басáйково* (на 3 *км*), *Змис* или *Измúс* (на 5 *км*), *Кърá* (на 6 *км*), *Егнúла* (на $7^1/_2$ *км*), *Кочúна* (на 8 *км*), *Áйваджик* (на 9 *км*). Някои по-малки махали са присъеди-

[1] Гиздав.

[2] От храст.

[3] Гл. *Парата* в с. Синиково.

[4] За същото у помаците гл. Ст. Н. Шишков, Българо-мохамеданите, с. 53—54.

Общинска граница
Шосе
Коларски път
Пътека
Село
Махала, колиба

вени към съседните по-големи, както може да се види от картата на Мустафчевското общинско землище; например *Арнаут махала*, която се състои от десетина къщи, и *Зюмбюл махалá*, също от десетина къщи, са към мах. Кочѝна.

Цялата община[1] брои 916 сгради, от които 613 обитаеми, с 3460 жители.[2] Сградите се разпределят по села и махали така: с. Мустафчево — 249, обитаеми 183; с. Кетенлик — 370, обитаеми 213; с. Гьокче бунар — 57, обитаеми 47[3]; мах. Басайково — 29, обитаеми 21; мах. Змис (Измис) — 80, обитаеми 53; мах. Къра — 50, обитаеми 37; мах. Егнила — 27, обитаеми 21; мах. Кочина — 27, обитаеми 20; мах. Айваджик — 27, обитаеми 18.

Главният поминък на населението е обработването на тютюн. Ниви имат малко — по 4—5 *дка* на къща. Средният годишен доход на семейство е около 25,000 лева (тогавашни пари). Също такова е положението и в останалите села и махали на общината.

Село Мустафчево по-преди е било на един час източно от днешното селище, в м. *Прúпека* (на $1/2$ час от с. Кетенлик), дето сега има само две колиби и старо гробище. Отначало се изселило малко по-надолу от сегашното селище поради чумата, която върлувала и уморила мнозина. Вероятно това е станало в началото на XIX век, тъй като селото не е старо. Сегашното си име носи от някой си Мустафа, който според преданието бил овчар. Не е известно дали и на предишното си място е носило същото име.

В сегашното село Мустафчево няма местност, която да указва някогашна черква. Такава не е имало, понеже селото на това място е заселено вече като мохамеданско. Но на първото му място на *Прúпека* е имало, както се вижда от топонима ***Чôрквата***. При *Прúпека* са местностите *Голя́ма нúва, Чобáново, Вертóль,* и *Емúнска чýка*. На тая чука са се правили и се правят молитви за дъжд. Ще рече, тя е старо християнско оброчище.

Село Кетенлик е най-голямото (213 къщи) в цялата Мустафчевска община. На два часа от селото има м. *Чôрквата*. Сега там има 2—3 колиби. Не се помни на това място да е имало село.[4]

Мах. Змис[5] или Измис се намира на 114 *км* на шосето от Пловдив за Ксанти. Джамията е вляво от шосето, а над нея местността

---

[1] Посетих селото, селцата и махалите към същата община на 28 юли, 30 октомври, 10 ноември 1943 г., 11 януари, 15 февруари, 23 март 1944 г. Разговарях най-вече с бившия селски кмет Афуз Хасан Ахмедов, 60-годишен, с когото създадох връзки на взаимно доверие и уважение, каквото той напълно заслужаваше. Тоя човек ми услужи твърде много с полезни сведения, както и с оригиналите на турски владала (актове за владение на имоти); от някои приготвих фотокопия.

В услуга ми беше и тогавашният български кмет Давид Иванов Стоянов от София.

[2] Според сведенията на общината при преброяването през 1942 г.

[3] Според Ст. Н. Шишков (Из Беломорската равнина. Пътни бележки и впечатления. Пловдив, 1907, с. 18), през последното десетилетие на XIX в. Гьокче бунар имало не повече от 80 къщи.

[4] Не можах да открия и следи от черква в селото или близо до него.

[5] Един селянин от тая махала ми обясняваше, че дето изнича слънцето е *Змис*, а дето занича — *Къра*. Името едва ли иде от змия, змийще, а по-вероятно от змийник, раст. — див лапад, или измитище — стръмна нива. Гл. Доп. р. Н. Г. с. 137, 144.

Ст. Н. Шишков (Из Беломорската равнина, с. 22) погрешно е отбелязал, че цялата местност от Мустафчевския мост до Ксанти се нарича *Змийща* и тоя топоним обяснява със змийното криволичене на реката или с многото змии из тамошните каменисти припеци.

се нарича *Чо̂рквата*, нагоре пък нивите се наричат *Арха́нгел*. Очевидно тук е имало черква „Св. Арахангел" и на нейно землище е била построена джамия, а може самата черква да е била превърната на джамия.

Местността *Арха́нгел* е била някога черковни ниви и ливади, а сега е собственост на Абдула Мустафов Емшериев, Ахмед Хасанов Хаджийски, Мустафа Ахмедов Шанков и други около десетина собственици.

Българохристиянското минало на мах. Змис се указва и от името на друга местност — *По́пово* (на 5 мин. южно от м. *Чо̂рквата*), сега ниви на Ахмед Идризов Гъдов, Мустафа Ахмедов Шанков, Мустафа Мехмедов Гъдов. За това минало свидетелствува и топонимът *Чита́цко дере́*, т. е. турско дере.[1]

Мах. Къра — и тук е имало черква, макар махалата да е била малка и близо до мах. Змис. Сега мястото, наричано **Чо̂рква** (в източния край на махалата), е тютюнева нива на наследниците на Абдурман Юсенов Отузбиров.

И тук е имало попови ниви — м. *По́пово*, сега собственост на Ахмед Осм. Османчев, Ахмед Хас. Кикьов и още неколцина други.

Мах. Егнила — от местни хора чух, че името идело от огнило, ала то ще да е от ягнило — там са се ягнили овцете. Това указва и м. *Ба́ла ма́ндра* — имало там мандра.

В мах. Егнила има м. *Папа́з търла́* — попова нива, сега собственост на Юсеин Асанов Абаджийски, Мехмед Ахмедов Рушанов, Идриз Идризов Сеферов и други.

Мах. Кочи́на — не е вероятно името да произлиза от собственото име Кочо, а от кочина — място, дето са били отглеждани свине. Тоя топоним се среща често из Южните Родопи.

Село Гьокче бунар е имало черква според топонима Чо̂рквата, сега нива на Летиф Юсеинов Идризов.

В бита на населението са запазени о с т а т ъ ц и о т б ъ л г а р о х р и с т и я н с к о т о м и н а л о.

Празници

Г ь о р г ь о в д е н. Наричат го Едрелес и го празнуват. Пекат агнета, правят люлки, окичват къщите със зеленина за здраве на хората, овцете и добитъка.

Д и м и т р о в д е н. Наричат го Касъм. Знаят го като празник, но не го празнуват. На тоя ден овчарите се главят.

П а с к а л я́ наричат Великдена (от Пасха).

Употребяват думите г о в е́ е м, р а з г о в я́ в а м е, к о́ м к а м е с е. Старите жени казват на малките деца: „Е л а́ д а с е к о́ м к а м е", което, както обясняват, било значело — да се омием.

---

[1] Българо-мохамеданите са наричали турците читаци и с това са означавали народностната си отлика от турците. Макар и да са мохамедани, те дълго време са помнели своята народностна принадлежност и са се ограждали народностно от турците. Постепенно българското им народностно съзнание избледняло и почти се загубило. За народностната отлика, която ги ограждала от турците, говорят и други наименования на местности като *Чита́цки гроб*, *Чита́цко дере*, *Ту́рчинов гроб* и др.

Някои обичаи при раждане, венчавка и умряло

Роденица — жена, която е родила, до 40-я ден не прави никаква молитва; едва от 40-я ден започва да се моли. Очевидно това има отношение към църковно-християнския обичай — на 40-я ден от раждането жената да си „вземе молитва" в църква.

След като се роди, детето веднага бива окъпвано в солена вода.[1]

При роденицата отиват само жени и даряват детето с пари, а на нея занасят мермеруди — колаци с масло или зехтин, или пита, или клин.[2]

Пелините до 40-я ден стоят навън да съхнат само до залез, за да не би по тъмно лоши духове „да им сторят нещо", което да навреди на новороденото.

След венчавка младоженците се прибират и гледат един друг да се настъпят, защото който превари, той щял да заповядва в къщи. Но невестата още след „венчавката" целува ръка (полю́би рȏката) на младоженеца.

При умряло близките на починалия раздават на бедни пари, дрехи и др. Но има и „подаване за умряло" и то на всички: пита или друго нещо за ядене. И тоя обичай е църковно-християнски остатък.

Уроци. Когато дете се разболее от „уплаха", жената, която „лекува" от у́роки (само стари жени), „гаси въглища". Това става така. Жената събира съчки от мястото, дето е станала уплахата. Взима косми от главата или конец от дрехите на уплашеното, или пък косми от животното, което е уплашило детето, ако животно го е уплашило. Със съчките наклажда огън, в който туря космите и едно вълнено парцалче от урочасаното. Взима развалени маши, строшени ножове или някой друг железен предмет, и като ги тури в огъня да се зачервят, гаси ги във вода, взета от няколко места, в която се туря захар. С тях прави кръгове около уплашеното, което е легнало. След като „вȏлното рухо" (парцалчето) изгори, събира пепелта му и заедно със счукан чесън увива ги в кърпичка, която добре зашива като кесийка. С това прави знаци по челото и ушите. От пепелта кърпичката почернява, та и знаците са черни. После връзва кесийката на пояса на болното от лявата страна.

С водата омива ръцете, нозете и лицето на урочасаното, и то върху огън на къщния праг. Дава му да отпие малко от водата, да вдиша от парата ѝ, а останалата се излива в реката.

Докато става това „лекуване" в стаята не бива да остане никой и нищо живо, освен баячката и уплашеното.

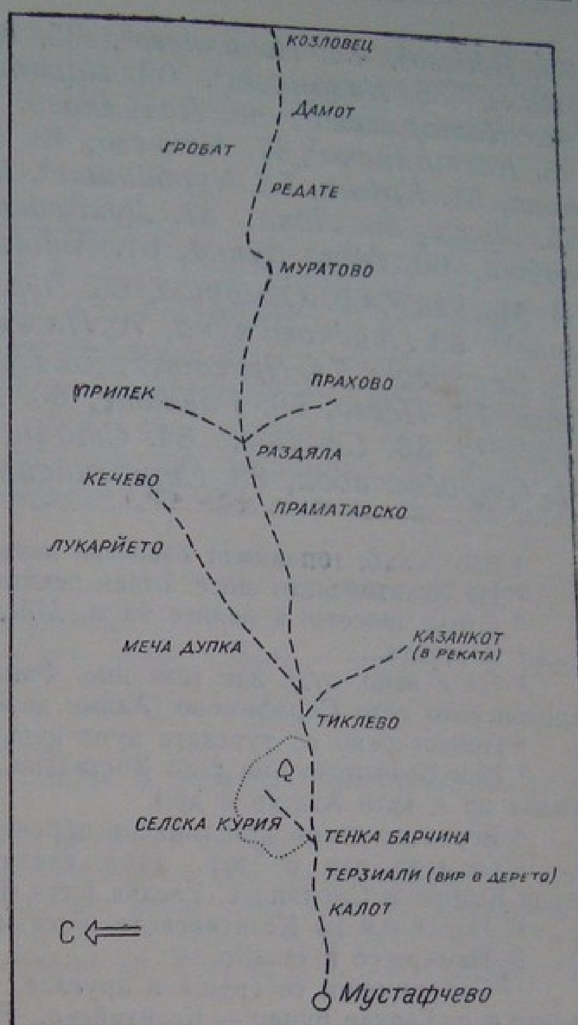
[1] Родопските българи християни къпят новороденото в солена вода. Ст. Н. Шишков, Животът на българите, с. 66.

Български обичай е било новородените деца да бъдат осолени. Казвало се, че турците вонели, понеже не били осолени, та всеки ден се миели и къпели. Те били „безсолна вяра". Перуника, кн. VI, на Съвременни книжки, издава Илия Р. Блъсков, Варна, 1883, с. 22.

[2] Другаде се наричат марудници, гл. тук с. Козлуджа, а за Ахъчелебийско — в Р. ст., II, с. 33—34.

Месеците зоват отчасти по български (напр. големиль — януари, малкушан — февруари), отчаст по турски.

Бáбиете дéне[1] са трите последни дни на март. Тачат се от всички не само в с. Мустафчево, но и в другите околни села и махали.

Топоними

в Мустафчево

1. *Аралóво*[2], 2. *Аралóва лôка*, 3. *Асанчево*[3], 4. *Асóйка*[4], 5. *Барчево*[5], 6. *Балéвица*[6], 7. *Бостáница*, 8. *Бунáрят*, 9. *Бýкат*, 10. *Бýхлево*[7], 11. *Бяла вóда*, 12. *Велйево*[8], 13. *Вранйé*[9], 14. *Валя́вица*, 15. *Вържóль*[10], 16. *Грóбйе*, 17. *Гребенáрево*, 18. *Гáнева лôка*, 19 *Градóт*, 20. *Гáбар*, 21. *Градúна*, 22. *Голя́ма нúва*, 23. *Гóрното лозйé*[11], 24. *Гунúво*, 25. *Дáмот* (*Дам*), 26. *Дýнска чýка*[12], 27. *Дýрево*, 28. *Дóрова лôка*[13], 29. *Даргóльово*[14], 30. *Дóлната нúва*, 31. *Дльóго бôрце*, 32. *Емúнска чýка*,

---

[1] В. с. Козлужда, Ксантийско, Бабини дене са трите последни дни на март. Гл. това изследване.

В Смолянско Бабини денйе са двата последни дни на март. Р. ст., II, 1888, с. 49.

Съществуващият из Българско Бабинден, 21 януари, има еднакъв произход с родопските Бабини дене.

[2] В Средни Родопи името Харалампи съкратено се произнася Арала: св. Арала, бай Арала, Аралан. Св. Арала — Харалампи е тачен и с народни обичаи (10/23 февруари) Р. ст., II, с. 33, също сп. Славиеви гори, кн. I, 1894, с. 46, 47.

[3] На юг — едно до друго с *Дурево* и *Остра чука*.

[4] Усойка, усойно място.

[5] От барчина — баирче.

[6] Бал (тур.) — мед. Побългарено балевица. Но може да иде и от собственото име Балю. В родопското село Славеино има местност *Балицко*, вероятно от бейлицко.

[7] Изток, при м. *Козловец*.

[8] Велй — турско име; Велиево — побългарено.

[9] На това място и люлковци имат имоти.

[10] Гл. същия топоним в Синиковската м. *Угурлий*.

[11] Североизточно, над м. *Кирево*.

[12] Дуня — дуля. И в средни Родопи се казва дуня. Оттук името на смолянското село Дуньево.

[13] Дорю и Доро е съкратено от името Тодор.

[14] Гл. с. Синиково.

33. *Зòбево*[1], 34. *Испахѝево*[2], 35. *Кѝрево*[3], 36. *Капѝница*, 37. *Калòт* (*Кал*), 38. *Казàнкот*[4], 39. *Карѝнско*[5], 40. *Кèчево*, 41. *Кѝселичево*, 42. *Катарльòво*[6], 43. *Качỳлково*, 44. *Караджòво*, 45. *Козлòвец*, 46. *Косталя̀ско*[7], 47. *Кòнчево*, 48. *Кòстово*, 49. *Крайсело*, 50. *Крѝва нѝва*, 51. *Крỳша*, 52. *Курбàнище*[8], 53. *Лехчѝково*[9], 54. *Лèзова лòка*[10], 55. *Лозѝе*, 56. *Лòка*, 57. *Лукàрието*, 58. *Махалѝнка*[11], 59. *Мàлка крỳша*, 60. *Мèча дỳпка*, 61. *Мѝшево*, 62. *Мочурòт*, 63. *Мурàтово*, 64. *Мъгъ̀ла*[12], 65. *Òскруша*, 66. *Òрехи*, 67. *Òстра чỳка*, 68. *Пайèково*[13], 69. *Пайèкова чука*, 70. *Пажàр*, 71. *Параджѝка*, 72. *Пиря̀цко*[14], 73. *Прахòво*[15], 74. *Прѝсада*[16], 75. *Праматàрско*[17], 76. *Прѝпек*, 77. *Прèслап*, 78. *Пèево*, 79. *Равнѝще*, 80. *Рàздял*, 81. *Редàите*[18], 82. *Секѝс пенѝр*[19], 83. *Сèлище*, 84. *Стоя̀ново*, 85. *Стòвните*[20], 86. *Средòк*, 87. *Студèна вòда*, 88. *Студенѝците*[21], 89. *Талищà*[22], 90. *Терзѝали*[23]

---

[1] Зòб — зъб, топонимът означава назъбено място.

[2] На Ксантийското шосе, отсам реката.

[3] Отвъд шосето, в полите на м. *Мѝсигунь*.

[4] В реката.

[5] Не е ясно, отде иде това име. Фамилното име *Каринкови* се среща в среднородопското село Серафимово (Алами дере), Смолянско.

[6] Побългарено от турската дума катър.

[7] Във Врачанско има село Костелево. Косталяско е от Косталево — Косталевско (елизия на *в*, като Агоско и др.).

[8] Вероятно старо християнско оброчище, дето се е клал курбан.

[9] От леха или от тур. дума елехча — смокина. Има помашко село Елехче между Ксанти и Смолян; с. Елехча (сега Тракиец), Хасковско.

[10] На 18 *км* по Ксантийското шосе, отдясно на реката.

[11] Намира се в селото.

[12] Тоя топоним се среща и другаде: *мъгъ̀йла* в с. Козлуджа—Ксантийско, *Мъгълово* в с. Гьокче бунар — Ксантийско. В Смолянско българо-мохамеданите на могила казват *мъгла*. В с. Забърдо, Асеновградско, има *Могилата* (сб. Родопи, II, с. 147). Но и в с. Вълканово — Ксантийско, има м. *Могила*.

[13] От паяк.

[14] Тоя топоним се среща и в ксантийските села Алмала, Демерджик и Козлуджа. Идə от собственото име *Пирага*, което сега в Мустафчево и в южнородопските помашки села не се среща, но го е имало сред помаците, например в Смолян и Чепеларе — гл. В. Д е ч е в, пос. съч., с. 124, 233, 235. Оттук в Чепеларско топонимът *Пираговско* и *Пирговско* (там, с. 36—37). В с. Проглед (Чепеларско) казват: *Пирагоско*. *Пиряцко* се е получило от стягане: *Пираговско, Пирагоско, Пирагско, Пиряцко*.

В Устово има семейство *Пирянови*.

Едва ли ще е от раст. *пир* (Agropyrum repens), известно под това име в Македония (Куманово, Паланка и др.). Д. П. А п о с т о л о в, Принос към българската терминология на флората в Македония. ПСп., 61, 1901, с. 353.

[15] Прах. Гл. Ст. М л а д е н о в, Бележки към словашкия говор. СпБАН, 17, 1925, с. 77 сл.: стб. прахнѣнъ — гнил, запазена общославянска дума.

[16] Присадено плодно дърво.

[17] Праматар, търговец на дребно, от гр. πρᾶ(γ)μα — вещ, работа, πρα(γ)ματευτής, търговец на дребно, амбулантен търговец. На изток — в дясно от Мустафчевската река.

[18] Може би от ред, редове или от араб. redaet-ti — низост, поквара, но и злокачественост (при пъпки и болки).

[19] Гл. обяснението на същия топоним — приложените документи № 1.

[20] Стомна. В Средни Родопи думата стомна или стовна сега не се употребява.

[21] Студенец, слав. кладенец (иде от студен извор); среща се на повече места в Родопите: на вр. Караманджа, на вр. Юрукалан и други.

[22] От тал тур. — обор, яхър. Доп. р. Н. Г., с. 303. Побългарено — като нивища, селища, солища.

[23] Терзи, тур. — шивач.

(вир), 91. *Теснóва лôка*[1], 92. *Тéнка барчúна*, 93. *Тúклево*[2], 94. *Тудорáново*, 95. *Цúнгова лôчка*[3], 96. *Чаир тарла*[4], 97. *Чобáново*, 98. **Чôрквата**, 99. *Чýка*[5], 100. *Чумéнище*[6], 101. *Шахúново*[7], 102. *Шарéнпол*[8], 103. **Янево**.

в Кетенлик

1. *Армéлево*, 2. *Балабáново*, 3. *Бáра*, 4. *Боболáцко*[9], 5. *Бôзова крýша*[10], 6. *Вôлат*, 7. *Вôжище*[11], 8. *Вя̀търнище*, 9. *Гарбéцко*[12], 10. *Гáбер*, 11. *Грамáдüе*, 12. *Гоздúлово*[13], 13. *Гóнище*[14], 14. *Гôрмат*[15], 15. *Грóздовище*[16], 16. *Грóпки*[17], 17. *Глѐтница*[18], 18. *Дерлýгово*[19], 19. *Дúево*[20], 20. *Дльóгне*[21], 21. *Драгáново*, 22. *Драгýшево*, 23. *Другáлево*, 24. *Дýда*, 25. *Желúево*, 26. *Желя̀зко*, 27. *Зарáсло*, 28. *Зелéново*, 29. *Кáмено*, 30. *Калéново*[22], 31. *Кáрово*, 32. *Ковáчево*, 33. *Кóсиново*, 34. *Кочúна*[23], 35. *Крúвово*, 36. *Кýцево*, 37. *Кѫшлáта*, 38. *Лесúчево*,

---

[1] Тесна лъка.

[2] Тикла — плоча за покрив вместо керемида.

[3] На 18-я *км* отляво на Ксантийското шосе. Цинго — циганин; с. *Цинга*, Дряновско.

[4] Ливада и нива.

[5] Нива на Ахмед Шабанов Ахмедчиков.

[6] От *Ичуменище*, като началната гласна е изпаднала. Гл. *Ючеменище* в с. Вълканово, Козлуджанско.

[7] Произнася се и *Шайново*, намира се в селото на края.

[8] Шарéнпол — шаранпóл, шарампол е защитен зид срещу нападатели отвън. Село Чепино е било оградено с четири аршина висок зид, наричан шарампол. Гл. сб. Родина, III, 1941, с. 288; Доп. р. Н. Г., с. 329; ПСп., 15, с. 355; П. Делирадев, Принос към историческата география на Тракия, т. I. БАН. София, 1953, с. 213, 327—328.

[9] Вероятно от боборак — таласъм. Така наричат и човек нечист и занемарен. Срв. боборок — таласъм (Самоковско); с. *Бобораци*, Радомирско.

[10] Бôз — бъз.

[11] От въже.

[12] От гôрбица, гôрбав, гôрб — гърбица, гърбав, гръб.

[13] Гозде — гвоздеи за подковаване на добитък (клинци). Фамилно име *Гоздеви* се среща в гр. Смолян и в селата Чокманово и Арда. В Арденската община има българомохамеданска махала *Гоздевица*.

[14] Място за изгонване (изкарване) на добитъка на паша.

[15] Гôрм — нисък дъбов храст. Гръм, гърмица (Трънско: гръмицо) — храст, шубрак. Доп. р. Н. Г., с. 84.

[16] От диво грозде.

[17] Гропка — дребни топки от измет на кози и овце. В Смолянско — грьопка; в Троян — гремки; в Софийско — дърдонки. Другаде — брабонки, бибенки, бибиленки.

В с. Чокманово (Смолянско) с думата грьопка изразяват и нещо незначително, особено за човек. Например: „Какво ми седиш като грьопка на цедилник", т. е. що ми се мотаеш ненужно. Или за незначителен човек, който додява: „Махай се бе, грьопка ниедна".

Гропки като топоним — място, гдето пладнуват овце или кози, поради което е наторено. Гропка в преносен смисъл — малка и слаба нива.

[18] Гл. топонима *Глáтница*, с. Синиково.

[19] Дерлюга (с. Никюп, Търновско) — изровено от порой недълбоко място (Доп. р. Н. Г., с. 90).

[20] Името Мавродия в Средни Родопи се произнася съкратено Дио. Оттук — Диево.

[21] Дълго, удължено.

[22] От клен.

[23] Кочина за свине.

39. *Ликово*[1], 40. *Лясково*, 41. *Матево*, 42. *Маковин*[2], 43. *Малкочиново*, 44. *Мурево*, 45. *Овсището*[3], 46. *Обланско*[4], 47. *Ограда*, 48. *Орех*, 49. *Осиче*[5], 50. *Паляна*, 51. *Панешево*, 52. *Пазлак*[6], 53. *Паток*[7], 54. *Петрачиево*, 55. *Плевня*, 56. *Преслап*[8], 57. *Пролетник*, 58. *Пясъкот*, 59. *Равно*, 60. *Расилево*[9], 61. *Рибарско*, 62. *Ростово*[10], 63. *Русиново*, 64. *Самоков*[11], 65. *Селище*, 66. *Селяново*, 67. *Средок*[12], 68. *Солище*, 69. *Стайково*, 70. *Стояново*, 71. *Турлево*[13], 72. *Търхаково*[14], 73. *Усада*[15], 74. *Ходжово*, 75. *Церене*[16], 76. *Череша*, 77. *Чукарка*, 78. *Шарево*, 79. *Щерево*, 80. **Янево**.

в Гьокче бунар

1. *Барушка*[17], 2. *Бабина лока*, 3. *Брайковица*, 4. *Братско*, 5. *Волканацко*, 6. *Голяма лока*, 7. *Градина*, 8. *Грамадево*, 9. *Гробие*, 10. *Долът*, 11. *Диманово*, 12. *Древенчарево*, 13. *Друма*, 14. *Дабот*, 15. *Дърбошиново*, 16. *Йовково*, 17. *Йовкова бара*, 18. *Круша*, 19. *Кирево*, 20. *Ленище*, 21. *Лозието*, 22. *Ляска*, 23. *Ливади*, 24. *Мочурот*, 25. *Малкочево*[18], 26. *Мишево*, 27. *Манолево*, 28. *Мъгълово*[19], 29. *Оскрушата*, 30. *Прахово*, 31. *Пожарище*, 32. **Поповица**[20], 33. *Преслап*, 34. *Присоя*, 35. *Равнище*, 36. *Ръжище*, 37. *Ръженик*, 38. *Ряката*, 39. *Садина*[21], 40. *Свилово*, 41. *Чичилиево*[22], 42. **Чорквата**[23], 43. *Чуката*, 44. **Ямата**[24].

---

[1] Женското име Велика се произнася съкратено Лика, името Салих се произнася Лику. Вероятно Ликово е от Велико (Велика) или Салих, но не и от лико, непозната там дума.

[2] Вероятно от мак.

[3] Овесище.

[4] От обло и ще означава обло място.

[5] Осика — трепетлика.

[6] В Родопите — камениста засушена почва, на която растат само ниски храсти. У Т. Панчев, Доп. р. Н. Г., с. 245, 246 — зелена морава.

[7] Не ще да е от поток, защото на това място няма поток. Може би иде от път. В Смолянско на кривокрак човек думат паток.

[8] Преслап или преслоп — превал, седловина.

[9] Същият топоним в с. Козлуджа. Срв. с. *Ресилово*, Ст. Димитровско.

[10] От храст. Гл. в това съчинение: 1. топ *Растава чукарка* в с. Широка поляна. Атмаджанска община, топ. *Растовица* в с. Пашувик; 2. към края — българския превод на документ 7, бел. 3; 3. топ. *Растово* в мах. Мурада, Синиковска община.

[11] Обработвана е била желязна руда.

[12] Мах. *Средок* има Ардинска община, Смолянско.

[13] Срв. вр. *Турлата* (1450 *м*) в Родопи (Доспат — Девин), вр. *Турла* (1846 *м*) при с. Солища, Девинско, вр. *Турла*, Смолянско. На всички има следи от крепости.

[14] Гл. м. и. *Трахандживйско* в с. Широка поляна.

[15] Усада — място, дето почвата се свлича, хлътва — усяда. Гл. Й. Заимов, пос. съч., с. 275. Значи и пропаст. Гл Н Хайтов, пос. съч., с. 178. *Уседо* — местност над Черепишкия манастир. Усед, усад — болест. Гл. Л. Милетич, Източните български говори. Мсб., XXI, с. 21; Доп. р. Н. Г., с. 315.

[16] Множествено число членувано от цер (дъб).

[17] Умалително от бара, баруга — локвичка.

[18] Гл. с. Козлуджа, Ксантийско.

[19] От мъгла.

[20] Зад селото.

[21] Гл. мах. Змис.

[22] Вероятно от тур. чифтчи — земеделец, с елизия на *ф*, а *т* в говора не се прознася. Така ще да се е получило от *чифтчи* → *чифчи* → *чичи* + *лиево*.

[23] Има две местности с това име.

[24] Същинска яма, стръмнина.

в Басайково

1. *Бéрова*, 2. *Вéшка*[1], 3. *Дорслáва*[2], 4. *Имáмско дерé*, 5. *Капи́-*
нево, 6. *Кореньóт*, 7. *Лóчка*, 8. *Ми́сигунь*[3], 9. *Ни́вище*, 10. *Прóда-*
ново, 11. *Пчéльово*, 12. *Папрати́ево*, 13. *Равни́ще*, 14. *Рáвнър*[4], 15.
Рáзпот, 16. *Тудорáново*[5], 17. *Оскрушáта*, 18. *Фи́липово*, 19. ***Чôрк-***
вата, 20. ***Ябалката***.

в Змис (Измис)

1. ***Архáнгел***[6], 2. *Гради́ните*, 3. *Градóт*, 4. *Грóбие*, 5 *Гôрбина*[7],
6. *Дóлно Пéйково*, 7. *Дрáчето*[8], 8. *Зеленóк*, 9. *Извôр*, 10. *Кошá-*
рево, 11. *Крýшата*, 12. *Лóка*, 13. *Локáрево*[9], 14. *Лозáново*, 15. *Мé-*
дево, 16. *Оградá*, 17. *Óдрища*[10], 18. *Пазлáка*[11], 19. *Пáпратище*[12] 20.
Пéйково, 21. **Пóпово**, 22. *Превáл*, 23. *Пýлево*, 24. *Рýпата*[13], 25. *Рý-*
чево[14], 26. *Сáдино*[15], 27. *Си́норот*, 28. *Стóката*, 29. *Трáпот*, 30. *Чи-*
тáцко дерé[16] или *дол*, 31. **Чôрквата**[17] 32. *Юрт*, 33. ***Ябалката***,
34. ***Ябалките***.

---

[1] Вешка, умалително от вежда.

[2] Дорослава — дор Слава — до Славо, като Дурмецко — до Метьовото.

[3] У Ст. Н. Шишков (Животът на българите, с. 84; Из беломорската равнина, с. 2) е Мусаген — кале, манастир. Той видял развалини на старо градище. Имало четириъгълна каменна постройка с малки отвори в стените.

Населението сочи *Малък* и *Голя* и *Мисигунь*. И на двата има имоти и с. Исьорен. Не е ясно как Ст. Н. Шишков е чул тоя топоним Мусаген, когато населението го произнася Мисигунь.

Вж. с. *Месогур* в Гревенско, Македония. Гл. С. И. Веркович, Топографическо-этнографический очерк Македонии. СПб, 1899, с. 330.

[4] Гл. топ. *Равнира*, равен рът в с. Душанци, Пирдопско. Й. Заимов, пос. съч., с. 240.

[5] Тая местност е граница откъм с. Мустафчево.

[6] Имало е черква „Св. Архангел Михаил".

[7] Доп. р. Н. Г., с. 70. Село *Гърбино*, Кюстендилско.

[8] От драка. Има с. *Драчюво* в Зъхненско, с. *Драчево*, Скопско. Гл. С. И. Веркович, пос. съч., с. 240, 356.

[9] Среща се и *Лукарево*, *Лукарско* (в с. Козлуджа), т. е. лукарник, лукова градинка.

[10] От одър — тераса. Гл. с. Синиково № 54; село *Одри* — Тетовско.

[11] Тук растат само ниски храсти. Тоя топоним се среща често, напр. в с. Кетенлик. *Пáзлак* или *позлáк* обикновено значи зелена морава. Гл. Доп. р. Н. Г., с. 245, 246.

[12] От папрат.

[13] Рупа, ропка, гл. с. Синиково.

[14] Вероятно топонимите *Ручево* (тук), *Уручково* (с. Шахин), *Фручково* (с. Козлуджа) идат от юруци — турци номади пастири, каквито е имало из българските планини. В Родопите са летували много юруци. Юруците са оставили името си на махалата *Оручлъ* в някогашната Юрушка община, Панагюрско; на колибите *Уруците* в Балкана при Трявна; на някогашното турско село *Юруклер* при Ловеч; на м. *Юручки гробища* в Осоговската планина при Кюстендил и др. Гл. К. Иречек, Пътувания..., с. 334, 405.

Все пак обаче това не е сигурно, тъй като в Родопите има чист топоним *Юруково* (гл. с. Алмала, Шахинска община).

Местно обяснение: от рýкам (рýкане, рю̀кане) — викам, повиквам; преносно: място удобно за провикване или еховито. По-скоро *Рýчево* би могло да е от *ручиво*, т. е. дерето и вятърът ручат (еховито).

[15] Гл. топонима *Садина*, с. Гьокче бунар.

[16] Дерето е така наречено, защото иде от *Читацкото*, както зоват турското село Есидже, а тамошният планински дял — *Читацки балкан*.

[17] Около 1 час югозападно от мах. Змис при м. Исиджа, дето е синорът на Змис с турското село Атмаджа.

в Къра

1. *Асáнчево*, 2. *Базýгляво*[1], 3. *Барчѝна*, 4. *Бéрово*, 5. *Бря́стово*, 6. *Велѝево*, 7. *Воденѝчката*, 8. *Градѝна*, 9. *Говедáрник*, 10. *Дря́нова лôка*, 11. *Змéйково*[2], 12. *Кóщища*, 13. *Лóзието*, 14. *Лéтница*, 15. *Мáйката*[3], 16. *Нѝска лôка*, 17. *Равнѝще*, 18. *Ря́ката*, 19. *Сáдина*, 20. *Сóрбиново*[4], 21. *Средóк*, 22. *Сéчище*. 23. ***Чôрквата***, 24. *Ябалката*[5].

в Егнила

1. *Асóйка*, 2. *Балá мáндра*[6], 3. *Дол*, 4. *Колѝбите*, 5. *Крýша*, 6. *Лѝлякот*, 7. ***Папáз тарлá***[7], 8. *Прѝсойка*, 9. *Стáра нѝва*, 10. *Фаргýльово*[8], 11. *Червенѝца*, 12. *Чýка*.

в Кочина[9]

1. *Арнаýт махалá*[10], 2. *Асóйка*, 3. *Барáново*, 4. *Барчѝна*, 5. *Бря́стово*, 6. *Бéлчево*, 7. *Бурбýньово*[11], 8. *Вóлково*, 9. *Грóбйе*, 10. *Димáново*, 11. *Дóбрево*, 12. *Йéзерото*[12], 13. *Зюмбю́л махалá*, 14. *Кочѝно*, 15. *Кѝселка*[13], 16. *Кукуря́к*, 17. *Лôка*, 18. *Пажáр*, 19. *Паля́на*, 20. *Пазлáк*, 21. *Ря́ката*, 22. *Сюлмéново*, 23. *Студéна вóда*, 24. *Средóк*, 25. *Харбóдол*[14].

---

[1] Базунка — зеленикав бръмбар. Но може би значи и стършел. В Смолянско на стършела казват щôркел; той базика говедата, които са щôркнали — пощръкляли. Гл. Базуняк — Н. Геров, Речник, ч. I. Пловдив, 1895, с. 21.

[2] Дали Змейково и Змис (Змиище) нямат един и същ произход?

[3] Майка на извор.

[4] Вероятно по прякора на някой рударски работник от Сръбско или на местен човек, който е ходил из Сръбско през време на турските войни. Тоя топоним се среща и в с. Алмалъ, Ксантийско; също между гр. Смолян (сб. Родина, I, 1939, с. 137) и с. Кремене, Смолянско (същия сб., III, 1941, с. 172).

[5] Намира се в източния край на махалата.

[6] Вероятно Билá мандра или от тур. balâ — висок. Но селяните не помнят да е имало мандра на това място.

[7] Попската нива.

[8] Варгулька е валчест (връгаляст) камък, който може леко да се хвърли (Средни Родопи). Гл. варгалям, вързалям. Топоним еднакъв с *баргуливо*, гл. с. Алмала. В с. Сивино (Текир) при с. Смилян има фамилно име *Варгулеви*. Същото фамилно име се среща и в с. Павелско. Върѓýло — колело. *Вързýли* в с. Извор, Пловдивско, сини камъни, които не се цепят на плочи (Доп. р. Н. Г., с. 65).

[9] Кучѝните — у Ст. Н. Шишков (Българо-мохамеданите, с. 52). Топонимът *Кочѝна* е чест в помашките селища. Понеже помаците не ядат свинско месо, те не отглеждат свине. Следователно тоя топоним би трябвало да е отпреди помохамеданчването. Но дали съществуването на определен в едно село топоним *кочина* за означаване на мястото, дето са били пазени свине, не показва, че тоя топоним не е съвсем отпреди помохамеданчването, тъй като в едно християнско селище кочините вероятно са били, както и сега са, в дворовете на самото селище? Може би е станало нужда да се отдели особено място за свинете, когато вече населението на родопските селища е било верски раздвоено — една част е била мохамеданска, и тя, като по-силна поради покровителството на властта, е наложила свинете да се изведат извън селото. В това преходно време ще да се е създал тоя топоним.

[10] Десетина къщи.

[11] От борбунь — бръмбар.

[12] Пълноводен извор. Гл. Слав. гори, I, с. 28.

[13] Дива ябълка.

[14] На 1 *км* в ляво от шосето за Ксанти дерето се нарича *Харбóдол*, а по-наляво — *Димáново*. Пред него е *Арнаут махала*. В ниските склонове на Диманово към шосето е *Зюмбюл махала*. А при мах. Кочѝна дерето се нарича *Долът* или *Кочѝнския дол*.

в Айваджик

1. *Вакъф*[1], 2. *Вартóльево*[2], 3. *Вóлчево*, 4. *Врúсево*[3], 5. *Гáбар*, 6. *Гóло бóрце*[4], 7. *Градúна*, 8. *Гилибóка падúна*[5], 9. *Голя́м дол* и *Мáлък дол*, 10. *Извóр*, 11. *Кáмен*, 12. *Косúново*, 13. *Кочúна*, 14. *Ливáда*, 15. *Лóзието*, 16. *Лóчката*, 17. *Мéмово*, 18. *Марúна*[6], 19. *Орехи*, 20. *Осúче*, 21. *Осмáново*, 22. *Óстра чу́ка*, 23. *Пазлáк*, 24. *Поля́на*, 25. *Пéево*, 26. *(П)Ченúчище*[7] 27. *Ръжúще*, 28. *Садъ́ково*, 29. *Селемéцко*, 30. *Слúвите*, 31. *Стáрата кьшлá*, 32. *Су́лево*, 33. *Хаджúево*, 34. *Харкомáчево*[8], 35. *Юмéрбашово*[9].

ИСЬОРЕНСКА ОБЩИНА[10]

Общината се състои от средищното село *Исьóрен*, с. *Сáдню-вица*, с. *Пáшувик* и махалите *Чай*, *Ковáчевица*, *Попóвица*, *Тиутóку* и *Стаматáско*.

Село Исьорен е на около 25 *км* от Ксанти. На 12 ½ *км* от шосето Ксанти — Шахин се отделя пътят за селото, което се намира на около 12 *км* северозападно. То е хубаво, чисто родопско село, с белосани къщи, накацали почти амфитеатрално, покрити с керемиди и плочи. Има водопровод (нещо изключително за селата в Ксантийския дял на Родопите) с добра вода, взета от м. *Ивáнчово*, на около 2 *км* северно от селото.

Селото брои 340 къщи[11] с 434 домакинства. Населението сее и обработва главно тютюн; тук стават добри тютюни джебел. Земеделието и скотовъдството са слаби.

---

[1] Не е имот на джамията.

[2] Гл. *Въртоль* в с. Мустафчево, *Вартолят* в мах. Тиутоку, Исьоренско — място където се върти вятърът — вихрушка. Не е от Вартоломей; св. ап. Вартоломей 11/24 юни, бил е празнуван и от българо-мохамеданите — гл. м. *Вуртулумúе* в с. Забърдо (сб. Родина, II, с. 147). На тоя ден не пипали нищо желязно, за да не вали град (Р. ст., II, с. 38).

[3] Врис — извор.

[4] Голо бърдо (умалително).

[5] Дълбока падина.

[6] Ниви на една барчина, от които 3 *дка* са на Ахмед Мехмедов Моллов и 1 *дка*. на Реджеб Юсуфов Солаков. Вероятно тук е имало черква или оброчище св. Марина.

[7] Пшеницата на много места и в Македония се нарича *ченица, ченичка*. Гл. Д. П. Апостолов, пос. съч., с. 357, 358.

[8] Хáркома — медни котли (менци) за вода; от гръцката дума τό χάλκωμα — мед, медна съдина.

[9] Топонимите 17, 28, 29, 32 и 35 по л. и.

[10] Посетих селото на 28 юли и 10 октомври 1943 г. Кмет на селото беше Калчо Конов Калчев от Горно Павликени, Ловчанско. Сведения получих от мнозина исьоренци, особено от младия селски имам Раиф Хасанов Сапунджийски, 22-годишен, от същото село. Той ме посети в Ксанти на 28 октомври 1943 г. и на 26 април 1944 г., за да ми даде сведенията, които писмено му бях поискал. Полезен ми беше и бившият, в гръцко време, исьоренски кмет Мехмед х. Халилов, 37-годишен.

[11] През 80-те години на XIX в. селото е броело 300 къщи. Ст. Н. Шишков, Р. ст., III, 1890, с 14.

Село Саднювица[1] е на около 1 час източно; брои 60 къщи. Село Пашувик е на около 2 часа източно; брои 120 къщи.[2] Махалите Чай, Ковачевица и Поповица са на около 1 час западно от Исьорен и броят 70 къщи. Повечето от тях са в Чай махала. Мах. Тиутоку, на около 1 час югозападно, брои 37 къщи; малко по на юг мах. Стаматаско с 41 къщи.

Селото Исьорен е старо. Българските власти, по подражание на гръцките, а и още по-преди на турските власти, официално го зовяха *Ясъ-йорен дере*. Това име е от по-ново време. Населението всякога го е зовяло *Исьорен* (а някои — *Йесьорен*).

Обяснение на името

Според някои[3] то произлизало от ен-сора (тур., пише се en sonra), т. е. „най-сетне", което значело, че тукашното население найсетне било обърнато в мохамеданство.

За произхода на името Исьорен и за това обяснение исьоренци не знаят нищо.

Имало ли е селото по-старо име?

Родопологът Ст. Шишков твърди, че старото име на селото било *Обря́шене*. Така го знаели съседните български села Габрово и Еникьой, които са преселници от това село преди помохамеданчването му. Българо-мохамеданите пък го наричали *Бре́щене* и са били обяснявали това име с обръщане в мохамеданство.[4]

Ст. Шишков е имал сведенията си от габровци и от исьоренци. В тяхната правдоподобност няма основание да се съмняваме. Че предишното име на Исьорен е било Обряшене, се вижда и от една народна песен от село Габрово, в която се споменава П а н а й о т о т О б р я ш е н е.[5]

Тия сведения Ст. Шишков е събрал през 80-те години на XIX в. Сега исьоренци не обичат да говорят за това; казват, че не знаят

---

[1] Садносвам — ожулвам, одрългвам. Гл. Н. Г е р о в, Речник, ч. V, с. 108. Името си селото по-вероятно носи от родопската дума *сьоднованица* — новоселье, гл. В. Д е ч е в, пос. съч., с. 103.

[2] Толкова са били и в края на XIX в. Гл. Ст. Н. Ш и ш к о в, Из Беломорската равнина. . ., с. 15.

[3] Гл. С т. Ш и ш к о в, Р. ст. III; също Българо-мохамеданите, с. 47.

[4] Р. ст., III, с. 13.

[5] Пак там, с. 54.

селото им да се е наричало Обряшене или Брещене. Но и ако се приеме, че Исьорен се е наричало Обряшене или Брещене, не е оправдано да се смята, че това име отразява историческото събитие на помохамеданчването и следователно, че то иде от обръщане (в мохамеданство). Не е вероятно селото в продължение на 150 години от помохамеданчването да е сменило две имена: Обряшене (Брещене) и Исьорен, а старото име преди помохамеданчването да е съвсем изчезнало. Старото име на селото ще да е било Обряшене и може би то иде от славянския глагол обрести (обретен, обрящеши — намерен, ще намериш), както имаме личното име Обретен.[1] В такъв случай това си име селото може би е дължало на обстоятелството, че отдалече се не вижда, а се намира едва като се доближи. Може би същото значи и Исьорен, ако това име произлиза от „ен-сора“, т. е. най-сетне се достига и вижда. При такава хипотеза името Исьорен би било приблизителен превод на българското име на селото Обряшене.

Най-вероятно е обаче Обрешене (Обряшене) да иде от Обреш, което значи пътека въз стръмен път (Н. Геров, Речник, ч. III, с. 307) или въз стръмен бряг (Д. Маринов, Материали от Западна България, СбНУ XIII, с. 257; стб. обръшь — височина, от об-в-ръшь[2]). Селото Исьорен е наистина на височина, до и по която върви стръмна пътека.

Топоними

в Исьорен

1. *Ахря́нското*[3], 2. *Балаба́но*, 3. *Баля́ ря́ка*, 4. *Ва́лкуви ни́ви*, 5. *Голо́то ба́рце*, 6. *Га́рчкуву*[4], 7. *Гради́ще*[5], 8. *И́гльову*, 9. *Ки́ракуву*, 10. *Капи́ница*, 11. *Ку́лата*, 12. *Каля́та*[6], 13. *Мле́чувица*, 14. *Мисигу́нь*[7], 15. *Мо́мин ка́мен*[8], 16. *Ни́вище*, 17. *Огурли́й*, 18. *Пелте́кюву*, 19. *Па́злюву*, 20. ***По́пската водени́ца***[9], 21. *Пчиларе́*,

---

[1] В Костурско има село Брешени (С. И. Веркович, пос. съч., с. 338). В Неврокопско има село *Брещен*, а в Банат — с. *Бреще*. Всички тия имена не произлизат от глагола обръщам.

[2] Гл. Ив. Дуриданов, Местните названия от Ломско. БАН. София, 1952, с. 113.

[3] Ниви и къшли.

[4] От собствено име Гарчо или значи гръцкото.

[5] Има остатъци от каменни зидове.

[6] Няма следи от кале; или както местните хора казват; „няма нишани“.

[7] Има исьоренски *Малък Мисигунь* и саднювски *Гулям Мисигунь*. Това са две барчини. На голямата има остатъци от сграда. *Плата* местните люде наричат поляната на Гулямия Мисигунь, насред която има извор.

[8] Между Пашувик и Исьорен, към м. Ахрянското.

[9] *Попската воденица* — и сега съществува на реката, която извира от *Айгъролук* на *Ченгене хисар*. Воденицата има каменен мост с релефен кръст на един камък на свода. Сега е наследствен имот на 5—6 души: Юсеинко Хасан — „чува“ я 6 дена, братовото му момче Хасан Халилов я чува 4 дена, други по-малко. Чуват я „на небет“ — „на ред“.

22. *Ра́ево*, 23. *Стама́тюв мост*, 24. *Се́лище*, 25. ***Ста́йкова ча́рква***[1], 26. *Ту́рчиново*[2], 27. *Ча́рна пади́на*, 28. *Чу́ката*, 29. *Щербе́цку*.

Площадът на селото се нарича *хори́щето*[3].

в с. Саднювица

1. *Бу́кат*, 2. *Ва́льново*, 3. *Гро́бат*, 4. *Лива́дето*, 5. *Лозе́*[4], 6. *Ля́ската*, 7. *Оси́ще*, 8. *Ря́стовица*[5], 9. *Ра́внище*, 10. *Са́рнево*[6], 11. ***Ча́рквата***.

в Па́шувик

1. *Ахря́нски гроб*[7], 2. *Асо́йка*, 3. *Ба́ра*, 4. *Бря́за*, 5. *Бйе́лково*, 6. *Бри́ханкуву*, 7. *Бру́сат*, 8. *Ва́лта*[8], 9. *Га́брито*, 10. *Гру́дово*, 11. *Дру́мат*, 12. *Зелену́ша*, 13. *Йо́ргово*, 14. *Кереми́дница*, 15. *Коза́рски вроз*[9], 16. ***Кили́ята***[10], 17. *Кра́ят*, 18. *Ка́лчища*, 19. *Кле́на*, 20. *Ле́тница*, 21. *Ло́зето*, 22. *Ма́рин гроб*, 23. *Ма́чдрището*, 24. *Минди́ково*[11], 25. *Му́ткова ла́ка*, 26. *Мате́ево*, 27. *Ни́вище*, 28. ***Но́вата ча́рква***[12], 29. *Оби́лук*[13], 30. *О́рляник*, 31. *О́риешето*, 32. *Пещера*, 33. *Пото́кат*, 34. *Пади́ната*, 35. *Са́рхово*, 36. *Са́дина*, 37. *Сив ка́мен*, 38. *Смайлова поля́на*, 39. *Се́лище*, 40. *Тупа́вица*, 41. *Шеба́ново*, 42. *Яку́пски гроб*[14].

---

[1] *Ста́йкова ча́рква* — на 20 мин. източно от селото и на около $1/_2$ час западно от с. Саднювица, Саднювчани я наричат *Ча́рквата*. Вероятно е била черква на двете села. Сега е имот на имам Хасан и имам Юсеин (баща им бил имам).

[2] Турчиново — на някой турчин имота изрично е назован народностно, което издава различно народностно съзнание у местните жители българо-мохамедани.

[3] На *ховището* сега не се играе хоро, но наименованието и споменът са останали. Помаците по религиозни причини са изоставили обичая на селското хоро. На места има само т. нар. *байрямско хоро*. Гл. Хр. П. Константинов, Обществените забавления и празненства у помаците в Чепино. Слав. гори, III, 1894, с. 37).

[4] Било е някога лозе.

[5] От храст. *Ра́стовица*, м. и. има на 2—3 *км* ю.-и. от с. Аврен — Ивайловградско. За същия топоним (но неточно: *Храстовьца* при с. Аврен, някога в Гюмюрджинско) гл. Й. Заимов, пос. съч., с. 242, Ст. Младенов, Сп. БАН, 43, стр. 108, 135.

[6] Сърнево.

[7] Ахрянски гроб — защо е така наречен, щом ахряни са всички тамошни българо-мохамедани? Не е ли това белег на изключителност, както например *Марин гроб, Йекупски гроб?* Същото трябва да се каже и за останалите местности с ахрянско име: *Ахрянското* в с. Исьорен и др. Може да се допусне, че това име е дадено на някои места, които са били собственост на първите жители, приели мохамеданство, и християнското население е могло да ги назове с това отличително име.

[8] Блато, мочурливо място или ливада, която се пои.

[9] Вроз — връх или стръмнина.

[10] Местността *Килията* в Дабовецкото землище, гл. Иван п. Панайотов Асянчин, пос. съч., с. 7.

[11] Л. и. В с. Шахин фамилно име *Мендьов*.

[12] *Новата чарква* — ще рече в селото е имало и стара черква; вероятно стара черква е била *Кили́ята*. Това място не току-така носи много характерно име. Там ще да е имало черква, от която по-късно е била останала само килия и аязмо при нея. Аязмата са били на голяма почит между българо-мохамеданите. Гл. Ст. Н. Шишков, Българо-мохамеданите, с. 56.

[13] Вид кошара за овце от плет или клони.

[14] *Яку́пски гроб* или *Йегу́пски* — в първия случай от собствено име Якуб, във втория — циганин. Гл. топонима *Йегу́пска ба́рчина* в с Козлуджа. Агуптин в Родопите — циганин. Р. ст., I, с. 27.

в Чай махала

1. *Бостанóву*, 2. *Бори́цку бáрце*, 3. *Дýргутьову*, 4. *Ковáчевица* (малка махала), 5. *Купнá*[1], 6. *Магарджи́еьица*, 7. ***Пóпувица***[2] (малка махала), 8. *Рóмата*, 9. *Ти́шуву* (*Ти́сву* — още го казват)[3], 10. *Чурé-шузица.*

в Тиутоку[4] и Стаматаско (на 20-на минути една от друга)

1. *Бачищé*, 2. *Валкáново*[5], 3. *Вартóлят*, 4. *Ди́мчеву*, 5. *Дрé-ньову*, 6. *Кочинуву*, 7. *Кустéнят*[6], 8. *Ли́лякат*, 9. *Лозáта*, 10. ***Мáв-руву***,[7] 11. *Пожáрат*, 12. *Перчи́люву*, 13. *Рáздолат*, 14. *Стáйкуву*, 15. *Хрáнуву*, 16. *Чавáкуву*, 17. *Чинáцката нива*, 18. *Чурéшувица*, 19. ***Чáрквата.***

Бит, нрави и обичаи

Женско облекло. Както разказва и 95-годишната Рабие Кираджиева, жените в Исьорен не носели фередже, а бели ризи без ръкави като горна дреха. Така на млади години ходила и тя. На въпроса, защо са така ходили, отговаря: „Ние сме българи". Много интересен факт е, че 95-годишната старица имаше българско народностно съзнание.

Стари жени и сега под яшмака си носят малка шапчица.

Родови имена

Ахрянове, Балюве, Бинове, Бурилове, Гарбове, Кунинове, Сандюви, Кучумове, Пощове, Фотьове[8], *Хаскове, Хитрове.*

Както уверява имамът Раиф Хасанов Сапунджийски, тия родови имена се крият от исьоренци пред официалните власти и пред чужди хора. Но в село ги зоват по тях.

Голям са род *Ахрянове:* Халил, Ахрян, Мехмед и др. Исьоренци не наричат себе си ахряни; така зоват ония, които идели от Смолянско (Ахъчелебийско[9]). „Когáту дообдеа да рабóтят, кáзвахме: дошли́ са ахря́ни да рабóтят. Който и́ще работáри, да пóйде да си фáти."

Исьоренският род Ахряни вероятно са преселници от горните села. Така се догаждат и сами исьоренци.

---

[1] Копно, място на припек. Или от купéн, купна.

[2] Сега е пладнище на овце.

[3] Българомохамеданско с. Тисово в Неврокопско (С. И. Веркович, пос. съч., с. 238).

[4] Между Тиутоку и Стаматаско едно място се нарича *Чáрквата*, сега е нива. Вероятно черквата е носила името „Св. Богородица", поради което и махалата Тиутоку е била назована по името на черквата: θεοτόκος — Богородица.

[5] Споменава се за някой Вълкан войвода. В местността *Олуене*, на около 2 часа от с. Пашувик, на *Рибйе река* в пл. Круша, при *Скакон* (над с. Катун) има воденица, наричана *Валканова воденица*.

[6] Кестен.

[7] Гл. топонима *Мавра* в с. Угурлий, Синиковско.

[8] Сега се наричат Фетюви (турцизирано), но и до днес народът казва: Фотюва къща.

[9] Ахър-Челебийско с център Пашмаклъ (гр. Смолян); ахър — ахрян.

Това е не малоценно съображение за по-късното помохамеданчване на исьоренци. Понеже ахъчелебийци по-рано са били приели мохамеданството, исьоренци са ги наричали ахряни, и това име им е останало като верски знак. След като и те преминали в мохамеданството, те не усвоили името ахрян, защото за тях то вече имало смисъл на горноселци. Но понеже и българо-мохамеданите от други южнородопски помашки селища се наричали вече ахряни, то за исьоренци това име ще да е означавало и другоселец. Това подсказва, че исьоренци са преминали в мохамеданство доста по-късно и наистина ще да са били между последните, ако не последни.

Същото указват и топонимите *Ахрянското*, *Ахрянски гроб*, които имат смисъл на отлика от местното население.

Обичаи

И тук новородените деца солят. На раменете им турят (клават) зелени баяници (обикновено нашиват на ръкава маниста), за да не ги урочасат. Държат тия баяници до една-две години.

Децата получават имена на близки — живи и покойни, „за да се не забрави името".

Годеж. Младите се оглеждат на байрям[1]. След това момъкът изпраща майка си и баща си да искат от родителите ѝ избраната мома. Родителите я питат, дали е съгласна. Но ако те не харесват момъка, не дават съгласие, като казват: „Ма́лка е, о́ще ня́ма да я главя́ваме". Ако ли пък момичето обича момъка, въпреки несъгласието на родителите то може да избяга при него. Това не се счита за много осъдително.

Когато годежът се уговори, дават си нишан, поради което и за станала годявка казват: нишанлъндисват се. Но обикновено казват: годиа се. Момъкът праща на момичето и други подаръци, освен пръстен, напр. обици, забрадки (кърпи), чорапи. И момичето праща подаръци на момъка. Понякога младите ходят годени три-четири години; най-малко една година.

Венчавка и сватба. В предварително уговорен ден в дома на момичето отиват трима-четирима души от страна на момъка, заедно с имама. Те пак питат родителите (обикновено само бащата), дали дават момичето. След това питат бащата на момъка, дали взима момичето за жена на сина си. После определят деня на венчавката, която става в дома на момичето. Имамът чете молитва.

Тъй е било по-преди, а и до сега често пъти така става. Но в повечето случаи сега венчавката се извършва в джамията. Някои исьоренци смятат, че тоя е по-стар обичай.

В джамията имамът запитва младите пред четири-пет свидетели, дали се искат. След това подписват договор. Пак ги пита дали се обичат, хващат се за ръце в знак на съединение, имамът чете молитвата.

---

[1] В Чепинско на байрям е ставало692 моминско хоро, момите се откривали и бивала сгледата (К. Иречек, Пътни бележки. . ., с. 23). Така е и другаде сред помаците.

На венчавката отиват и други хора. Определя се н и к я х, т. е. обезщетението, което мъжът ще даде, ако напусне жена си.

Момичето обаче остава в дома на родителите си. Същия ден или на другия ден става сватбата. Жени и мъже със свирки и веселия отиват да вземат невестата и да я отведат в дома на момъка. Сега става веселбата.

Сватба се нарича отвеждането на момичето в дома на момъка и веселбата, която е свързана с това. Понякога между венчавката и сватбата протича по-дълго време. По-рано се случвало венчавката да стане година преди сватбата. Вероятно тъй е бивало, когато момичето е било още малко, та и след венчавката е оставало в бащиния си дом, докле поотрасне.

Разводът е много рядко явление. Може и да има между съпрузите недоразумения, но „с г á д я т с е, и п а к с е п о г á ж д а т“.

Многоженството е зле гледано. По-преди е имало четири-пет мъже с по две жени. Сега само един има две жени. Но и тия случаи издават едно по-особено схващане на брачните отношения. Мъжът, вместо да се разведе и да изпъди жена си, оженва се за друга, обаче грижи се и за първата жена.

О б и ч а и п р и п о г р е б е н и е. 1. След погребението преливат надлъж гроба с вода. 2. Варят 40 варива (ашура) и раздават, в спомен на избавлението на Ноя от потопа. 3. При умряло раздават на бедните пари, дрехи и други.

Християнски празници

Знаят за С у р о в á к, суровакали по-преди, за да е берекетлия годината, но казват, че не знаят какво е бешкари.

Празника Богоявление наричат Д á с к а т а, а кръста — д á с к а. На тоя ден даската се хвърляла във водата.

Не навред из българомохамеданските села на Южни Родопи Богоявление и кръстът се наричат д ô с к а и д á с к а. Например в с. Демерджик Богоявление се нарича В о д и́ ц и, а кръстът — к ô р с т. Кога и защо е станала тая промяна? Очевидно след помохамеданчването. Кръстът, като най-съществен знак на християнска принадлежност, е останал на почит и след принудителното помохамеданчване.[1]

---

[1] На много места у родопските българо-мохамедани тайно продължавал обичаят да палят свещи и кандила, да пазят кръстчета и икони и след потурчването им. Гл. С т. Н. Ш и ш к о в, Българо-мохамеданите, с. 55. У родопските българо-мохамедани и до днес има много християнски остатъци.

Такива християнски остатъци се срещат и у помаците в Епир. Това била установила и Международната анкетна комисия, която през 1913 г. посетила Епир. Дори и сред помохамеданчените християни в Мала Азия се били практикували някои християнски религиозни обичаи. L e o n M a c c a s, La question gréco-albanaise. Paris, 1921, с. 50).

У сърбите мохамедани семейно-религиозният обичай с л а в а, общ у сърбите християни, макар и да е изоставен по религиозни съображения, все пак не е забравен. Те били знаели своите с л а в и и на тоя ден правели дарове на християнски църкви. Гл. Т и х о м и р Р. Ђ о р ђ е в и ћ, Македонија. 2 изд. Београд, 1929, с. 164.

И. П. Л и п р а н д и (В.сточный вопрос и Болгария. Москва, 1868, с. 53) отбелязва, че у мохамеданите от славянски произход в Босна към средата на XIX в. имало християнски остатъци. Някои служели молебени на празника Голяма Богоро-

Но за да укрият своето интимно отношение към кръста, а и към празника Богоявление, постепенно е влизала в употреба заменната скрита дума до̂ската (или да́ската), както за кръста, така и за Богоявление.

Паскале́ или Черве́ните йеца́, т. е. Великден, е познат като голям християнски празник.

Гьоргьовден (Едреле́с) — празнуват го: варят царевица, правят люлки, играят. Казват: „Ля́то заброя́ва".

Димитровден (Касъм) — знаят, че е празник, но вече не го празнуват, а само главят овчари и си уреждат сметките с тях. Казват: „Зи́ма заброя́ва".

Употребяват думите гове́ене, гове́лка, разговя́ване — във връзка с рамазана и байряма.

Легенда за помохамеданчването

На около 3 часа северно от Исьорен в м. *Ку́лата* една висока и опасна скала се нарича *Мо́мски ка́мен.* Според легендата три моми се хвърлили от скалата с вързани една за друга коси, понеже не искали да се откажат от християнската си вяра. Селският имам Раиф заедно със съселяна си Хюсеин Халил Ибрямов по моя поръка бяха разпитали 95-годишната старица Рабие Кираджиева от Исьорен (почина през февруари 1944 г.) за това предание. Тя го разказва по-правдоподобно: три моми не рачили да променят вярата си и турците ги били хвърлили от тая скала.

Помохамеданчването се отнася към началото на XIX в. — 1800—1810 г.[1] Според местни предания, отбелязани преди повече от 50 години, помохамеданчването е станало доста късно — дори към средата на XIX в. още е имало стари хора, които тайно пазели християнската си вяра.[2]

Като причина за помохамеданчването българо-мохамеданите разказвали предание, че първом попът им станал мохамеданин, понеже бил наказан от ксантийския владика. Честолюбивият поп придумал неколцина селяни и заедно приели мохамеданството. Навили вероотстъпниците бели чалми и се върнали в село. Било празник и на хорището младите играели хоро. Като видели помохамеданчените с навити чалми на глава, хорото се разтурило и всички се разбягали. Една мома, на която годеникът е бил от помохамеданчените, от обич към него и за да не измени на вярата си, отишла вън от селото и се хвърлила от една скала. Тая скала се казва *Момски камен.*

дица (28 август), почитали християнски светии, на някои християнски празници не работели.

Според същия автор (с. 67) и у мохамеданите албанци имало християнски остатъци към същото време — средата на XIX в.

[1] Ст. Н. Шишков, Р. ст., III, с 15; също Българо-мохамеданите, с. 47.

[2] Същият, Р. ст., III, с. 15. — по бележките на Иаков С. Змейков и Д. В. Мавров, учители в ксантийските села Еникьой и Габрово.

Това събитие е било отнесено от Ст. Н. Шишков към 1800—1810 г., понеже Ксантийската епархия била открита и владика е бил поставен за пръв път по това време.[1]

Исьоренската легенда за *Момски камен* има и друг вариант: три моми се хвърлили от скалата, за да не изменят на християнската си вяра. Тая легенда се среща на повече места из Родопите.[2] Каквато и да е историческата ѝ основа, тя отразява историческата истина за насилствено помохамеданчване и за мъченическия подвиг на някои християни, които са искали да останат докрай във вярата си. Романтичният вариант (годеница в сърдечно стълкновение между обич и вяра) ще да е по-късна преработка на старото предание. Следователно и първата част на преданието — за изневярата на попа и неколцина селяни, поради владишкото наказание — трябва да се приеме с недоверие.

Според друго предание[3] исьоренци, начело с попа и първенците, се помохамеданчили, понеже ксантийският владика бил наложил на селото тежък данък и не искал да го отмени, въпреки молбите им. Потурчването станало на връх Великден. Ядрото на историческата истина в това предание ние сме наклонни да виждаме в спомена за тежката владичнина и за недоволството на българите от гръцката църковна власт. И в бележката от 1600 г. на поп Методий Драгинов от с. Корова това недоволство е намерило силен израз.[4] А за силното недоволство на българите от преголямата владищина говорят и други документи от началото на XVII в.[5] Повече от това обаче в Исьоренското предание не бива да се дири. Помохамеданчването е било насилствено, както впрочем е било извършено и вредом из Родопите. Едно доброволно приемане на мохамеданството не би оставило спомена за патила (Е й с а к в ó з и к а н а с а п á т и л у н á ш е а н у с é л у — казвали стари исьоренски помаци) и за мъченичество.

Кога Исьорен е било помохамеданчено? Вероятно през втората половина на XVIII в. Преди 50—60 години спомените за това са били още много пресни. Пък и роднинските връзки на българите мохамедани исьоренци и българите християни, бежанци от Исьорен в с. Габрово и с. Еникьой (Ксантийско), са се пазили. Четири-пет габровски къщи, като Касап Петро, чорбаджи Павле, Фотю Чикев и други, до преди 50 години са имали роднини в Исьорен и получавали дял от овощията,[6] дарове при сватба, годеж и големи празници.[7] Такива роднински връзки са имали и еникьойци: от Исьорен са еникьойците Вулевци и други.

---

[1] С т. Н. Ш и ш к о в, Р. ст., III, с. 15; също. Българо-мохамеданите, с. 47.

[2] *Драганска скала* в с. Абланица, Неврокопско (сб. Родина, III, с. 171). *Момин камен*, с. Беден, Девинско (сб. Родина, II, с. 146). *Момин камък*, с. Забърдо, Асеновградско (пак там, с. 147).

[3] Р. ст., III, с. 16.

[4] С т. З а х а р и е в, пос. съч., с. 67—68.

[5] Документи за българската история, III, 1940, док. 42—1605 г., док 50—1624 г.

[6] Р. ст., III, с. 12.

[7] Пак там, с. 16.

Едно съображение за късното помохамеданчване на исьоренци

Махалата *Тиутоку*, на един час югозападно от село Исьорен, е била наречена така по името на черквата „Св. Богородица" (Θεοτόκος). Самото място, дето се е намирала черквата, се нарича *Чáрквата*, но махалата още преди помохамеданчването се е наричала *Теотокос*, затова си е запазила името и до днес. За да се нарече тая черква в чисто българско селище Θεοτόκος, трябва да се предположи, че е построена по-късно, когато гръцкото църковно влияние е било вече по-силно. Вероятно и самата махала по-късно се е заселила или уголемила, заедно със съседната мах. *Стаматаско*, та е била почувствувана нужда от черква. Иначе махалата едва ли би се нарекла по името на черквата, а би носила старото си име. Гръцки имена на села, махали и местности в тая част на Родопите, пък и изобщо в цялата планина, не се срещат, освен като изключение, и то от много късно време. Това засилено гръцко църковно влияние може да се отнесе към XVIII в. А пък за да остане гръцкото име на махалата и след помохамеданчването, трябва да се приеме, че то се е било наложило в по-продължително време — може би няколко десетилетия са били потребни. Оттук с вероятност следва да предположим, че помохамеданчването е станало към края на XVIII в. Това предположение се подкрепя и от другите основания за късното помохамеданчване, като например преданието и роднинските връзки на исьоренски българи мохамедани с българи християни от с. Еникьой и с. Габрово (Ксантийско).

Думи, произношение

Ќáща, (мн. ч. -*е*), *пать, пáатье* (мн. ч.) *чáрква, чáркви* (мн. ч.), *даб, дáбе* (мн. ч.), *скап* = скъпо, *дарвó — дарвá, прóдух* = течение, *гóлап, гóлабе* (мн. ч.), *лáка, лáкове* (мн. ч.), *óгань, óганье* (мн. ч.), *мáлак, мáльки* (мн. ч.), *мост, на мóстат, пля́на, плéни* (мн. ч.), *пéлена, бор, бóрат, бóрветйе* (мн. ч.), *ря́ка, рéкитйе* (мн. ч.), *гуля́м, чуля́к, чулйéци* (мн. ч.), *жéна, жéните* (мн. ч.), *мáску* и *жéнску, маш, мажáт* = мъж. *Чуля́кат та рýка. Ам óти ма рýка? Зáаник* — залез: *когá заничé слáнцето; разлйстнало йе дáрвото; виéвица, дуа вéтйер.*

ШАХИНСКА ОБЩИНА

Шахи́н е едно от най-големите села в тоя край. През 1943 г. то броеше 1975 местни жители и имаше 417 обитаеми сгради. По онова време Шахин бе средищно село на общината, в която влизаха с. *Алмала* — с 1200 ж. и 110 обит. сгради; с. *Кóзлуджа* — с 467 ж. и 116 обит. сгради; с. *Вълкáново* — със 192 ж. 49 обит.

сгради; с. *Де́мерджик* — с 480 ж. и 121 обит. сгради; *Смайл махала́* — с 282 ж. и 54 обит. сгради.

Населението във всички тия селца говори само български.[1] За разлика обаче от селата и махалите, които лежат настрани от главното шосе за Ксанти или са скътани в планината, в Шахин турско-мохамеданското влияние е по-силно. Това проличава донейде и в говора чрез по-честа употреба на турски думи, но повече за прогонване от религиозно и традиционно-битовия живот на остатъци от българохристиянското минало на селото. По-засиленото турско-мохамеданско влияние може да се обясни с обстоятелството, че Шахин лежи на шосето за Ксанти и сношението му с града е по-улеснено и по-често. С това следва да се обясни и нарастването на селото, което в известна мярка е станало в икономическо отношение средищно за близките селца и махали. А оттук е следвала засилената роля на ходжите като проводници на турско-мохамеданското влияние.

[1] В селото спирах няколко пъти едва през края на 1943 и началото на 1944 г., макар че и през 1942—1944 г. почти всеки месец минавах през него на път за Ксанти.

Граници на Шахинско

Южна — до Кетенлицко землище; югоизточна — до Коджаерийско — на около 10 минути от Синиковската община; източна — до *Перперово (до вȍрха)*; северна — до Алмалицко, към *Си́вковото*; западна — *до Ло́гот* в Гьокчебунарско.

Кога е било помохамеданчено с. Шахин?[1] Трудно е да се каже нещо съвсем определено, поради липса на сведения. То обаче ще да е станало при общото проникване на мохамеданството в тоя край, и главно по долината на р. Чай, т. е. преди около 300 години. Въпреки насилието, което турците са употребили, за да принудят българското родопско население да премине в мохамеданство, процесът на помохамеданчването е продължил по-дълго време поради българската съпротива.

Негли би могло да послужи като известна, макар и несигурна, опора при определяне приблизителното време на помохамеданчването на шахинци известното в Смолянско народно предание, че родопското село Соколовци (Долно Дерекьой) било основано преди около 250 години от някой си шахински овчар Стоян, който бил избягал при помохамеданчването на с. Шахин. Поради това той имал прякора *Шахȏнат*. Фамилното име на Шахȏнови е останало до сега.[2]

Християнски реминисценции се съдържат и в една легенда, която с времето и под мохамеданско верско влияние е получила, поне външно, турскомохамедански вид. Това е легендата за светцъа́т, която се среща и в съседното село Демерджик.

От беломорско село дошли в Шахин брат и сестра — свети хора. Казвали се Караджа Ахмед (Амет) и Караджа Айша. Пътьом се отбили в турското село Емирлер в Атмаджанско, на 8 *км* от шосето Ксанти — Шахин, но емирлерци не ги приели. Затова светецът ги прокълнал да не се уголемява селото им. Оттогава Емирлер си било останало все същото малко селце.

В Шахин ги приели добре. Караджа Ахмед и Айша престояли малко време в селото, братът в самото село, а сестрата срещу селото отвъд реката. Един ден те и двамата чудодейно станали невидими и завинаги напуснали селото, като оставили само дрехите си („дрипите“) от благодарност за добрия прием. Оттогава до една от трите селски джамии има теке с празен гроб на светеца, а на отсрещната височинка има теке на светицата. На тия места те оставили дрехите си, когато по чудесен начин били станали невидими.

---

[1] Шахин, тур.—сокол. Вероятно тукашните селяни били шахинджии — соколари, които дресирали соколи за лов, доставяни на султанския дворец в Цариград. Известни са и доганджийски (соколски) села, които отглеждали соколи за дворцов лов (В. Мутафчиева, Турският феодализъм и положението на родопското население през първите векове на чуждото иго, в: сб. Из миналото на българите мохамедани в Родопите. БАН. София, 1958, с. 60).

Ст. Н. Шишков в своите пътни бележки от последното десетилетие на XIX в. (Из Беломорската равнина . . . с. 20) съобщава, че с. Шахин било заможно, улиците му били калдъръмисани, имало хубави дву и трикатни къщи, общия брой на които произволно определя на 200. Сега не би могло да се говори за заможност у шахинци.

[2] Село Долно Дерекьой е преименувано на Соколовци през 1935 г. Новото име е превод от тур. прякор Шахȏновци: шахин — сокол. Гл. сб. Петдесет години Проглед, с. 14, 17, 20, 22.

Текето на височинката се нарича Светцъа́т. Тук правят молитва при болест, кога родилка се замъчи да ражда и при други случаи. Колят частни и общи курбани. Общите курбани не са прикрепени към определен празник, месец или сезон. Уреждат се, когато селяните са по-свободни, или има някакъв повод. Обикновено се правят за плодородие.

Шахинската легенда за светеца, който е прокълнал негостоприемното село, е известна и в други съседни села, напр. Демерджик. За нея се е знаело и в златоградското с. Саръяр (сега в Гърция): светецът не бил мохамедански, а бил християнски владика, който бил прокълнал селото, задето не бил приет. Тя е обща със сходни народни и агиографски сказания сред християните в Българско.[1] Тъй че и шахинската легенда ще да е от християнското минало на селото. Християнски момент в нея е молитвената почит към светеца и сестра му. Към тях се отправят молитви при разни случаи. Тук се срещаме с християнската агиология, каквато у мохамеданите няма.[2]

Друг българохристиянски момент в молитвената почит към светеца е принясянето на частни и общи курбани. Това безсъмнено е остатък от съществуващия и до сега религиозен обичай у православните българи да устройват празнични сборове с курбани.

Курбаните, като израз на молитвена почит към шахинския светец, не са свързани с определено годишно време. Но това откъсване от годишния православен църковно-празничен кръг е могло да стане под влияние на мохамеданските верски ръководители, които са се стремели да заличат християнските култови следи.

Може би на местата, гдето сега са текетата на светеца и светицата, да е имало някога християнски църкви.[3]

---

[1] Например скринци (Скрино, Станке Димитровско), съселяни на св. Иван Рилски, са били наричани „светогонци“ (Й. Иванов, Св. Иван Рилски и неговият манастир. София, 1917, с. 7; също: Жития на св. Ивана Рилски. София, 1936, с. 42, 61).

[2] Veli, араб. светец, в мохамеданското богословие няма християнски смисъл. От veli се употребява мн. ч. evliya (със значение на ед. ч.) в смисъл на богоприятен човек. Напр. Евлия Челеби.

В мах. Пропаст, по-преди с. Ягмалъ, Кърджалийско, се разказва легенда за някой светец. В далечно време в селото се явил просяк и спрял пред портата на зъл човек. Потропал, явила се жената на стопанина. Просякът помолил за парче хляб. Жената го изгонила, като казала, че няма хляб. Ала фурната им била пълна с хляб. Просякът, който бил духовно лице и светец, проклел негостоприемния дом, като казал: „Хлябът във фурната да се превърне на въглен“, а на жената казал: „В селото ви, ако има осем къщи, да не станат девет; ако има девет, да не станат десет.“ Хлябът във фурната се превърнал на въглен, а селото и до ден днешен останало с осем къщи и нова не се била застроила.

Но освен тази легенда в Кърджалийско, има и друга в Златоградско, известна на жителите на с. Саръяр (сега в Гръцко). Според тази пък легенда не мохамедански светец, а християнски владика минал през селото и не бил приет от селяните, които тогава били християни. Тогава той ги проклел селото им да не се увеличава. За тази легенда разказват златоградчани, които в миналото са работили в с. Саръяр.

[3] В Лясковец, Търновско, има м. *Святи́цата*, наречена така по старинната черква „Св. Тройца“ на това място. Самата черква се е наричала святица, която дума се е получила от стягане на Св. Тройца. Гл. Цани Гинчев, Повести — Зиналата стена. Бълг. писател. София, 1955, с. 18.

Текето на височинката се нарича С в е т ц ъ á т. Тук правят молитва при болест, кога родилка се замъчи да ражда и при други случаи. Колят частни и общи курбани. Общите курбани не са прикрепени към определен празник, месец или сезон. Уреждат се, когато селяните са по-свободни, или има някакъв повод. Обикновено се правят за плодородие.

Шахинската легенда за светеца, който е прокълнал негостоприемното село, е известна и в други съседни села, напр. Демерджик. За нея се е знаело и в златоградското с. Саръяр (сега в Гърция): светецът не бил мохамедански, а бил християнски владика, който бил прокълнал селото, задето не бил приет. Тя е обща със сличните народни и агиографски сказания сред християните в Българско.[1] Тъй че и шахинската легенда ще да е от християнското минало на селото. Християнски момент в нея е молитвената почит към светеца и сестра му. Към тях се отправят молитви при разни случаи. Тук се срещаме с християнската агиология, каквато у мохамеданите няма.[2]

Друг българохристиянски момент в молитвената почит към светеца е принясянето на частни и общи курбани. Това безсъмнено е остатък от съществуващия и до сега религиозен обичай у православните българи да устройват празнични сборове с курбани.

Курбаните, като израз на молитвена почит към шахинския светец, не са свързани с определено годишно време. Но това откъсване от годишния православен църковно-празничен кръг е могло да стане под влияние на мохамеданските верски ръководители, които са се стремели да заличат християнските култови следи.

Може би на местата, гдето сега са текетата на светеца и светицата, да е имало някога християнски църкви.[3]

---

[1] Например скринци (Скрино, Станке Димитровско), съселяни на св. Иван Рилски, са били наричани „светогонци“ (Й. И в а н о в, Св. Иван Рилски и неговият манастир. София, 1917, с. 7; също: Жития на св. Ивана Рилски. София, 1936, с. 42, 61).

[2] Veli, араб. светец, в мохамеданското богословие няма християнски смисъл. От veli се употребява мн. ч. evliya (със значение на ед. ч.) в смисъл на богоприятен човек. Напр. Евлия Челеби.

В мах. Пропаст, по-преди с. Ягмалъ, Кърджалийско, се разказва легенда за някой светец. В далечно време в селото се явил просяк и спрял пред портата на зъл човек. Потропал, явила се жената на стопанина. Просякът помолил за парче хляб. Жената го изгонила, като казала, че няма хляб. Ала фурната им била пълна с хляб. Просякът, който бил духовно лице и светец, проклел негостоприемния дом, като казал: „Хлябът във фурната да се превърне на въглен“, а на жената казал: „В селото ви, ако има осем къщи, да не станат девет; ако има девет, да не станат десет.“ Хлябът във фурната се превърнал на въглен, а селото и до ден днешен останало с осем къщи и нова не се била застроила.

Но освен тази легенда в Кърджалийско, има и друга в Златоградско, известна на жителите на с. Саръяр (сега в Гръцко). Според тази пък легенда не мохамеданскии светец, а християнски владика минал през селото и не бил приет от селяните, които тогава били християни. Тогава той ги проклел селото им да не се увеличава. За тази легенда разказват златоградчани, които в миналото са работили в с. Саръяр.

[3] В Лясковец, Търновско, има м. *Святúцата,* наречена така по старинната черква „Св. Троица“ на това място. Самата черква се е наричала святица, която дума се е получила от стягане на Св. Троица. Гл. Ц а н и Г и н ч е в, Повести — Зиналата стена. Бълг. писател. София, 1955, с. 18.

Обичаи

Бешкари. Шахинци отричат да стават у тях бешкарски игри, но някога са ставали. Казват, че знаят за тоя „адет“, който бил вършен „възпо́дзима“ и до сега в долните села — Синиково, Суджак, Караджалар, Угурлий.[1] Тогава млади хора били ходели и бешкали, т. е. събирали подаръци. В Мустафчево и Кетенлик се употребявал глаголът бешкам в смисъл на събирам. „Киде́ си о́диль ези ден? О́диль сам на бе́шка, я сам збйраль па́прат, трева́ [или друго] за зимо́са“.

За тоя обичай се знаят и някои подробности. Младежи се обличали в различни смешни дрехи; едного обличали като жена, другиго като мечка, носели чанове, тюмбелеци.[2] Тая дружина ходела и играела по дворовете разни смешни игри, давали им едно-друго, което те продавали и делели парите, или пък сготвяли ястие и го изяждали заедно. Тоя „адет“ се правел за забава.

Родени́ца. Бременната жена „дур не роди“, ходи на работа. Ако не я боли след раждането, бърза да излезе пак на работа. Ако жената се мъчи при раждане, поднасят ѝ някоя лоша миризма, за да се била „разбъркала“. Също пъхали косата ѝ в устата. Родилката бива посещавана („обйждана“) от жените и ѝ се носи сладко, юфка или друго нещо за ядене, а на детето — пари.

Пелените на новороденото в продължение на 40 дни не биват оставяни навън до залез, за да не „упа́ти дете́то не́що си“.

Във водата, в която за пръв път ще къпят новороденото, турят малко солчица, за да не му се запарвало под мишците, за да му бъде кожата здрава („да му се пофйе́кне“). На челото му „клават адна шарка“ (белег) от сажди от тенджерата, за да не урочасва; също му турят на челото една скилидка чесън, която стои доста време, докато детето поизрасне.

Детето бива захранвано от майка му. Ако майката в началото няма мляко, новороденото, макар и да плаче, се оставя да дърпа „пра́зна си́ска“. Не му се дава нищо. Не го оставят да бъде захранено от друга майка, защото ще стане брат или сестра на нейните деца, поради което не ще могат да се женят помежду си.

Наричане на име. Името на новороденото се туря веднага. Определя го бащата. Обикновено се спазва следният обичай: вземат 4—5 дървени лъжици, които наричат на разни имена. Пускат ги в реката, и която от лъжиците изпревари, това име дават на детето.

Обрязването става, когато детето навърши една година. Тогава не се прави никакво празненство. У турците обаче става веселба.

Брое́ните дене́. От рамазан байрам до курбан байрам са броени дене, тогава „забройяваме“.

Ба́бини дене́ са трите последни дни на марта. Тогава се били шегували със старите баби.

[1] Гл. повече за тоя обичай в село Караолан.
[2] Хлопотарка голяма, кръгла, а тясната хлопотарка се казва татралка.

Възпо̀дзима (есен), кога стигне Димитровден, овчарите броят шест дни и ги наричат за шест месеца през годината.

Гьорьовденски обичаи. Овчарите на Адрелес или Едрелес (Гьоргьовден) окачват млечка на портата на кошарата, за да не стане магия на козите или кравите и да не пресъхне млякото им. Вярва се, че жени могли да направят магия и да им отнемат млякото, за да премине на техните кози или крави. Имало било жени, които скришом отнимали млякото от козите („прясното"), за да увеличат своето. Това ставало нощно време скришом. Жени, които се занимават с такива магии, голи играели по месечина. Магии правели не само за млякото, а и за отнемане на плодородието и за пренасянето му на собствените ниви.

Месеци: голя́м ме́сец или големѝль (януари); ма́лък ме́сец (февруари); ма́рта; ло̂шка (април); майс (май); йегуста́ или а́вастос (август); нику́лица (декември).

За останалите месеци се употребяват турските имена.

Има поговорка: „Нику́лица — во̂рло̂вица[1], да имаш на кила́ брашна́, на во̂стреби[2] дарва́".[3] Тая поговорка тук е малко поизменена, но тя се среща в българския фолклор и е от безсъмнено българохристиянско произхождение. Во̂рло̂вица е заменка на варва́рица, ден на св. Варвара — 4/17 декември. Тая заменка е извършена поради загубване смисъла на варва́рица след помохамеданчването. Николица, варварица, коледица — са християнски декемврийски празници, когато зимата и студовете върлуват (Гл.:, Варварица, Коледица, сива, сива гълъбица; долетяла от планина и донесла хубавина. Или: Варварице, Николице, кола дърва, кола брашно; къде да си, дома да си. Проф. Ст. Младенов, Български тълковен речник, I, с. 260.)

Топоними

1. *Ава́нско*, 2. *Аркома́цко*[4], 3. *Армага́ново*, 4. *Ара́п чайр*, 5. *Абдъйе-во*, 6. *Байрама́цко*, 7. *Ба́ра*, 8. *Бекте́шово*, 9. *Буле́чето*[5], *на Буле́чено* 10. *Ба́рица*, 11. *Бо̂зе́во*, 12. *Бара́ково*, 13. *Бурмуклу́ьово*, 14. *Бо́рчка* 15. *Бе́гово*, 16. *Бо́юво*, 17. *Булье́чино*, 18. *Бузе́ньово*, 19. *Балѝево*, 20. *Бидьово*, 21. *Велѝево*, 22. *Въалкана́цко*, 23. *Во̂рбата*, 24. *Вле́чина*, 25. *Га́бар, на Га́бро̂т*, 26. *Гемледже́*. 27. *Го́рмо̂т*[6], 28. *Го́рло*, 29. *Генде́рьово*, 30. *Гу́чина*, 31. *Гарниче́риво*[7], 32. *Де́рманово*, 33. *Дрѐньово*, 34. *Дъбо̂т, на Дъбо̂не*, 35. *Доброве́черово*, 36. *Джина́ньово* 37. *Джу́рово*, 38. *Ерелтѝе*, 39. *Жаба́р*, 40. *Зла́тино*[8], 41. *Зюмбю-льово*, 42. *За́ково (-то)*, 43. *Игрѝбик*, 44. *Йелата*, 45. *Кашлѝще-*

---

[1] От глагола върлува.

[2] Во̂стреб — купчина. Казва се: „Два во̂стреба дарва́".

[3] В с. Отманери: „на кила́ брашна́, на герме́ дарва́" (гл. тая студия). Гермѐ, вероятно от тур. гл. germek, разпъвам, разтягам, и ще да значи наръч, ра́зтег.

[4] От харкома — медни котли.

[5] Не ще да е от була.

[6] Го̂рм — дъб.

[7] От граничери.

[8] Пасище на Джемал Шакиров х. Хасанов.

46. *Камѝла*, 47. *Кичилѐково*, 48. *Калѐвище*, 49. *Кармилàта*, 50. *Кòстово*[1], 51. *Кайòво*, 52. *Коджà ерѝк*, 53. *Кòмниново*[2], 54. *Кенàрьово*, 55. *Крѝво*, 56. *Крỳша (-та)*, 57. *Кусѐньево*, 58. *Късъкòт*, 59. *Куруджѝ дерѐ*, 60. *Камбỳрково*, 61. *Кусчỳгово*, 62. *Кỳзньово*[3], 63. *Кийѐцко*, 64. *Кутьòво*, 65. *Късѝелица* (Киселица), 66. *Лòка (-та)* 67. *Лѝпиво*, 68. *Логъàт*, 69. *Лозѝѐ(-то)*, 70. *Ленѝще*, 71. *Метлѝово полѝна*, 72. *Марцѝново*[4], 73. *Мàнгово*, 74. *Матрỳна*, 75. *Матрагòньево*, 76. *Маджàрско*, 77. *Метѝльот*, 78. *Мезарлък*, 79. *Мòрфиво*, 80. *Мурàтово*, 81. *Небѝьово*, 82. *Оджàски чайр*, 83. *Òскруша*, 84. *Осòйка*, 85. *Òбрачово*[5], 86. *Параджѝк*, 87. *Пàпратѝовица*, 88. *Пайново*, 89. *Полѝната*, 90. *Плѐвня*, 91. *Пàклево*, 92. *Прѐслап*, 93. *Рòпа, на Рòпана*[6], 94. *Равнà горà*, 95. *Рамадàнково*, 96. *Рàхльово*[7] *(и Рàлево)*, 97. *Сàрмащик*, 98. **Светцъàт**[8], 99. *Свирцòво*, 100. *Сар дерѐ*, 101. *Семѐтьово*, 102. *Сѐлище (-то)*, 103. *Сѐково*, 104. *Сѝвково*, 105. *Софѝна*, 106. *Сланàцко*, 107. *Стòка, на Стòката*, 108. *Студѐна вòда*, 109. *Султàнино*, 110. *Спѝла*[9], 111. *Син тър̀н*, 112. *Сюлеймàново*, 113. *Тỳрско (-то)*, 114. *Тòпанàрево*, 115. *Тилкѝево*, 116. *Тòрньево*, 117. *Угỳр дерѐ*, 118. *Урỳчково*[10], 119. *Хамбàр, на Хамбàрòт*, 120. *Хавàлово*, 121. *Церòт, на Церòт*, 122. *Цỳпаново*, 123. *Черпуджѐк*, 124. *Чепѐрьовлен*, 125. *Чайрка (-та)*, 126. *Чỳклино*, 127. *Шельгàново*, 128. *Шевелѝево*, 129. *Шар, на Шàрòт*, 130. *Шандàново*.

Хавальов в Абланица (Чех)

АЛМАЛА

Селото *Àлмала* лежи на самото шосе Пловдив — Ксанти. То е твърде изостанало във всяко отношение. Поминъкът му е като тоя на с. Шахин: обработва се главно тютюн. Беднотията е голяма; в селото се виждат почти само одърпани хора. Прави впечатление, че в планинските помашки села и махали населението е по-добре облечено, отколкото тук. Това се дължи на обстоятелството, че горяните припечелват по нещо и като надничари в полето, и като дървари. Наистина трудът им се заплаща зле, но все пак припечелват нещо към оскъдния си доход. Много тъжна картина представляват групите помакини, натоварени като добичета с дърва, да

---

[1] Нива на Беси х. Юмеров. Същият топоним в с. Козлуджа (№ 77), с. Братанково (№ 12)

[2] От жен. име Комна, гл. с. Широка поляна (№ 9)

[3] Гл. с. Козлуджа (№ 83).

[4] Т. е. слаба нива; гл. същия топоним в с. Àлмала (№ 49)

[5] Може би от *оброци*. Нива на Исмаил х. Дели Хасанов.

[6] Гл. мах. Змис (Мустафчево).

[7] Рахльо от Рафаил (?) Гл. Й. Заимов, пос. съч., с. 243.

[8] Нива на Мехмед Юс. Ахмедов. Топонимът е свързан с легенда за светеца, който се е бил подвизавал на това място. За тая легенда гл. и в с. Демерджик.

[9] Гл. същия топоним с. Синиково.

[10] Т. е. юрушко, гл. м. *Ручево* в мах. Змис (с. Мустафчево). Местните хора обаче обясняват: Уручково — каменливо, или разгледно, идело било от тур. дума *уруч* — рàзгледа. Изкачиш ли се горе, открива се гледка.

слизат по стръмните планински пътеки към полските селища или към гр. Ксанти.

Ала алмаленци нямат тоя допълнителен доход, защото няма близки по-заможни селища, а гр. Ксанти е далече. Те се задоволяват със сравнително по-добрите си доходи от ниви, ливади, градини, тютюнища в равната долина, гдето е част от землището им. Но беднотията не успяват да надмогнат, та затова тя е сложила силен отпечатък върху вида и бита на цялото селище, даже върху дървеното полусъборено викало на джамията.

Село Алмала е под силното влияние на съседното голямо помашко с. Шахин, дето процесът на турцизиране на топонимите е по-силен. И в двете села населението говори български, както и навред из помаклъка.

В с. Алмала следите на българомохамеданското минало са съвършено ясни: топонимите ***Чо̂рквата, По́пово, Неде́лска паля́на***[1] свидетелствуват за това.

Топоними

1. *Азма́к* (ливада наводнена), 2. *Ама́риво*[2] (нива, сев., близка до селото), 3. *Араджи́*[3] *дере*, 4. *Атма́ново*[4] (ниви, юг, към с. Шахин), 5. *Ае́йзиво* (ниви „з а д о̂ р ж а с е с а с *Пре́вал*“; към с. Лъджа), 6. *Али́ково*, 7. *Аали́чиново*, 8. *Ахма́ дере* (ниви, сев., по-далече), 9. *Бабино̂ паля́на* (юг, край селото)[5], 10. *Бегли́ка* (ниви, юг, към с. Шахин), 11. *Бию́к дюзенли́к*, 12. *Боду́ровата паля́на* (изт., под *Пре́вал*), 13. *Берекетли́ево*, 14. *Бе́лив*[6] *дол* (дере, изт., влива се при селото в Куру чай; със същото име нива на Салих Мехмедов Кисов), 15. *Бе́ливо* (нива на Мехмед Делимехмедов), 16. *Бебе́ково*[7], 17. *Бали́ево*, 18. *Баргу́ливо*[8], 19. *Вежде́цко*[9], 20. *Гирджи́ково*, 21. *Га́рваньово* (ниви, изт., далече), 22. *На Града́не*, 23. *Гу́мнища*[10], 24. *На Даба́не*, 25. *Джеле́цко*[11], 26. *Джо̂торово*, 27. *Дерманго́го*, 28. *Дру́мот* (ниви, с.-и., над селото), 29. *Дре́ньиво*, 30. *За Ти́кла*[12], 31. *За́йчуво*, 32. *Икю́збик* (ниви, юг, към с. Шахин), 33. *Ѝзвор* (ниви под *Ахма́ дере*), 34. *Касо̂миво*[13], 35. *Кафе́льово* (ниви, изт., под *Пре́вал*), 36. *Кади́цко* (също), 37. *Кадамле́в дол*, 38. *Калачи́на*, 39. *Качама́кат* (сев., до селото), 40. *Караали́цко* (ниви, изт., по-далеч), 41. *Кер-*

---

[1] По-подробни проучвания не направих, макар селото да е най-достъпно — на самото шосе. Главното си внимание бях насочил към по-трудно достъпните села и махали в планината, където стигах на кон или пеша.

[2] От Омар, както Отманово се произнася Атманово (гл. № 4)

[3] Чува се с начално слабо *х*.

[4] От Отманово.

[5] Мисли се, че някога тук е било селото.

[6] Според местни обяснения, името си носи оттам, че жените белят платно на това място.

[7] Бебек — валчест камък. Доп. р. Н. Г., с. 17.

[8] Варгуливо, варгулька, гл. мах. Егнила, Мустафчевско.

[9] От вежда.

[10] Другаде гувно, гувна. Сега се употребява тур. дума харман.

[11] Джелепско, от джелеп — човек, който купува и продава овце.

[12] Зад Тиклата.

[13] Касъм — Димитровден. Може би е имало оброчище.

кйтево (ниви, зап., край селото), 42. *Къашлището*, 43. *Лажища*[1] (ниви, на изт., под *Прéвал*), 44. *Лйпата* (ниви, сев., близо), 45. *Ланджйцко*, 46. *Лйуваáдка* (зап., край селото), 47. *Лйувадйето* (ю.-и., край селото), 48. *Лозйето*, 49. *Марцйньиво*[2] (ниви, зап., близо), 50. *Мáнгово* (ниви, изт., далече), 51. *Мастйнка* (ниви, до м. *Чóрквата*), 52. *Мезйнскó паля́на*, 53. *Мýниво* (ниви, изт., край селото), 54. *Насý дере*, 55. *Насрадйново*, 56. ***Недéлска паля́на*** (нива на х. Хюсеин Алибашов), 57. *Пéпелник* (ниви, сев., общи с Козлуджа), 58. *Пéщеря* (сев., до м. *Чóрквата*), 59. *Пóстри дол* (ниви, юг, близо), 60. ***Пóпово*** (ниви, голямо място, отдясно на Куру чай, преди да се влезе в селото откъм север по главното шосе; нива на Абдула Али Банджов), 61. *Пиря́цко*[3] (ниви, изт., далече), 62. *Рáстьиво*[4], 63. *Рýшво* (ниви, юг, към с. Шахин), 64. *Сáдина* (юг, към с. Шахин), 65. *Сáрбинацко*[5] (ниви, зап., далече), 66. *Санджáк* (барчина, отворено място), 67. *Салханáта*[6], 68. *Селéминó*, 69. *Свйла*, 70. *Син кáмен* (ниви, сев., до м. *Пéпелника*, граница с Козлуджанско), 71. *Скупльéв дол* (ниви, изт., далеко, при *Дабáне*), 72. *Табáков хан* (ниви, юг, към с. Шахин), 73. *Трохана́цко*[7], 74. *Троя́нково* (нива на Юсеин Хас. Изворски), 75. *Турýтьиво* (изт., близо), 76. *Ýпар*[8] *(Хýпар)*, 77. *Узýн Áливо*[9], 78. *Фйлйуво* (ниви, изт., далече; ниви на Ахмед Юсеин Пашов и на Ахмед Юсеин Банджов), 79. *Хйрината тйкла*, 80. *Хасáнаговото* (барчина в балкана), 81. *Цáниво* (нивичка, сев., край селото), 82. *Чéливо бóрце*[10], 83. *Челебййцкото*, 84. ***Чóрквата*** (с.-з., около 20 минути от селото, под остра барчина, отляво на Куру чай, точно срещу м. *Пóпово*; нива на Хасан Халилов Делимехмедов), 85. *Чурково*, 86. *Шабна́цко*, 87. *Юрýково*, 88. ***Янково*** (юг, към с. Шахин; нива на Иляз Идризов Сюлков).

КОЗЛУДЖА[11]

Граници на козлуджанските имоти. На изток и североизток граничат с Алмалицко — отвъд шосето, и р. Куру чай. От ниската част на отсрещните планински спусъци — от м. *Сйчите кáмене* (която е в Алмалицко землище) — започва (в северна посока)

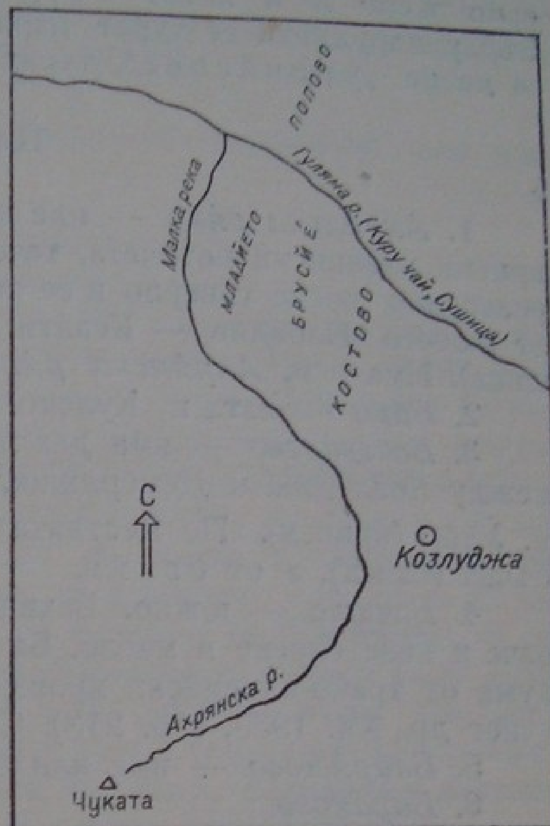
[1] Може би от *лъга*, на *лъгот* (с. Чокманово).
[2] Марцина — неплодородна нива, която марцина (напразно) се работи.
[3] Топоним в с. Мустафчево и в с. Демерджик.
[4] Чува се начално слабо *х*.
[5] Гл. *Сóрбиново* в мах. Къра, Мустафчевско.
[6] Същият топоним в с. Козлуджа.
[7] *Х* слабо се чува. Също в с. Кетенлик.
[8] Или присойка — припек, срещу припар или осойка. От п à р я. Гл. с. Козлуджа. В Средни Родопи с. *Упорово* (сега Влахово). Ист. пр. г. XIII, 1957, кн. 3, с. 113.
[9] *И* се чува като *и*ᵉ — слабо е.
[10] Бърдо, обрасло с храсти.
[11] Селото съм посетил няколко пъти през 1943 г.

Козлуджанско: *Пепелнйка, Тарлйте, Крйва крўша, Тъйлево* (върхът), *Óрешецко дерé, Селйще* (*Гóрно*, което е малко, и *Дóлно*, под него е м. *Чỏрквата* над шосето — реката), *Джйемково*, под него *Карáново*, дерето *Бя́ла вóда, Кузурéнско, Éлин дол* — стига до *Кý-Éлидже*, възвива към северозапад — до височината *Сарпйката*. Тук балканът се вика *Чю́кен (ско)*.

На запад граница е цялата височина (барчина) *Кý́лата* (с връх *Чý́ката*). Зад Кулата е Исьоренско землище.

На юг граничат с Вълкановско и Мустафчевско—мес тностите *Узýново, Папрáтивица* (барчини), най-високата барчина *Кабáта* и до нея *Бýчие прéслоп*.

За българохрист иянското минало на с. Козлуджа свидетелствуват и топонимите *Чỏрквата, Пóпово, Кавýрско*.

Някои празници и обичаи

Само някои от ме сеците наричат по български (*големúль* — януари, *мълькúль* — февруари, марта, *лóшку* — апри л, *майс* — май, *áгус* — август), а останалите — по турски.

Бáбини денé наричат трите последни дни на март. Лоши дни били: ясно е, пък отведнъж залетú сняг.

Март докуз наричат първите девет дни на март. Както тук, така и другаде (с. Алмала, с. Вълканово) през тия дни събират сухи пръчки и сено, правят огньове и ги прескачат, за да не ги хапели бълхи.

Дали не е остатък от стар религиозно-народен обичай — огньове по поклади?

Броéни денé се наричат първите шест дни от месец Касъм (Димитровски месец); вероятно имало се пред вид главяване на работници.[1]

Байрямски игри стават и до сега; правят люлки — въртележки.

При бездъждие се правят молитви за дъжд—на открито или в джамията.

---

[1] В Ахъчелебийско (Смолянско) бруенитйе дение са били неопределен брой в началото на март. За тях повече у Ст. Н. Шишков, Р. ст., II, с. 48—49. Там са били дни на наричане и не са били свързани с трудовите условия.

Обичаи при раждане

Както в с. Мустафчево, така и тук около раждането има много обичаи. Родилницата (в с. Мустафчево—роденица) лежи, до един месец никак не излиза, понеже е слаба. След раждането я посещават само жени и й носят маруднѝк[1] — питка, локми — мекици. Върху марудника се турят пари за новороденото. На новороденото, за да не „урочясава", турят на челото пара и бял лук.

Топоними

1. *Ахрянска ряка* — иде изпод върха *Чуката*, зап. от селото, приема планински поточета, тече на изток, над селото възвива северозападно, после северно и се спуща надолу, за да се влее на 142 *км* от шосето Пловдив — Ксанти в *Гуляма ряка* (Куру чай — Сушица). Има и м. *Ахрянска ряка*, ливада на Фаин Хасан Рахманов.

2. *Бара* — изт., в Кулско.

3. *Бачеварево* — има два такива топонима: единият към *Чюкен*, между Козлуджа и Демерджик, другият отвъд *Гуляма ряка*, към м. *Упар* (припек). По местната етимология не било произлизало от бъчва (бачва), а от бачия.

4. *Бачища* — южно. Бачище, бачило, бачия — гдето се прави овче и козе сирене и масло. **Бач** — главен овчар (пастир), вероятно дума от трако-илирийски произход (П. Скок, Гласник Скопског научног др., XII, 1933, стр. 213). Срв. село Бачево — Разложко.

5. *Байрямово* — име, или байрямски игри, люлки.

6. *Бараково*.

7. *Бахчата*.

8. *Баруга* — лочка, малка локва. Тъй се нарича навред из Родопите, даже в с. Новосел — Пловдивско.

9. *Баравничево* — южно, към с. Вълканово. Може би от „бравие — овци и козие". В с. Долно Полисково (Синиковска община) топоним *Бараничиво* или *Бараничево*. А може да значи граница. В родопското село Проглед има м. *Барана*. Гл. сб. Петдесет години Проглед, с. 195.

Срв. *Барановиче* — градче в Белорусия, близо до Бялисток. *Браничево*, гр. в Сърбия.

10. *Бейликево* — бейлик, бейлицко = тур. beylik — държавен, но и десятък (държавен данък в натура или пари). Имотът ще да е бил държавен, сега е общоселски (нива). В среднородопското с. Славеино (Карлуково) има м. *Балицко*, вероятно от Бейлицко.

11. *Бозово* — от бъз (Sambucus), боз, бозове другаде наричат каменисти рътлини, кайрак, а бозалък — недобра трева (Доп. р. Н. Г. с. 29, 30).

12. *Брешнеля* — изт., край шосето (от брешнел — бръшлян). Бръшляна и в Търновско наричат брещнял (Доп. р. Н. Г. с. 94).

---

[1] В Ахъчелебийско (Смолянско) марудьница са колачета от пшенично или царевично брашно, намазани с мед или захар, които на Хараламииевден (23 февруари) се раздават, за да бъде свети Арала закрилник (Р. ст., II, с. 33—34).

13. *Брусиé* — каменисто място под селото, с.-и., край пътя. Камъкът не е добър за брусове. Брусвам — събарям, в с. Извор, Пловдивско (Доп. р. Н. Г., с. 286). Топоними с основа брус са чести в Родопите и въобще в Българско.

14. *Брйег* — произнася се бриек, бриегóт, на бриегóн, с.-з., бреговито е мястото.

15. *Брйез* — чува се брйес, на брйезóн. На Пашувишко землище, но и козлуджанци имат там имоти.

16. *Бýчйе* — събир. от бук.

17. *Бýхлйевото лозйé* — от бухал; в гр. Смолян има мах. *Бухльовица.*

18. *Бéево.*

19. *Бяла вóда* — дере, отвъд Куру чай.

20. *Вакъфа*; „ше пóдем нах вакъфот".

21. *Веряна́(-та)*; „верян работа", „верян място", „верян кýката му йе". Обясняват: чурýк място. Тук е малка нива.

22. *Вединáцко* — ниви и повече ливади при *Пепелнйка* (отвъд Куру чай). Името вероятно произлиза от *в + единак* + оконч. *цко* (от сливане на крайното *к* на същ. име с оконч. *ско*). Единáк или самóк = сам човек или самò животно. Дива свиня мъжка се казва единáк. Може би е било място (свърталище) на някой единак-свиня или вълк. *Вединáцко* ще значи *в* мястото на *единака.* Тук, па и из цялата околия има много диви свине. И другаде из Българско за самотен звяр се казва единак; напр. във Врачанско: единак вълк — як и сам. За човек як казват: охранен като единак вълк. Но може също да се приеме, че някой самичък човек, или само един човек (от селото) е имал на това място нива (единак). Затова се е нарекло *в единацко — вединацко* (разбира се нивата, мястото).

Но възможно е и друго обяснение на топонима. Казва се: „Веднôш дóйдохме сас ньéга". Тук веднôш значи заедно = ведно. Може би *ведиНацко* ще да е означавало някога общо, задружно, *ведно* владение. Цялата местност се казва *Пепелнйка.* Тук е имало големи дъбови гори, които са били опепелени (пожар) и мястото ще да е било превърнато в общи ниви.

23. *Воденйцô* — воденицата; в *Рякôнô* има воденица, която и сега работи. В същата Ахр́нска р́ка има м. *Стáра воденйцô,* но от воденица няма и помен.

24. *Вýлицô* — южно, досам селото, малка нива. Кога идат от южния край на селото, гдето е тая нива, казват: „Идем от Вýлицô". Някои козлуджанци предполагат, че селото е било по-надолу и *Вулицô* е била в село. Искат да го обяснят от улица или улей. Сега на улица казват сокак (тур.). За топонима *улица* гл. Й. Заимов, пос. съч., с. 274.

25. *Вýрдиново* — два топонима: единият зап., — към *Кýлата,* другият с.-и. — към *Пепелнйка.* И двете места са стръмни. На кулското *Вýрдиново* пръстта се свлича.

Произлиза от предл. *в + урдиново.* Успоредица — *Урдина река* (Рила).

26. *Гáброт.*

27. *Градóт.*

28. *Го́ло бо́рце.*

29. *Го̂рмове(-не)*—ниска дъбова гора (меше—тур.), в Пепелницко. Гл. с. Кетенлик и др.

30. *Гьо́ля.*

31. *Гро́бо̂т, нах Гро́бо̂н* — ливади и ниви, но няма сега гроб на това място.

32. *Го́рнйе косила́* — югоизточно.

33. *Гл´хово.*

34. *Гу́вно*, т. е. гумно (среща се и другаде; гл. Доп. р. Н. Г., с. 82)— разгледно място. Метафорично. Някога ще да е значило място за вършитба, но сега не. За такова място се употребява тур. харман.

35. *Грама́дйево.*

36. *Джя́нков убо́рйех* (орех) — „сдо́ржа се сас *Дурмйе́цкото*“ — отвъд *Гуля́ма ря́ка.*

37. *Дже́нково.*

38. *Дльо́гата ни́ва* — между м. *Попа́цко* и м. *По́пово.*

39. *До́лот.*

40. *До́шчище*, край Куру чай, до шосето — нива. До̂ска = дъска; до̂шча = валявица, прави се от дъски. Сега там няма валявица. У В. Дечев (пос. съч., с. 52) дорща — воденица.

41. *Долчи́нско̂ лозйе́* — в селото, под чешмата. И самата чешма се зове *Долчи́нка*, понеже потокът тече по стръмна долчинка. Долчинка = поток.

42. *Дрйено́т, на Дрено́н* — сега няма дрян.

43. *До́лня гради́на* — под селото.

44. *До́лня махала́* — от джамията надолу.

45. *До́лнйе косила́* — югоизточно.

46. *Деми́рева лйува́да* — зап., към *Кулата.*

47. *Друмко́т* — в долния к̦ай на селото, стръмна нива, която „подпи́ра се́лосо“.

48. *Дуга́ново* — от дуган, тур. доган — сокол.

49. *Дурмйе́цко* — ниви към м. *Бя́ла во́да,* отвъд *Гуля́мата ря́ка.* Може би произлиза от името Мйетко (умал. от Мехмед) с представка дур = до, и би значило „до Мйетковото“. „Дур не до́йде до̂ш, не́ма ра́бота“.

В Смилянска община има селце *Дурме́т*

50. *Елезйе́не, нах Елезйе́не* или *нах Елезйо́н* — ливада на северния край на селото.

51. *Е́лив дол,* още го зоват *Е́лин* (или *Йе́лин*) *дол* — отвъд Куру чай, „нах у́паршноно̂ страно̂“ (т. е. на припека — у́пар) — 5—6 *км* по-долу от Елидже. Тъй се казва цялата местност от реката до върха. „Ймало йе е́лине“, т. е. елени. Да е имало елени е вероятно, но и сега има ели — елши. Името на височината (вододела) *Елидже* може би иде от тур. йелли — ветровит и наставка *дже.*

52. *За́прегцне* — ливада около 10 мин. под селото, изт. За́пряга е подпора. От запрягам — подпирам, затварям. „Да запре́гном пле́тос (или врата́на) хубаво, да не флйезе нящо“.

Имало е, види се, на това място ограда, та са я запрягали, за да не я събаря добитъкът и да влиза.

53. *Зимбилъ́цко* — от зюмбюл, към *У́пара* (или *Ху́пара*) — „сас Бя́ла во́да се сдо́ржа" (съседно е).

54. *Изво́рйе, изво́р* — ниви и ливади към с. Вълканово. Има извори.

55. *Исеи́ново* — ливада, „при брйе́гот блйзйе до се́лосо", северозападно.

56. *Йегу́пска барчи́на* — в Кулско. В Пашувишко землище има *Йегу́пски (Я́гу́пски) гроб.* Другаде агупско, агуптин, агупка (Р. ст. I, с. 27); в Македония — гюптин, гюпци. Това е широко разпространено име за циганин. Иде от аджектива aegyptius — египетски, египтянин.

57. *Каса́мово* (име) — под селото. Може би от Касъм — Димитровден.

58. *Карабъ́чево* — южно, към Вълканово.

59. *Капъ́чево* — в *Чюкенско*, към Демерджик.

60. *Капъ́ната* — при *Бя́ла во́да.*

61. *Каде́мово* — до шосето.

62. *Караджо́во* — под селото.

63. *Ка́ево* — два топонима: единият в *Косилъ́цкото* (*Го́рнйе* и *До́лнйе косила́* — югоизт.), другият — северозап. Собствено име (или умалително) Кайо или сличио на това в селото няма. Вероятно от кая́ (тур.) — камъни, равно на тиклево — каменисто.

64. *Ка́нково* — до *Караджо́во.* Кан (тур.) = кръв. На аламидерци (с. Серафимово, Смолянско) казват канковци. Също и на гюмюрджинските българи.

65. *Кау́рско* — повечето от осведомителите ми мълчат за тоя топоним; не знаели да има такова място. По моите сведения тук има имот (пасбище) и Юсеин Хасан Караахмедов от с. Чепинци. Той го е декларирал в общината под това име.

66. *Калча́ково* — Бяловодският връх.

67. *Кара́башова гу́вна* — в Кулско, удобно за лов.

68. *Кални́ката* — в Кузурско-Бяловоцко. Калнйка = клен. От калникови дръвчета правят лъжици.

Намират се и сега в тая местност.

69. *Калцу́дино* — ливада в Кулско. Отгде иде това име? От калци или калцуни (дълги шаячни тарлъци)?

70. *Кядъ́чковетйе* — „под се́лосо". Кядик (тур. гедик) — седловина между две барчинки.

71. *Керамъ́дница* — също под селото. Има добра пръст за керемиди. Сега няма керемидница.

72. *Кехайо́во* — край шосето.

73. *Ки́селка* — два топонима: единият на пуста нива в *Чюкенско*, а другият на нива в *Ахрянското дере.* Киселка е неприсадено (диво) дърво с кисели плодове, обикновено дива ябълка.

74. *Косте́н* — към Вълканово. Има много дървета от кестенови дървета. Срещат се и дървета на плод, но не виреят добре. Помашко село *Кусте́н* в Неврокопско (С. И. Веркович, пос. съч., с. 236).

Имало е, види се, на това място ограда, та са я запрягали, за да не я събаря добитъкът и да влиза.

53. *Зимбиля́цко* — от зюмбюл, към *Ӳпара* (или *Хӳпара*) — „сас Бя́ла во́да се сдо́ржа“ (съседно е).

54. *Извро́йе, изво́р* — ниви и ливади към с. Вълканово. Има извори.

55. *Исейнково* — ливада, „при брйе́гот блйзйе до се́лосо“, северозападно.

56. *Йегӳпска барчйна* — в Кулско. В Пашувишко землище има *Йегӳпски (Ягӳпски) гроб.* Другаде агупско, агуптин, агупка (Р. ст. I, с. 27); в Македония — гюптин, гюпци. Това е широко разпространено име за циганин. Иде от аджектива aegyptius — египетски, египтянин.

57. *Каса́мово* (име) — под селото. Може би от Касъм — Димитровден.

58. *Карабйчево* — южно, към Вълканово.

59. *Капйнево* — в *Чюкенско*, към Демерджик.

60. *Капйната* — при *Бя́ла во́да.*

61. *Каде́мово* — до шосето.

62. *Караджо́во* — под селото.

63. *Ка́ево* — два топонима: единият в *Косила́цкото* (*Го́рнйе* и *До́лнйе косила́* — югоизт.), другият — северозап. Собствено име (или умалително) Кайо или слично на това в селото няма. Вероятно от кая́ (тур.) — камъни, равно на тиклево — каменисто.

64. *Ка́нково* — до *Караджо́во.* Кан (тур.) = кръв. На аламидерци (с. Серафимово, Смолянско) казват канковци. Също и на гюмюрджинските българи.

65. *Кавӳрско* — повечето от осведомителите ми мълчат за тоя топоним; не знаели да има такова място. По моите сведения тук има имот (пасбище) и Юсеин Хасан Караахмедов от с. Чепинци. Той го е декларирал в общината под това име.

66. *Калча́ково* — Бяловодският връх.

67. *Кара́башова гӳвна* — в Кулско, удобно за лов.

68. *Калнйката* — в Кузурско-Бяловоцко. Калнйка = клен. От калникови дръвчета правят лъжици.

Намират се и сега в тая местност.

69. *Калцӳдино* — ливада в Кулско. Отгде иде това име? От калци или калцуни (дълги шаячни тарлъци)?

70. *Кядйчковетйе* — „под се́лосо“. Кядик (тур. гедик) — седловина между две барчинки.

71. *Керамйдница* — също под селото. Има добра пръст за керемиди. Сега няма керемидница.

72. *Кехайо́во* — край шосето.

73. *Кйселка* — два топонима: единият на пуста нива в *Чюкенско*, а другият на нива в *Ахрянското дере.* Киселка е неприсадено (диво) дърво с кисели плодове, обикновено дива ябълка.

74. *Косте́н* — към Вълканово. Има много дънери от кестенови дървета. Срещат се и дървета на плод, но не виреят добре. Помашко село *Кусте́н* в Неврокопско (С. И. Веркович, пос. съч., с. 236).

75. *Кочéнища* — два топонима: единият в Кулско, другият в Бяловоцко. На тия места садили някога кочен — гулия и гърбун. Яде се и суров, но обикновено го готвят с фасул или с месо. За *кучен* гл. „Петдесет години Проглед“, с. 200. Помашки села *Кочен* в Неврокопско и в Правишко (С. И. Веркович, пос. съч., с. 238, 258).

76. *Коноплúще* — стръмно и безводно място отвъд Куру чай. Може би е било някога конопище.

77. *Кóстово* — зап. край на селото.

78. *Крúва крýша* — в Пепелницко.

79. *Крáище* — в Кузурско (на балкана) — край на търлите.

80. *Кузýренски вôрх* — „сас Йéлин дол се сдóржа“. Под него е местността *Кузýрят;* кузý (тур.) — агне, мястото е удобно за ягнило. Такова е народното етимологизуване.

Дали не е от куз (тур.) — усойка? Гл. Слав. гори, кн. II, с. 54. Или от козурица — акация? Гл. Н. Геров, Речник, ч. II. Пловдив. 1897, с 383. В общината Голяма Желязна, Троянско, има мах. *Кузуря.* Гл. П. Делирадев, Принос към историческата география на Тракия, ч. I. БАН. София, 1953, с. 318 — чирпанското село *Куза*, разположено на сенчесто място; от куз — усойка.

81. *Кушлáр* — но населението си го зове *Равнищá.* Турцизирането на топонима не е сполучило. Това са равни ниви и ливади към Вълканово. Куш (тур.) — пиле.

82. *Кучурковúéтúе* — барчина с тарла (нива), рáзгледно място — към *Чюкенско.* Кóчюре са малки кошарки за отлъчване на агнетата или телетата от майките им. Мястото е удобно за кочюре, но сега няма. В Чокманово и Славеино и др. из Родопите кочур наричат огради за агнета или телета. В с. Новосел, Пловдивско, кочур = кочина.

83. *Кýзнища* — в Пепелницко. Кýзнúе е мястото, гдето се кове желязо. Железни руди има на много места из Родопите. Тук наблизо се сочат към *Бяла вóда.* Населението мисли, че една нишка от Маданските рудници стига до тук. Във връзка с това трябва да се вземе под внимание тур. име на с. Демерджик, близко до с. Козлуджа, а също и честият топоним *Самóков* в тоя край (с. Кетенлик, с. Синиково и др.). Докато на железарната казват кýзнúе, самия железар (ковач) наричат демерджия (тур.). Ковачницата се нарича кýзнúе или кузня и другаде в Средни Родопи. Сб. Родина, кн. II. 1940, с. 115. Но кузнец — ковач е позната дума. ПСп. 56, 329; Доп р. Н. Г. с. 181.

84. *Кýлата* — западните планински възвишения и нивите под върха: *нах Кýлана.*

85. *Лáпов кáмен* — в Кулско, пусто място, било е тарла. Лаповица — „агá летú гулúма градýшка стáва лáповица“, т. е. лапавица. Така е според народната етимология. Но по-вероятно е да произлиза от лоп (лопен) — Verbascum. Ср. *Лопово* у Й. Заимов, пос. съч., с. 205.

86. *Ленúще* — на сев., близо до реката *Бяла вóда.* Льон е конопено семе.

87. *Ливáдúе* — чаирлик под селото.

88. *Ливáдица* — към с. Демерджик.
89. *Лозáта* — в Куру чай, при шосето: „*нах Чюкенско*".
90. *Лозя́та* — под селото, някога имало лозя.
91. *Льóшчица* — от леща, на сев. край на селото. Сега е лозе.
92. *Лукáрцко* — пуста ливада и к а м е н ó к в Пепелницко. Пазлак е, та има само малки градинки, в които може да расте лук. Другаде *Локáрево* (мах. Змис, Мустафчевско).
93. *Младиѝето* — „с е с д ó р ж а с а с Б р у с и ѝ é" и е срещу м. *Мáлка ря́ка*, на десния бряг на Ахрянска ряка. Ниви.

Покарала млада гора в сечище се казва м л а д и ѝ é.

94. *Малкóчево* — ниви и ливади в ниската и близка до долината на Куру чай част на Бяловоцко.

В Козлуджа се разказва легендата за някой си овчар Малкоч. Веднаж при султански лов из тия места Малкоч бил се провикнал към кучетата: Какво се зъбите като султански чиновници. Султанът бил дочул за тия думи и го повикал в Цариград да го разпита, какво те значат.

Малкоч е соб. име, но в Козлуджа сега няма „т а к а в а п о д к а р н я" (прякор). Това име се среща твърде често из Родопите в топонимни основи, напр. *Малкóчиново* в с. Кетенлик, селцето *Малкоч* в община Стойките. Срв. с. *Малкочево*, Севлиевско, с. *Сазлѣ Малкоч*, Узункюприйско.

Като фамилно име се среща из Родопите у християни, помаци (напр. Отманери) и турци (Малкочоолу).

95. *Мáлка ря́ка* — са тарлички (нивички) на десния бряг на Ахря́нска ря́ка, 10-тина минути под селото. Дали Ахрянска ряка не се е някога наричала Малка ряка, пък подире да е променила името си, отразявайки една верско-историческа съдба? Името Малка ряка би подхождало на Ахрянската ряка, защото е малка по дължина и по водите, които влече. Малка би изразявало и сравнение с Куру чай, в която се влива и която е сравнително голяма. А може би Малка ряка се е наричала само частта, край която лежат споменатите тарлички? Ала през целия си не тъй дълъг път тя тук е найпълноводна, защото е близо устието ѝ.

96. *Мендю́ково* — на 5 мин. от джамията в посока към с. Демерджик. Име Мендю в селото няма, но в близкото село Шахин има фамилно име Мендьов — Сали Мендьов.

В с. Братанково м. *Мендýкот*. Може би от цветето м и н д у х, което служи и за подправка на туршии и др.

97. *Мочурóт* — под селото до м. *Брусиѝé*. В община Рудозем, Смоленско, има мах. *Мочуре;* в община Караш, Врачанско, има колиби *Мочора*.
98. *Мýтево* — в *Хýпара (Ỳпара)*, име Мутьо.
99. *Мусóво* — до м. *Младиѝето*, име Муса.
100. *Обилъгите* са ливади към с. Вълканово. Обѝлъг (*г* се чува *к*) е „м я́ с т о з а г р а д é н о о т в р ѝ д с т р á н и", което служи за градина. Гл. в с. Исьорен — с. Пашувик: кошара за овце.
101. *Óграда* се нарича едно голямо (за Козлуджа) място — ниви и ливади, под селото, срещу м. *Брусиѝé* над дерето.

Óграда в тоя случай не значи оградá.

Но казват: „Заградйх аднô кôща". Оградйх си двóран сас стóбор".

102. *Óрешево дйеpé* — до Пепелника. Има полнô óрехи.

103. *Óскрушка* — скоруша (Н. Геров, Речник, ч. V, с. 176), до м. *Брусйé*.

104. *Осóйката* — т. е. усойна.

105. *Османáцко* — горичка към с. Вълканово.

106. *Падáло* — водопад. Сега лозе, ниви и ливади на югоизток. Името си носи от дерето. Кога падне гулям ладóс (дъжд), дерето прииждa и водите му падат като малък водопад на това място. Успор. с *Пáдала* (Рила).

107. *Пашавйцка ря́ка* — тече низ Пашавйцко към Мустафчевската ряка. И козлуджанци имат там имоти.

108. *Панчурйè, на Панчурйèно* — нивичка край шосето; р. Бяла вода през нея тече и се влива в Куру чай. Панджюрй наричат повалени трупи, довлечени от реката. Коренът на думата е пôн (пън). „От панджю́ра мóже пон да се отсечé". Населението сече панджурите на пънове, за да може да си ги откара с добитък. В с. Чокманово има м. *Панчáрска чýка*; сега е изсечена гора. В народна песен от с. Еникьой — Ксантийско, се разказва, как една баба изпратила дядото на баира да донесе дърва, та дано го мечка изяде. „Ам' го мѐчка н'изеáде; на чйýка сýхи панжйýрки, натовар'си кýцну магáрчеа" (Слав. гори, IV, с. 42.)

В Центр. Родопи (Чокманово и Славеино) — панчуга. Гл. Н. Геров, Речник, ч. IV. Пловдив, 1902, с. 406: панчюга, пънчюга — голям пън.

109. *Пепелнйка* — често споменаван досега, е голямо място, по ниските склонове на южно изложените височини отвъд р. Куру чай. То е ýпаршно място — припек. Отделните нивички и ливади на това място си имат наименования, но като ги означават, за по-голяма определеност посочват и по общата местност — *Пепелнйцко*.

Името си носи от пепел. Или е било пожарище, или пък пръстта се впепелява — става прахуляк.

110. *Пéщера* — в Кулско. „Ахрáнска ря́ка низ него минýва" — провира се през пещерата.

111. *Пиря́цко* — ниви зад селското гробище (зап.) до Ахрáнска ряка. Името Пир, пири в селото не е познато.

Тоя топоним се среща често, напр. в селата Демерджик, Алмала, Мустафчево. Гл. обяснението на същия топоним в Мустафчево № 72. Едва ли иде от пир, раст. [в Паланка, Куманово и др.] — Agropirum repens, гл. Д. П. Апостолов, пос. съч., с. 353.

112. *Попáцко* — ниви, нах йзник от селото, на първата височина (хубаво плато) над шосето. Името иде от по пôта — тъй го обясняват.

113. *Пóпово* — ниви на Абул Хасан Софтов, Ахмед х. Юсеинов, Махмуд М. Хасанов, Нури Мехмедов Софтов, Таир Хасан Рахманов и др. Това е едно от най-добрите места в Козлуджа — най-равно и най-просторно. Намира се на същото плато, дето е *Попàцко* — до него (в южна посока) *Дльбгата нйва*, до нея (в същата посока) *Пóпово*.

114. *Пре́слоп* — т. е. седловина, зап., при гробището. Бърдце, хваща го северният вятър.

115. *Ря́ката* — разбира се Куру чай. Местността е отвъд реката.

116. *Равни́ще* — югозападно, над селото.

117. *Равнища́* — два еднакви топонима: единият е споменатият *Кушлар*, другият — ниви в *Чюкенско.*

118. *Раси́лево* — ливади в Бяловоцко. Същият топоним в с. Кетенлик.

119. *Ресиѐливо* — малко място под селото. Било е лозе. Бреговете му се свличат. Кога някое сухо дере придойде, повлича пръст, камъни и др. и натрупва нанос. Наносът наричат с е л (тур. порой). Ресиѐливо ще да значи наносно.

120. *Рово́т* — ниви, северозападно, зад селото.

121. *Са́лхана* — ливади към с. Вълканово. С а л х а н а е оградена ливада, в която пускат добитъка свободно да си пасе, без да го връзват. Чужд добитък не може да влезе.

Успор.: във Врачанско казват „П у с н и д о б и т ъ к а с а л м а д а п а с е“, т. е. свободно.

Мястото, гдето се коли добитък, козлуджанци го казват к а н а р а́. Кан (тур.) — кръв.

122. *Санджа́к* — над селото, до гробището.

123. *Сарама́ново* — върхът над Пепелника. Такова соб. име в селото няма.

124. *Се́лище — Го́рно* и *До́лно* — ниви отвъд Куру чай, между *Пепелника* и *О́рйешево дйере́.*

125. *Скоко́т* — ниви отвъд Куру чай. При това място реката прави м а л ъ к с к о к о́ т — водопад.

126. *Скенде́рово* — западно, на десния бряг на Ахрянска ряка.

127. *Скендеря́цко* — отвъд Куру чай. В селото няма собствено и фамилно име Скендер.

128. *Семе́тьова барчи́на* — до *Калча́ково.* Такова собствено име сега няма.

129. *Семе́тьова ло́ка* — отвъд и до Куру чай.

130. *Сефе́рово* — малко лозе в селото.

131. *Смайлов уо́рйех* (орех) — в Пепелницко.

132. *Смайлово* — в Кулско.

133. *Солища́* — край шосето.

134. *Стàра поля́на* — под селото, до м. *Бруси́е.*

135. *Су́бахцко* — ливада, изт., под селото. От тур. субаш.

136. *Су́лево* — в Бяловоцко. От Сульо, умал. от Сюлейман.

137. *Су́пиво* — в Бяловоцко, с д о́ р ж а с е с а с Ф р у́ ч к о в о“. Су́па — женски катър (Реч. Н. Г. V, с. 286).

138. *Ти́кла* — ливада към с. Вълканово.

139. *Ти́кличка* — пуста ливада, пак там.

140. *Точи́ло* — към „*Ма́лкаса ря́ка.*“ К а м е н о т о ч и л о, има такъв брусов камък.

141. *То́рниво* — чаирче трънливо, в Бяловоцко.

142. *Тра́пот* — западно от селото.

143. *Тъльйево (то)* — ливада в Пепелницко. То е Тилево (име), но тук така се произнася. Напр. Тъ ли си? вм. Ти ли си?

144. *Ўпар (Хўпар)* = припек, присойка, срещу припар, осойка.

145. *Хóджов убрйех* (орех) — северозап. от селото.

146. *Хóджово* — барчина до Кулския връх *Чюка* (или *Острá чўка*).

147. *Хáйтово* — от хайта, укорно име.

148. *Хадóров прéслоп* — в *Чюкенско*.

149. *Хадóрово* — слаби ниви в *Кулско*. И в двата топонима *х* се чува слабо или се изпуща. Иде от о д о р: големичък трем на горния етаж (къщите са двукатни, долу е добитъкът), както и чардакът за сушене на тютюн.

Метафорично: високо място. Гл. *Óдрища* в мах. Змис (Мустафчевско), *Óдро* — топоним в с. Маково (Прилепско), според П. С к о к значи — р и д (Гласник Скопског научног друштва, XII, 1933, стр. 204). Гл. с. *Одаровци*, Ломско, с. *Одърне*, Плевенско.

150. *Хўседот* — в *Кулско*. Иде от соб. име Хусе, умал. от Хюсеин.

151. *Хóчков вриз* — на шосето. Някой си Хочко искал да построи хан, но агите не му позволили. Стигнал да направи чешмата (вриз) и спрял. Тая чешма и до сега стои. Това било отдавна. В селото имало корен *Хочковци*, но от тях никой не останал вече.

152. *Фрўчково* — нива, „с а с К а л ч á к о в о с е с д ó р ж а т", Бяловоцко. Ф = *в* — предлог: в ручково, т. е. юрушко. Гл. м. *Ручево* в мах. Змис (с. Мустафчево). Не ще да е от с ф р ў ч е н о = набръчкано (употребява се в Средни Родопи, напр. с. Чокманово), макар да подхожда за планински терен. Тая дума сега е непозната в Козлуджа, но може би по-преди е била позната. В селата Габрово и Еникьой, Ксантийско: фручка — бръчка, сфручквам — набръчквам.

153. *Чакърова кўла* — пусти ниви в Кулско.

154. *Чакърово лозйé* — към *Брусйé*.

155. *Чȍрквата* — сега ливада, отвъд и до Куру чай, под м. *Сéлището*.

156. *Чўка* — върхът на *Кула*, нарича се и *Острá чўка*.

157. *Шáфарцко* — ливади в Кузурско, шафар — трева, която овчарите избягват.

158. *Явáтово* — зап., в Ахрянско.

159. *Янесйево* — търли към *Кулско*.

160. *Ярамáзово* — ливади в *Ўпарско* до м. *Сéлището*. На турски значи „не струва".

ВЪЛКАНОВО[1]

1. *А́синко*[2], 2. *Ба́нка*, 3. *Барчи́на*, 4. *Бра́тово*, 5. *Га́йдаво*[3], 6. *Грамо́к*, 7. *Гро́бие*, 8. *Гу́щерово*, 9. *Де́на*, 10. *Де́нина*[4], 11. *Ели́вкиво*, 12. *Еникба́лово*, 13. *Изво́ра*, 14. *Испра́тево*, 15. *Кали́на*[5], 16. *Кали́нино*[6], 17. *Кали́ново*[7], 18. *Капи́на*, 19. *Кури́я*, 20. *Косила́*, 21. *Кочи́на*, 22. *Леска́*, 23. *Ле́тница*, 24. *Лива́дие*, 25. *Ли́лково*[8], 26. *Ли́рово*, 27. *Лози́ето*, 28. *Ме́чково*, 29. *Моги́ла*, 30. *Нико́лче*[9], 31. *Нико́лчево*[10], 32. *Орлъ́т*, 33. *Ори́еше*, 34. *Пе́чево*, 35. *Ря́ка*, 36. *Ръжени́к*, 37. *Села́хово*, 38. *Сре́дно о́брце*, 39. *Ти́кла*, 40. *Упо́ра*, 41. *Усо́йка*, 42. **Че́рква**[11], 43. *Шумника*[12], 44. *Ючеме́нище*.

СМАИЛ МАХАЛА

1. *Ба́зиво*, 2. *Би́ела ни́ва*, 3. *Бла́тище*, 4. *Бруси́ето*, 5. *Върто́ля*, 6. *Гро́ба*, 7. *Грят*[13], 8. *Гюлево*, 9. *Димово*[14], 10. *Дре́на*, 11. *Елха́*, 12. *Еле́дживо*, 13. *Е́рът*[15], 14. *Каба́та*, 15. *Колча́ково*, 16. *Кора́кево*, 17. *Курба́нище*, 18. *Ла́пиво*[16], 19. *Ли́ндево*, 20. *Ля́ска*, 21. *Ма́-*

---

[1] Ст. Н. Шишков в пътните си бележки и впечатления „Из Беломорската равнина", с. 14, споменава селцето Вълканово, което посетил при пътуването си през последното десетилетие на XIX в., но не дава никакви сведения за него. Той отбелязва съществуващото сред родопските българи предание, че Вълканово било едно от последните помохамеданчени села и че някои стари родове в Устово, Чепеларе и Широка лъка водели потеклото си от това селце.

В. Дечев (пос. съч., с. 57—58) отбелязва, че до началото на XVIII в. Вълканово не било помохамеданчено. От това селце е бил заселеният в Чепеларе в началото на XVIII в. Волко — Велю.

[2] *Може би умал. от Асан.*

[3] Нива на Салих Юс. Ходжаров.

[4] *Дена, Денина*, нива и ливада на Юсеин Салихов Имамов; от л. и. Дена, но може и от ден, като пладне, пладнина.

[5] Ливада на Ахмед Хас. Халилов и нива на Смаил Мехмед Ходжаров.

[6] Нива и ливада на Бесим Мех. Ефендев.

[7] Нива на Хасан Ахм. Казиев.

[8] Нива на Джемал Мех. Кехайов.

[9] Нива на Шакир Юс. Кехайов.

[10] Нива на Юсеин Таир Казиев.

[11] Нива на Касим Сали Барбанов.

[12] Местност *Шумнатица* в Добринишко землище (Разложко).

[13] Гред, продълговат рът. Ив. Дуриданов, пос. съч., с. 149.

[14] Нива на Кадир Юс. Онбашиев.

[15] Ер, тур. — място, земя, пръст.

[16] Гл. топ. 85 в с. Козлуджа.

сленица, 22. *Мла́тица*, 23. *Мочу́р*, 24. *Орие́шково*, 25. *Пожа́р*, 26. *Се́лище*, 27. *Си́ня ря́ка*, 28. *Ста́рчово*, 29. *Ста́ра гради́на*, 30. *Стърнище*, 31. *Сърпика*, 32. *Търфо́ля*, 33. *Тъ́рна*, 34. *У́веса*, 35. *Усе́ново*, 36. *Ферезле́цко*, 37. *Цанка́лово*, 38. *Чере́ша*, 39. *Яневско*[1].

ДЕМЕРДЖИК[2]

Демерджик[3] е малко българомохеданско село, сгушено в подножието на висок каменист планински гребен с остри върхове. От югозапад към запад гребенът започва с *Кулата*, която е над с. Козлуджа, и продължава с *Бе́ровската спи́ла*, после няколко островърхи барчини и ниски падини, една от които е *Балък пазар*, и нататък до барчината *Ели дере*, през която минава шосето за Ксанти. Височините носят общото име *Сарпи́ка*. Селото лежи току под нозете на две сарпикови барчини: *Гуля́мата стана́*[4] и *Ушите* (*Гуля́мото* и *Ма́лкото ухо́* — наподобяват уши).

За да се види селото, трябва да се дойде съвсем наблизо откъм изток или североизток: откъм изток — Козлуджанско, откъм североизток — шосето за Ксанти. От с. Козлуджа за Демерджик се отива за един час. Толкова държи пътят и от шосето. Тоя път се отделя на 149-я километър на шосето Пловдив — Ксанти и върви вдясно от *Демерджи́кската ря́ка*, която лете намалява, но зиме и пролет е пълноводна и буйна. Кристално бистрите води с голям шум се спускат надолу през каменистото речно корито, и на 149-я километър се вливат в *Гуля́мата* или *Елиджа́нската ря́ка*. Речният пролом на места е много дълбок и отвесно стръмен. Бреговете са покрити с млада гора. Изсичането и сега продължава усилено.

Демерджикската ряка няма едно име по цялото си продължение, макар пътят ѝ да не е по-дълъг от 6—7 *км*. Така е и с другите реки из тая част на Родопите. Местното население зове реката според името на местността, през която тя протича. Така Демерджикската ряка на около 1 *км* до вливането си в Гулямата ряка се нарича *Козила́*, понеже тече през една открита поляниста падина със същото име. По-нагоре се зове *Га́рванова*, понеже тече през м. *Га́рваново*: отдясно един черен куполообразен масив с орлови гнезда се нарича *Га́рванов ка́мен*.

Демерджикската ряка се образува от две отделни реки, които се събират над селото (на 15 мин.) при м. *Шаваров мост* (има мост за пътя). Едната иде от югозапад, другата — от запад. Първата води началото си от Кула и Балък пазар, гдето събира поточета, и се

[1] Нива на Юсеин Ах. Дурсунов.
[2] Селото посетих няколко пъти през декември 1943 и април 1944 г.
[3] Селяните казват, че името на селото идело от някогашните селски мадани. Сега ги няма. Demir, demirci (тур.) — желязо, железар.
[4] Стена.

зове *Янкова ря́ка*, понеже тече през м. ***Янково***, над селото. Втората събира поточетата между Гуля́мата стана́ и Уши́те и над селото се нарича *Мано́лева ря́ка*, понеже тече през *Мано́лево*, край селото я зоват *Ба́рева ря́ка*, а надолу, до събирането ѝ с Янкова ряка, вече я зоват *Ту́рулова ря́ка*. Все пак обаче главното ѝ име е *Манолева ряка*.

Селцето е разположено на огледно място, припичано от източното и южното слънце. По пладне слънцето се скрива зад западните камени вършини, сенките на които покриват селцето. Землището на Демерджик не е голямо, па е и твърде каменливо и скалисто. Затова и селцето брои стотина къщи, колкото е броявало и преди 100 години, както казват селяните. Те добре разбират икономическата причина на тоя факт, но не считат без значение и проклятието, което някой светец някога бил изрекъл над селото: да не се уголемява, понеже тук отказали били да го приемат. За това проклятие указва и една близка до селото местност, от старо време още наречена *Ана́тема*.

Главният поминък на населението е земеделието: сеят тютюн, картофи, царевица и ръж. Скотовъдството е слабо. Имат малко овце и кози. Изобщо са бедни.

Населението прави впечатление със своята будност и дружелюбност. Далече от град и от по-големи селища (с. Шахин е на 3 часа), то е било запазено от влияния, които биха могли да заличат някои отколешни спомени, запазени във фолклора. От всички околни, по-близки и по-далечни, села само тук малки и големи наричат месеците по старому[3]: гуля́мият меа́сец (или гулйе́мйл), ма́лкият меа́сец (или малъкйл), марта, лъ̀шку[4], йе́чку, тодоро́ския меа́сец, мари́нският меа́сец[5], я́гус (или а́гъстос, но рядко), ру́йен, димитро́ският меа́сец[6], гьоргьоският меа́сец, никулският меа́сец[7]. В другите села само някои от месеците се зоват по народно (главно I, II, III, IV и XII) и най-вече ония, които не съдържат някакъв християнски спомен. Демерджикци не знаят откъде идат имената на месеците, свързани с празника на християнски светия. Ако бъдат запитани защо така зоват месеците, ще отговорят: тъй е останало от старо време. С маринския месец (17/30 юли е денят на св. Марина, един от горещниците) те определят големите летни горещини (горещниците), а с никулския — началото на зимата, която тук е лоша, понеже падат дълбоки снегове. Понякога по 20—30 дни не могат да излязат навън или да изкарат добитъка. Затова дойде ли никулският месец, всеки гледа да се намери у дома си: „Где да се на́йдеш, до́ма да си". Все тоя предупредителен страх от декемврийските снежни

[3] Тъй се наричат месеците и в Ахъчелебийско, Р. ст., II, с. 56; в с. Проглед: гулемвда, малъкина, марта, до́шку, йочку, тодуроске, петруске, йегус, руйен, димитроске, георгьоске, никулдке, Гл. сб. Петдесет години Проглед, с. 197.

[4] В Ахъчелебийско — лъ̀шку, понеже всеки гледа да излъже някого, за да не го хапят през лятото бълхи. Р. ст., II, с. 36. Април се наричал лъжко и другаде, например в Хасковско (Перуника, с. 18).

[5] Поради празника св. Марина 17/30 юли — един от горещниците.

[6] Поради Димитровден.

[7] Поради Никулден.

виелици се съдържа и в поговорката: „Никýлица — възварúца" — студът бил възвирал.[1]

Демерджикци живеят твърде затворено в селото си и не поддържат постоянни връзки с околните помашки села. Същото може да се каже и за останалите села — всяко живее свой затворен живот. Очевидно е, че тая затвореност се дължи на поминъчните условия. Еднородният земеделски упорит труд на собствено селско землище не е условие за междуселско общение. На това се дължи разликата в говора почти на всяко село. Характерно за демерджикци е, че те обикновено не изясняват ъ и ж, а ги произнасят, напр. кръст, мóстът, трáпът, лъ̓ка и др. Също така те казват чéрква, а не чáрква (с. Исьорен) или чȏрква (с. Козлуджа), макар да са на 3 часа от Исьорен и на 1 час от Козлуджа. В тая насока могат да се наведат и други различия.

Фактът на селско-обществената затвореност има консервативно-съхранително значение за духовния бит и за спóмени и остатъци от миналото, изгубили за сегашното селско съзнание своя предишен смисъл. Така напр. бракът се смята за свет и по начало неразторжима моногамна връзка. Сключване на брака става с молитва, която ходжата прочита в дома на невястата или на младоженеца. Тая молитва се казва венчило. Преди това младите са само заглавени (годени). При това главене се дава нишан, обаче момата се крие от момъка до кога ги венчаят. „Дур се не венчáят, не се сбúрат". Разбира се, от култовия християнски обред тук няма ни помен, ала все още молитвеното благославяне на брака продължава традиционно да се нарича венчавка. Така се нарича във всички помашки села.

Както и в други помашки села, и тук солят новородените деца.

Демерджикци знаят, не като сега научено (от християнски селища те са твърде отдалечени и напълно откъснати), а като отколешно предание, че сред зима е Кóлада, после Суровáк, после Водúци, а на пролет — Велúден и Гьоргьóвден. За Колада не умеят да обяснят какво означава, но знаят, че е християнски празник, а за тях — времеуказание: Никулица си отива и настъпва гулямият меáсец. За Суровак също не знаят нещо повече. Мъже на 40—45 години разказват, че те като деца са ходили на тоя ден да суровакат с дрянови пръчки. Старият демерджикски ходжа Салих Кабахасанов, 93-годишен разговорлив и миловиден старец, казва, че тоя обичай е бил изоставен не много отдавна. По-млади хора обаче не скриват, че обичаят е бил забранен. И тук религиозни подбуди са довели до тая забрана на един старовремски и немохамедански обичай.

Докато в други помашки села християнският празник Богоявление се знае под името Дȏската, понеже дȏската, т. е. кръстът, се хвърля във водата, в Дермерджик Богоявление се нарича,

[1] Гл. с. Шахин: там е вȏрлȏвица, а в същност иде от варварица. Но и тук се употребява, макар и малко по-иначе изразена, поговорката: Къде да си, дома да си (Проф. Ст. Младенов, Български тълковен речник, I, с. 260).

както и вредом по българските села, Водици. На тоя ден кръстът се хвърля във водата. Кръстът тук никога не се нарича дъ́ска.

Не по-малко интересно е, че в Демерджик знаят за Велиден, който в други помашки села се нарича и Паскалé. И тук е познато названието Паскалé, ала общоизвестното име на големия християнски празник е Велиден, както го наричат и родопските българи християни.[1]

Гьоргьовден е познат във всички помашки села. Макар и да има турско име Едрелес (Адрелес, Адарлес и други близки изменения), народът го знае най-вече под името Гьоргьовден. За да се запази тъй упорито това име, допринесли са две причини от трудово-поминъчен характер: тогава влиза лятото и се пазарят овчари. С Гьоргьовдена не свързват никакви народни обичаи, като окичване на къщните врати и кошарите със зелени клонки, омиване сутрин със студена вода, правене на люлки и пр. Тъй ме уверяваха някои селяни.

След сърдечна беседа с 93-годишния Салих Кабахасанов — ходжа на с. Демерджик, Ксантийско

Пък не само на тоя ден никакъв обичай не се спазвал, но изобщо в Демерджик нямало обичаи. Дори на сватба не били правели веселби, на байрям не правили нищо друго, освен люлки, и то нередовно, при раждане и пр. също не били знаели за никакви обичаи.

Амин — завършиха едно мое благопожелание за добра и плодородна година неколцина демерджикци. Това е безсъмнено християнски молитвен остатък в народно употребление. Такива остатъци, несъзнателно пазени в обикновения говор и в народната песен, ще да има доста, ала нужно е грижливо и търпеливо разучаване.

За християнското си минало демерджикци не умеят и не желаят нищо да кажат. За ясни спомени и реч не може да става при тия доста примитивни люде, но все ще да са останали някакви сказания и легенди, каквито се срещат в другите села. Мислят, че е вярно това, що дядо Салих Кабахасанов, старият ходжа, казва: помохамеданчени били преди 600 години. Удивително старание да се отнесе това събитие в колкото е възможно по-далечна старина! А вероятното е помохамеданчването да не е станало преди повече от 2 века,

[1] Р. ст., II, с. 54.

като се съди по сравнително достатъчно запазените спомени (напомки) за миналото. Тук са преди всичко топонимите *светá Кúля* и *светú Гьóргя (или светú Гьóргя)*, трите *черковища*, наименованията на месеците, топонимите *Анáтема*, *Пóпово*, па може и *Пéтка*.

Светú Кúля и *светá (тú) Гьóргя* са два топонима, свързани с две черковища. До св. Киля и до св. Гьоргя, по на стотина метра, има по един топоним *Чéрквата*. Очевидно е, че в двата края на селото е имало две черкви — на горния св. Акила*, на долния — св. Георги. Че там е имало някога черкви, това демерджикци знаят. Техният отговор е еднакъв: казват, че имало черква. Друга черква все на демерджикско землище е била в м. *Сокóлово*, точно над ливадите вляво от шосето Ксанти — Пловдив, на 45 *км*, на една барчина, която и до днес се казва *Чéрквата*. Един буден селянин, Сали Эминов, 45-годишен, казва: има дума да е било манастир. Мястото е тясно за манастир, но като се има пред вид, че там минава проходът, не е невероятно Сали Еминов да съобщава старо предание, запазено в Демерджик.

Що се отнася до м. *Пéтка*, местните люде не знаят да се е казвало някога, че там е имало черква, ала никак не могат да обяснят топонима. Като имаме пред вид общите правила за образуване на топоними, еднакво приложими в целия помашки край на Родопите, не можем да допуснем, че се касае за името на някоя Петка, някогашна собственица на тия ниви, а следва да предположим като най-правдоподобно, че е имало черква (или черковище) на св. Петка. Как е изпаднало прилагателното с в е т а? Не може да се говори за съзнателно изпускане, като имаме пред вид другите два топонима — св. Киля и св. Гьорги. Но изпускане на прилагателното с в е т а се среща и другаде, напр. м. *Архáнгел* в мах. Измис (Мустафчевско) и др.

Особен интерес заслужава топонимът *Анáтема* — нива на десетина минути западно от средището на селото. Какво означава тая дума и какъв е смисълът на тоя топоним, демерджикци пак не умеят да обяснят, но не умеят да прикрият и нежеланието да говорят за преданието, което безсъмнено е свързано с м. *Анáтема*. И все пак старият Салих разказва, че някой мохамедански светец, който живял в меча дупка на юг от селото, искал бил да се засели в Демерджик, ала не бил приет. Тогава той проклел селото да не расте, та оттогава то не се уголемява. Тоя светец е същият, за когото говори Шахинската легенда. Според Шахинската легенда той проклел турското с. Емирлер в Атмаджанско, а според демерджикския вариант — тъкмо тяхното село. Тъй разправя дядо Салих, който, като ходжа, се старае да обясни „правоверно" един топоним, свързан с историческия факт на някакво проклятие. Ала някои демерджикци се преструват, че не знаят нищо за тая легенда.

Топонимът *Анáтема* става ясен, когато се отнесе към времето на неговия произход. Самата дума сочи това време: то не е мохамеданско, а преход от християнско към мохамеданско. Думата е гръцка и в църковно употребление сред българите християни. Свър-

* Св. мч. Акила — 14/27 юни.

зана е била с една определена местност още докле е бил познат на местното население нейният смисъл. Това свързване ще да е било извършено от събитие, което е минало в преданието. Кое е това събитие? Анатема е била изречена на селото или на селяни, които са се изверили (приели мохамеданството). Едва ли тая анатема е била изречена на цялото село, защото в такъв случай топонимът не би се създал. За да се създаде и запази, налага се да предположим, че голямата част от селото е останала християнска още за дълго време и тя е била историческият посредник на топонима. Следователно проклятието е било изречено срещу някои от селото, преминали в мохамеданската вяра, а по тоя начин то е трябвало да действува като заплаха за всички други.

Тук се срещаме с един момент от драматичната борба на две вери. И двете издигат заплахата: християнската — за защита, мохамеданската — за настъпление. Кога точно е било това време и колко е продължила тая борба? Безспорно и точно времето не може да се установи, понеже няма безспорни и точни сведения, но това не изключва възможността за известна приблизителност в определяне на времето. Помохамеданчването не е станало с грубо насилие и масово. Затова християнската вяра е могла да издигне срещу опасността една анатема, та да възпре помохамеданчването. По същия начин се извършило помохамеданчването и на други българи в тоя южнородопски край, напр. на вранските. А за вранските имаме безспорни данни, че през половината на XVII в. са били в процес на изверяване. Към това време най-късно следва да се отнесе и изверяването на демерджикските българи.

Колко време е продължила борбата срещу настъплението на мохамеданството? И тук точен отговор не може да се даде, ала няма основание да я счетем за много кратка. Напротив, с известна вероятност може да се предположи, че тя не е била тъй кратка. Ако съобразим факта, че добре са запазени и до днес някои спомени от християнското минало на демерджикци, трябва да приемем, че окончателното помохамеданчване на Демерджик не е тъй отдавнашно. В никакъв случай то не би могло да е по-старо от 200 години.

В подкрепа на това предположение иде и резултатът от топонимните изследвания, които направих в Демерджик. С незначителни изключения, почти всички топоними са от български (езиков) произход. Изводът, който следва да се направи от тоя резултат, е: мохамеданското влияние не е тъй отколешно, поради което и турцизирането на топонимията е слабо.

Наистина, Демерджик е затулено в планината селце, до което външни влияния по-трудно са прониквали, но това е било разбрано от турскомохамеданската религиозна власт отколе, та тя е открила голямо медресе[1] до джамията в Демерджик, което вече не съществува. Полусъборените зидове на медресето свидетелствуват за неговите големи размери и за една определена религиозно-политическа цел в тоя затънтен край.

[1] Медресе — мохамеданско духовно училище.

зана е била с една определена местност още докле е бил познат на местното население нейният смисъл. Това свързване ще да е било извършено от събитие, което е минало в преданието. Кое е това събитие? Анатема е била изречена на селото или на селяни, които са се изверили (приели мохамеданството). Едва ли тая анатема е била изречена на цялото село, защото в такъв случай топонимът не би се създал. За да се създаде и запази, налага се да предположим, че голямата част от селото е останала християнска още за дълго време и тя е била историческият посредник на топонима. Следователно проклятието е било изречено срещу някои от селото, преминали в мохамеданската вяра, а по тоя начин то е трябвало да действува като заплаха за всички други.

Тук се срещаме с един момент от драматичната борба на две вери. И двете издигат заплахата: християнската — за защита, мохамеданската — за настъпление. Кога точно е било това време и колко е продължила тая борба? Безспорно и точно времето не може да се установи, понеже няма безспорни и точни сведения, но това не изключва възможността за известна приблизителност в определяне на времето. Помохамеданчването не е станало с грубо насилие и масово. Затова християнската вяра е могла да издигне срещу опасността една анатема. та да възпре помохамеданчването. По същия начин се извършило помохамеданчването и на други българи в тоя южнородопски край, напр. на вранските. А за вранските имаме безспорни данни, че през половината на XVII в. са били в процес на изверяване. Към това време най-късно следва да се отнесе и изверяването на демерджикските българи.

Колко време е продължила борбата срещу настъплението на мохамеданството? И тук точен отговор не може да се даде, ала няма основание да я счетем за много кратка. Напротив, с известна вероятност може да се предположи, че тя не е била тъй кратка. Ако съобразим факта, че добре са запазени и до днес някои спомени от християнското минало на демерджикци, трябва да приемем, че окончателното помохамеданчване на Демерджик не е тъй отдавнашно. В никакъв случай то не би могло да е по-старо от 200 години.

В подкрепа на това предположение иде и резултатът от топонимните изследвания, които направих в Демерджик. С незначителни изключения, почти всички топоними са от български (езиков) произход. Изводът, който следва да се направи от тоя резултат, е: мохамеданското влияние не е тъй отколешно, поради което и турцизирането на топонимията е слабо.

Наистина, Демерджик е затулено в планината селце, до което външни влияния по-трудно са проникували, но това е било разбрано от турскомохамеданската религиозна власт отколе, та тя е открила голямо медресе[1] до джамията в Демерджик, което вече не съществува. Полусъборените зидове на медресето свидетелствуват за неговите големи размери и за една определена религиозно-политическа цел в тоя затънтен край.

---

[1] Медресе — мохамеданско духовно училище.

Топоними

1. ***Ана́тема***[1] (нива), 2. *Балджо́в трап* (ниви и ливади), 3. *Базайтево* (ниви), 4. *Бузалъкът*[2] (ниви и ливади; мястото е мочурище), 5. *Ба́чево*[3] (ниви), 6. *Берба́тйево*[4] (ниви), 7. *Барчи́на* (ниви), 8. *Борън*[5] (ниви), 9. *Бори́ката* (ниви), 10. *Бу́ца* (ниви), 11. *Бо́за*[6] (ниви), 12. *Бя́ла ти́кла* (ниви), 13. *Велеви́чно* (ниви), 14. *Гуля́м лък* (ниви и ливади), 15. *Га́жа*[7] (ниви), 16. *Гро́бйено* (ниви), 17. *Гърково* (ниви и ливади), 18. *Дима́ново*[8] (ливади), 19. *Дими́рово* (ниви и ливади), 20. *Друмът* (ливади), 21. *Дога́ново* (ниви), 22. *Ду́ково* (ниви), 23. *Зо́рово*[9] (ниви и ливади, над селото), 24. *Ка́нчово*[10] (ниви и ливади), 25. *Ке́рминско*[11] (ливади), 26. *Кисьо́во* (ниви), 27. *Кирмиде́* (ливади), 28. *Козаре́* (ливади), 29. *Козила́*[12] (ниви и ливади), 30. *Корита́*[13] (ниви и ливади), 31. *Кладйе́*[14] (ниви и гора), 32. *Кра́ище* (ливади), 33. *Кру́шково* (ниви и ливади), 34. *Кушу́лско* (ниви), 35. *Кульски́ дол* (ливади), 36. *Лешника́ре* (ниви и ливади), 37. *Лени́ще* (ниви), 38. *Ли́ндево* (ниви), 39. *Лозя́на* (ниви), 40. *Ля́ще*[15] (ниви), 41. *Лъката* (ливади), 42. *Малко́чово*[16] (ниви), 43. *Ма́слево* (ливади), 44. *Мано́лево*[17], 45. *Ма́лък лък* (ниви), 46. *Ме́нкова* (ниви), 47. *Мехре́мово*[18] (ливади), 48. *Мишахово* (ниви и ливади), 49. *Ми́ова (Ми́хова* — лъка, ливади), 50. *Мостън* (ниви и ливади), 51. *Не́резе* (ниви), 52. *Нико́лчево* (ливади), 53. *Оси́че* (ливади), 54. *Па́пратъ* (ниви), 55. ***Пе́тка***[19] (ниви), 56. *Пелену́д*[20] (ниви и ливади), 57. *Пиря́цко*[21] (ниви и ливади). 58. *По́дчука*[22] (ниви), 59. ***По́пово***

---

[1] М. *Ана́тема* има и на пътя за с. Добростан, над манастира „Св. Петка" при с. Мулдава, Асеновградско. От Банско към Юндола по билото на Балабаница и Османица има местност ***Анатемиите***. Д. Яранов, Разлог. Областно-географско изучаване. Сп. „Македонски преглед", г. VIII, 1933, кн. 2, 3 и 4, с. 122. М. ***Натемията***, Ломско. Ив. Дуриданов, пос. съч., с. 135.

[2] Гл. с. Козлуджа.

[3] Гл. с. Козлуджа.

[4] В смисъл на негодна или кална нива.

[5] Борун — остър връх, нос.

[6] Бъз. Гл. Козлуджа — *Бозово*, Кетенлик — *Бозова круша*.

[7] В с. Чокманово (Родопи) гьожъ — ястие, сварена царевица и фасул. Може от л. и. Гаджо.

[8] Гл. с. Гьокче бунар. [9] От зор.

[10] Срв. *Канково* в с. Козлуджа.

[11] От соб. име Кериме. Срв. ПСп. 38, с. 253; Доп. р. Н. Г., с. 158.

[12] Гдето се козите козят.

[13] Гдето поят добитъка.

[14] *Кладие́* е събир. от клада, отсечено дърво, труп. В Ср. Родопи големи паднали гниещи дървета — клади (ща). Н. Хайтов, пос. съч., с. 177. Срв. Н. Геров, Речник, ч. II, с. 336. Кладня — купа сено или снопи. Също в с. Забърдо — кладето, сб. Родина, II, 147.

[15] Гл. Н. Геров, Речник, ч. III, с. 39.

[16] Гл. с. Гьокче бунар; с. Кетенлик; с. Козлуджа.

[17] Гл. с. Гьокче бунар.

[18] Соб. име.

[19] Около $^1/_4$ ч. югозападно над селото. Местните помаци казват, че не знаят да е имало черква на това място. Ниви на Осман Сал. Карамустафов и на Юсеин Хас. Барев.

[20] От пелена.

[21] Гл. с. Мустафчево.

[22] От под + чука — място под чуката, хълма.

(барчина, 1/2 час над селото), 60. *Пу́лева о́града* (ниви и ливади), 61. *При́пър* (ниви), 62. *Пе́ево* (ниви), 63. *Пе́ев киди́к* (ниви), 64. *Рамада́нова ни́ва* (ниви), 65. *Ро́бово* (ниви), 66. *Ря́ката,* 67. *Сарпи́ката* (барчина), 68. *Солищá* (ниви), 69. *Соко́лово* (произнася се *Сако́лово;* ливади при шосето), 70. *Средо́к* (ливади), 71. ***Светá Ки́ля***[1] (ниви), 72. ***Светá*** (свети) ***Гьбргя***[2] (ниви и ливади), 73. *Селеми́ново* (ниви и ливади), 74. *Стáро лозjé* (ниви), 75. *Стvдéн вриз* (ливади), 76. *Теснинé* (ливади), 77. *Ти́кла* (ниви и ливади), 78. *Топáвица*[3] (ниви), 79. *Ту́мбата* (ниви), 80. *Узу́ново* (ливади), 81. *Хи́рово* (ливади), 82. *Хо́йново бърце*[4] (ниви), 83. ***Чéрквата***[5] 84. ***Чéрквата***[6], 85. ***Чéрквата***[7], 86. *Чукjéн* (ливади), 87. *Яну́дево* (ниви).

---

[1] Св. ап. Акила, 100-на метра над м. *Чéрквата* над Янково (гл. 84), ниви на Хасан Юс. Уяков и Юсеин Мех. Дедов.

[2] Непосредно под барчината *Чéрквата* (гл. 84). Собственост на Хасан Юс. Байрямов и др.

[3] Валявица, сега няма.

[4] Хвойново.

[5] В м. *Соколово* една барчина на 45-я *км* по шосето от Ксанти, вляво. Казват: има дума, че било манастир.

[6] Барчина над м. *Янково,* 15 мин. югозападно от селото.

[7] Гола барчина под селото, източно — 15 мин. дясно от пътя за селото.

ДОКУМЕНТИ[1]

За българохристиянското минало на селата Широка поляна, Люлка, Братанково и Мустафчево, пък и изобщо на целия южнородопски дял, представляват голям интерес няколко стари турски владала (за покупко-продажба на имоти).

1

На първо място по ценност поставяме следващия документ от 1645/46 г. Той е по-стар от най-старото известно до сега владало на с. Богутево (Асеновградско), което е от 1703 г., и представлява важен документ от времето на помохамеданчването[2]

ТОЙ (БОГ)

Причина за написване на настоящото е следното:

От земите на селата на Искетенската мукатаа, в селото, именуемо *Карие-и Варине*[3], подведомствени на каазата Йенидже Кара-су, които са от свещените вакъфи на покойния и блаженопочивш султан Баязид Вели Хан — лека и благоуханна да бъде пръстта му, които вакъфи се намират в Одрин и през настоящата хиляда и петдесет и пета година[4] са под наше покровителство и отговорност, две парчета ниви, които са в негово притежание (владение), в съседство на Секиз пейнир[5] с балталъка им: *Тузлá тарласъ́*, из-

[1] Документите 1, 4, 6 и 7 са преведени от Димитър Янчев Шалев, а 2, 3, 5 и 8 от Киранов от Смолян. Бележките под линия към преведените от Д. Я. Шалев документи отчаст са направени от него, отчаст — от мене.

С тия владала ми услужи някогашният (в гръцко време преди 1941 г.) мустафчевски кмет Афуз Хасан Ахмедов. След като направих фотокопия от тях, върнах му ги (Гл. фотокопията на края).

Владалата имат и официална заверка от гръцките власти, понеже са били използувани от мустафчевци в съдебен спор за полски имоти с братанковци, люлковци и широкополянци. Както Афуз Хасан Ахмедов ми обясняваше, мустафчевци основавали правото си на собственост главно върху известните и сега топоними, споменати в представените владала.

[2] Ст. Н. Шишков го е обнародвал в „Родопски напредък", г. II, 1904, кн. 5 и 6; също в Помаците в трите български области Тракия, Мизия и Македония, ч. I. Пловдив, 1914, с. 46 и сл. Обнародвано е и в Илюстрован пътеводител — събеседник от Пловдив до Бяло море през средиородопските планини, ч. I, уредници Васил Дечев и Ст. Н. Шишков. Пловдив, 1917, с. 106. Също: В. Дечев, пос. съч., с. 30, 100, 102; сб. Родина, II, с. 163.

[3] Искете — Скече, Ксанти; Карие-и Варине — селото Варине, т. е. Враниe.

[4] 1055 година, арабско лунно леточисление, т. е. 1645/46 година.

[5] Преводачът-турколог Шалев предполага, че Секиз-пейнир вероятно трябва да се чете Секиз-пинар, което значи осем кладенеца (бунара). В оригинала правописът на думата „пинар" (бунар) погрешно е написан, защото тая дума се пише „пин.р", а се чете „бунар". А „пейнир" значи сирене и в случая няма смисъл това значение на думата.

вестна с името *Тепе*, с граници от една страна *Бурун юри келемнеси* (келемеси)[1], от една страна *Фойна дереси*[2], от една страна *Руде тарласъ*[3] и от една страна *Куру дере* до като се дойде до имота на Коста, Керио, син на Истоян[4], бидейки жив и с пълен разсъдък продаде и възложи на лицето именуемо Реджеб ходжа, жител на село Туркеш, за шестотин акчета.

И той (Реджеб ходжа), също, получи и прие (нивите), при условие всяка година докато ги обработва да плаща на господаря на земята десятъка им.

Също и ние, поради това, че сме началник, взехме берията им (на нивите), като за владението и притежанието му се даде настоящият документ.

От наша страна и от страна на друг, никой да не пречи.

Година 1055 Поменатият войвода: **Хасан Хъвзи**[5]

Какви изводи следва да се направят от тоя документ?

Първо: сегашната м. *Вранйе*, гдето имат имоти люлковци и мустафчевци, някога е била село, в което към средата на XVII в. са живели и българи християни. От тях е бил Киро Стоянов, който е продал на 1645/1646 г. две свои ниви заедно със сечищата в м. *Секиз пейнир*. Вероятно по същото време жител на селото и собственик на имот е бил и споменатият във владалото Коста.

Сега в землището на селата Мустафчево, Братанково и Люлка (което е общо за тия села) има топонимите *Ки́рево* (Мустафчево), *Ки́рково* (Братанково), *Голя́мо Ки́рково* (Люлка). И трите топонима се отнасят за един и същ по-голям имот.

Запазен е и топонимът *Ко́стово* (Мустафчево и Братанково).

И до днес съществуват споменатите във владалото топоними: *Секиз пейнир* (Мустафчево), *Гузла* (Широка поляна), *Чо̂рквата*, *Фо́йна дере́* или *Фо́йнова пади́на* (Братанково).

Второ: Селото Вранйе́ още не е било по онова време напълно помохамеданчено. В него са живели българи християни, а имало е и черква, както е споменато във владалото. Топоним *Чо̂рквата* е запазен и до сега и се отнася точно за местността, посочена във владалото. Тя е била черква на *Бурун йори*. Местност *Бурун* има в Широкополянско землище. Тук е и м. *Герганово*. Бурун йори не е ли Герганово? Сега тая местност е гола; няма никакви къщи, а много грамади от камъни, вероятно от сгради и огради. От едно друго турско владало от 1801 г. (следващо по ред в тая студия) се разбира, че тъдява е имало село Иорган кьой. Основателно може да се приеме, че се касае за Герганово.

[1] Бурун юри келемнеси (или келемеси) Д. Шалев го превежда: келемнето (или келемето) Бурун юри, т. е. края на пустото, необработено, обрасло с ниски храсти място на юрията. Юрия — място, където се пуска на паша селската чарда (говеда). Някои обаче вместо келемнеси (или келемеси) разчитат клисе (тур.), т. е. черква. А точно там е познатата местност *Чо̂рквата*.

[2] Дере — поток, вада, рекичка; долинка.

[3] Тарла — нива.

[4] Керио, син на Истоян — Киро, син на Стоян.

[5] Гл. накрая факсимилета на тоя и следващите оригинали на владалата.

Трето: През XVII в. българите християни продавали имотите си и вероятно се изселвали в цветущото тогава беломорско градче Ениндже Кара-су (на около 8 *км* от гр. Ксанти).

2

Тоя документ от втората половина на XVIII в. потвърждава съществуването на някои и сега известни топоними

Причината за написване на настоящото е следната:

В 1187[1] г. пред мене, като управител, се яви жителят на с. Мустафчево, Скечанска околия, Каса Осман Баша, който в пълно умствено съзнание и в пълно телесно здраве ми заяви, че продава за седем гроша на Пелит огли Юсеин Баша, на братовия му син Хасан и на другия му братов син Али Баша, всички от същото с. Мустафчево, собствената си нива с гората, намиращи се в Мустафчевска мерйя (землище) и спадащи в категорията на вакъфските имоти на покойния султан Баязид Хан-Абдулрахман, т. е. нивата, известна под името *Кочина*, граничаща с м. *Тойлабет ери*, от друга страна с *Диманов връх* (тепе), от друга страна *Голямо дере* (Бююк-дере) и с главния път.[2] Сумата се прие и предаде, а ние в качеството си на управител (воевода) съставихме този акт (владало), който предадохме на купувачите, за да владеят и стопанисват описаните имоти, без някой да има право да им пречи на това.

Година 1187 **Хаджи Осман,** Скечански войвода

Топонимите се срещат: *Кочина* (нива) — в с. Кетенлик, *Кочино* — в мах. Кочина (Мустафчевско), *Диманово* — в с. Гьокче бунар и в мах. Кочина.

3

Документът е от края на XVIII в. (1791—1792 г.)

Не продавам дела, който ми се пада от
Малкоча, а така също и от неговия баща.

Причините за написване на настоящото са следните:

В 1206 година се яви пред нас, ахъчелебийски управител, жителят на с. Мустафчево, Ахъчелебийско — Мехмед Беше Ахмед Бешов, който с пълно съзнание и добро телесно здраве ми заяви, че доброволно продава припадащата му се собствена част от нивите в м. *Юрданово*[3], *Перкане* и *Кисела нива*[4] заедно с горите към тях, състоящи се всичко от три къса и с известните им стари граници,

[1] Т. е. 1772 г. по наше летоброене.

[2] Ксантийският път.

[3] В с. Мустафчево не можах да намеря селски имоти с имената *Йорданово, Перкане* и *Кисела нива*. Но *Йорданово* вероятно е *Йорган-кьой*, т. е. *Герганово*.

[4] *Кисела нива* (Екши тарла) — м. *Киселинчево*.

на жителя от същото село Мехмед Ахмед Бешов, за тридесет и пет гроша, която сума е предадена и приета, вследствие на което се състави това владало (документ за собственост) и предава на купувача, за да владее и стопанисва имота, без някой да има право да му пречи за това.

1206 година

Следва саморъчният подпис на съставителя:
Сюлейман — управител Ахъчелебийски,
и на гърба на оригинала — собственият му печат.

4

Това владало е от по-късно време (1802/1803 г.). То осветлява донейде някои селищни промени в тоя южнородопски край, който разглеждаме

Ето почина, по който бяха написани тия слова:

Искете (Скеченската — Ксантийската) мукатаа[1], която е подведомствена на каазата Иенидже Кара-су, от вакъфите[2] на свещената джамия и императорските имарети[3], които Негово Величество султан Баязид Вели Хан — да бъде лека и благоуханна пръстта му, е построил и възобновил в Одрин, през настоящата хиляда двеста и седемнадесета година е под наше управление, отговорност и надзор.

Джорно Мустафа и домашната прислужница Айше, жители на село Искете (Скече), което се числи в числото на поменатата погоре мукатаа, по взаимно съгласие между тях, приживе и с напълно здрав разсъдък, от нивите, които притежават (владеят), нивата под *Иорга́нкьой*, известна с това, че се нарича *Пе́ьова тарласъ* (в оригинала Пеьо-ова) с балталъците[4] ѝ, и както това подобава с овощните и неовощните дървета, със следните граници:

една страна *Караджа́*[5] *къре́ дереси́*, една страна *Тузла́ дереси́*, една страна *Ики́ дере́ кавушмасѣ*[6] и една страна *Кеши́ш йерлери́*[7], продадоха и възложиха тая нива и балталък, определени и ограничени с тия граници, на Молла Мехмедоглу Хасан, живущ също в Искете, за словом тридесет гроша, и той (Молла Мехмедоглу Хасан) също купи и прие.

Взе му се данъка с условие докато я обработва, всяка година да дава законния ѝ десятък на господаря на земята, а за владението и притежанието ѝ даде му се настоящият документ за владение.

От наша страна и от страна на друг, никой да не пречи.

Година 1217[8]

---

[1] Мукатаа — земи, за които се плаща определен наем, месечно или годишно; данъчен, финансов район.
[2] Имот, завещан в полза на благотворително дело или с благотворителна цел.
[3] Благотворителни заведения за оказване помощ на бедни и на пътници.
[4] *Пеьова нива* е познат топоним. Балталък — сечище.
[5] Караджа — сърна.
[6] Дере кавушмасѣ — място, където се сливат две рекички.
[7] Кешйш йерлерй — местата на калугерите (монасите), т. е. имоти на близкия Ксантийски манастир; йер — място.
[8] 1217 по арабско летоброение, 1802/1803 по наше летоброение.

Изводи от документа:

Село *Иоргáн-кьой* вероятно е било наречено сега несъществуващото с. *Герганово*. В землището на селцето *Широка поляна*, на $1\frac{1}{2}$ часа от гр. Ксанти, има м. *Герганово*. Тук наблизу е *Пеювá нива (или Пѝевд)*, срещу която е м. *Караджово* (и двете са мустафчевски имоти). В съседство е и *Тузлá дере*, а също така и *Попската поляна* (на барчината *Костадин*, собственост на Ксантийския манастир „Св. Богородица").

Вероятно селото се е преместило на *Широката поляна* и тъй било наречено, а Герганово опустяло и от него останало само името на местността.

Населението не знае селцето да се е намирало на м. *Гергáново*, нито знае за село под името *Иоргáнкьой*.

5

Документът е от началото на XIX в. (1802—1803 г.)

Причините за написването на настоящото са следните:

В 1217 година, като Ахъчелебийски управител, се яви пред нас жителят на с. Мустафчево, същата околия — Мехмед Беше Ахмед Бешов, който с пълно съзнание и добро телесно здраве ни заяви, че доброволно продава на жителя от същото село Хюсеин Беше Дарчин Беев частта от собствените му ниви в местността *Юрданово* и *Перкине* всичко две парчета, заедно с намиращите се в тях овощни и неовощни дървета и при съседи: *Филибенски път*; *Дългата лъка*; *Големият път*, който минава под Юрданово и билото, намиращо се над Юрданово, за сумата 74 гроша, която е предадена и приета и вследствие на което се състави настоящото владало (документ за собственост) и предава на купувача, за да стопанисва и владее описаните имоти, като редовно изплаща припадащия се десятък, без да има право някой да му пречи за това.

217 (1217) г. Следва собственият подпис на издателя — **Мустафа**, и на гърба на оригинала — частният му печат.

И в тоя документ се споменава местността *Йорданово*, която се намира близо до Пловдивския път. Това е *Йорганкьой — Герганово* (Гл. док. № 4)

6

Документът е от началото на XIX в. (1805—1806 г.) и потвърждава стариността на някои от посочените в тая студия топоними

Ето причината, по която бяха написани тия думи:

Скеченската[1] (Ксантийската) мукатаа в Ливата[2] е подведомствена на мукантите на вакъфите на свещената джамия и император-

[1] В оригинала Искете.

[2] Лива — окръг, санджак.

ските имарети, които Негово Величество султан Баязид Вели Хан — лека и благоуханна да е пръстта му, е построил и възобновил в Одрин, които са под наше управление, отговорност и надзор през хиляда двеста и двадесета година.[1]

Именуемата Анифе хатун, дъщеря на Осман Беше, жителка на селото с име Мустафчево, която е притежателка (владетелка) на земя в *Джебал*[2], понастоящем жива и с напълно здрав разсъдък, прехвърли (отстъпи) и възложи на всеки начин и напълно правото си на притежание (върху описания по-долу имот) на зетя си лицето именуемо Хасан, също живеещ в поменатото с. Мустафчево, в замяна на стойността (на земята) за петнадесет гроша нивата[3], ливадата[4], малката горичка[5], гората[6], сечището[7], градината[8] и всичко, на което е притежателка, с малко-многото овощни и неплодни дървета, находящи се във *Вранйе*[9], с околовръстна граница: една страна *Тобрево*[10] *дереси*, една страна *Врание чешмесй*[11], една страна *Белчово тарласѣ* и една страна *Джелин*[12] *дереси*.

И той (Хасан) приe възлагането (прехвърлянето), а ние, поради това, че съм натоварен с администрирането на правосъдието, издадохме тоя темесюк[13] за владение и притежание на Хасан, на негово име. Докогато той всяка година дава на вакъфа законния десятък, от наша страна и от друга страна да не му се пречи.

Година 1220[14] Покорен Божи слуга, от учените:

Али Абдулах, Хасан ага заде

войвода на Искете (Ксанти).

Споменатите в тоя документ топоними се намират в с. Широка поляна. Местността *Вранйе* е на 20 мин. отдясно на *Марйна*, около един час от Братанково. Владее се от с. Люлка, братанковци имат една нива.

Съседните местности, посочени в това владало, се наричат от населението: *До́брово, До́бровската падйна, Враньскйят вриз, Бе́льчова нйва* (или *Бе́льчово*), *Чилйнско дере*.

[1] 1220 год. — арабско лунно леточисление, което отговаря на 1805/1806 год. наша ера.
[2] Джебал — множествено число от Джебел — планина, съответно: планини.
[3] В оригинала — тарла.
[4] В оригинала — чаир.
[5] В оригинала — кория.
[6] В оригинала — ормаи.
[7] В оригинала — балталък.
[8] В оригинала — багче.
[9] Позната местност.
[10] В оригинала Тобрево, т. е. Добрево.
[11] Турски превод на топонима *Враньскйят вриз*.
[12] Вероятно пчелин.
[13] Темесюк — документ.
[14] Т. е. 1805/1806 наше леточисление.

7

Документът е от 1842—1843 г.

По висока императорска милост и ценно благоволение на коронования глава и според разбиранията на счетоводството по въпроса за данъците и тяхното събиране, съгласно извършените административни реформи от покойния султан Махмуд и неговия приемник султан Абдул-Меджид, управлението и надзора за хиляда двеста петдесет и осма[1] година на Драмското бирничество и подведомствените му места благоволено е с императорска заповед да ни бъдат прехвърлени и възложени на нас.

В землището на село Искече (Ксанти), което е подчинено на каазата Ениидже Кара-су, която пък е от подведомствените места на Драма, десет дьонюма, определени с околовръстна линия (граница): *дере, Вранйе тарласъ, Фойна тепеси*[2] и *Оюз дере*[3], също и *Бавe тарласъ*[4], определена с околовръстна линия (граница): *Кара дере, Кумлу дере*[5], *Бульовски кьшлак*, от четири дьонюма, които събрани правят четиринадесет дьонюма ниви, съставляващи четири дяла, притежателката (владетелката) на един дял от които — хатун Айше, жителка на Искече (Ксанти), по доброволно съгласие, срещу получените в замяна петстотин гроша, преотстъпи и предаде на лицата именуеми Мехмед, Мустафа и Ахмед, жители на село Мустафчево, в съдружие (общо) и те, също, приобретиха (приеха) преотстъпеното. И аз, също, поради това, че съм бирник на поменатата кааза, след като се даде разрешение на поменатите по-горе лица за владение и притежание, написах настоящия темесюк, който се предаде на поменатите по-горе лица. Необходимо е всяка година да дават на тия, които са пълномощници на данъчния бирник, законния десятък и, докогато предават последния, да не им се пречи на владението и притежанието им.

2 Мухарем 1258 год.[6]

Следва саморъчният подпис на съставителя на документа:

Хаджи Шериф, мухасъл на Драмска
кааза и подведомствения й район-
(Кръгъл печат) Драма мухасълък — Драмско бирничество-

---

[1] Отговаря на 1842/43 г.

[2] Погрешно е да се разчете „коня", тъй като е дума за споменатото и в друг документ (№ 1) *Фойна дере*, познат на цялото население топоним — *Фойново, Фойнова падина*.

[3] Т. е. топ. *Растава чукарка* — от хрест. Турският топоним е превод на българския, но не е в народно употребление.

[4] Биве тарласъ — вдовишка нива, биве (тур.) — вдовица. Дали не е погрешно написано вместо *Пьова тарласъ*, известният топоним *Пьова нива* (вж. док. № 2).

[5] Песъкливо дере, от кум (тур.) — пясък. Това е вероятно, но в селото (Широка поляна) се среща и топонимът *Комнево*, който ще да произлиза от името Комня

[6] 2 Мухарем 1258 арабско лунно леточисление — 13 февруари 1842 г. наше леточисление.

Изводи от документа:

Тоя темесюк потвърждава съществуването на топонимите *Вранйе*, *Фойна* (Хвойна) *дере*, *Краставо дере*, *Пеьова нива*.

Вранйе отдавна вече е нива, а не селище.

8

Документът е от 1842/1843 г.

Причините за написването на настоящото са следните:

В 1258 година и въз основа потвърждението, получено от Драмския каймакамин (управител), с което Мустафа Мехмед Ага Хасанов от с. Мустафчево, Ахъчелебийска околия, доброволно, с чиста съвест и пълно телесно здраве продава на Молла Хасан Буюклиев от същото село една трета част от собствените си ниви, ливади и переселик[1] и с известните им граници, за сумата 275 гроша, която е предадена и приета, и вследствие на което ние, като управител на тази околия и въз основа на Падишахския канон (закона) съставихме това владало (документ за собственост), което предаваме на купувача, за да владее и стопанисва описания имот, като плаща редовно законния десятък, без някой да има право да му пречи за това.

258 (1258) година — **Агуш Салих**, управител на Ахъчелебийска околия

Следва и собственият му печат на гърба на самия оригинал. Отстрани личи и една заверка с печат, но не се чете.

В тоя документ не са посочени никакви топоними. Той е интересен с това, че е издаден от легендарния в Родопите Салих ага.

[1] Пустееща земя.

НЯКОЛКО БЪЛГАРОМОХАМЕДАНСКИ СЕЛА В ГЮМЮРДЖИНСКО

ГЮМЮРДЖИНСКА ОКОЛИЯ

Потурчването на българо-мохамеданите и на топонимията в Гюмюрджинско е по-силно, отколкото в останалите части на Южни Родопи. Така например в гюмюрджинските села *Яникьой*, *Аралък борун* и *Долу борун* младите говорят вече турски, а старите още говорят български, макар и да знаят по малко турски. Това пълно потурчване се отразява и в постепенната замяна на българската топонимия с турска.

В самия град Гюмюрджина живеят много българо-мохамедани, които обаче се крият и се представят като турци. Гюмюрджинските ходжи не само в града, но и в българомохамеданските села винаги са вършели голяма пропаганда, като са изтъквали предимството на мохамеданството. В много села имало медресета, които също помагали за потурчването на българо-мохамеданите.

ХЕМЕТЛИЙСКА ОБЩИНА

Село *Хеметлий* е напълно потурчено, но имената на местностите са български. Населението говори смесен турско-български език.

Към Хеметлийската община принадлежи с. *Гердеме*[1]. Селото се състои от две махали: *Долна* и *Горна*, на 15 минути една от друга. И двете махали са еднакво големи. Долната махала е на по-добро място; тук се събират три реки: *Чапалийска*, *Горномахленска* и *Чалтийска*. Тук е и средището на селото. Цялото село брои стотина къщи.

В това село по-преди имало медресе, което упражнявало силно религиозно влияние; сега обаче няма, но в околните села има, а в с. Терзюрен има и училище за молли.

Местните хора за себе си казват че са помаци: „Н и е с м е п о м á ц и". Но помежду си се наричат а х р é н и и езика си наричат а х р é н с к и: „Н и е с и д ý м а м е а х р é н с к и". Толкова е широко известно това име, та и турците ги наричат а х р е н л е р. Но когато турците ги наричат ахрени, оскърбяват се.

---

[1] Селото посетих на 11 и 12 ноември 1943 г. Разговарях с доста местни люде, най-много с Мехмед Незиров Хасанов, 46-годишен, който говореше хубаво български език.

Тукашните българо-мохамедани не обичат да ги наричат помаци, защото всякога са били наричани ахрени. Тъй са слушали от стари хора.

Според местната етимология думата ахрен била идела от арабската дума ахър — ахърда, което било значело „най-после". Ще рече най-после са приели мохамеданството.

Според друга местна етимология ахрен идело от ахрете, както турците били наричали задгробния свят. Оттам идела и думата ахратлик — аратлик, другар, т. е. човек, който ще помага на оня свят.

Това обясняване на думите ахрен, ахренски, очевидно е съвсем произволно, но е характерно за религиозното съзнание на тукашните българо-мохамедани.

Облекло

Жените по-преди носели (сега по-рядко, а в селата Кезрен (Кезверен), Мусаджик, Хадживерен и сега носят) бели ризи с червени и други черти надлъж и напреко: длéги дрѝпи. Отгоре обличат дреха домашно тъкана, пъстра, наричана аладжѐ, отпред отворена, препасана с малък пояс и прéстелка, червена или черна. Дрехата аладжé бива изпъстрена с червено, черно, бяло. На челото младите булки носят низ жълтици. По-преди жените са носели фес, но сега не носят. Вместо това носят червен ал — забрадка, която прибира косата, а отгоре носят тестемел.

Когато момата се жени, обличат я в зелена цóха (чоха) — фередже. Носи я пет-шест дни като млада булка. У околните турци това не се среща. Под ризата жените носят дълги бели гащи (гȁще) с шарени черти. Наричат ги пѝсани гáще, понеже са със шарени черти, които населението нарича пѝси.

Мъжкото облекло се състои от потури и пояс.

Обичаи

И тук, както в ксантийските помашки села, солят новородените деца, за да се били запазели здрави.

От християнските празници знаят за Великдена и го наричат Паскалé, за Коледата — и я наричат Бóжук, т. е. Божик, за Гергьовден — Хъ̀дерлес, Ѐдрелес, Адралес, за Димитровден — Кáсъм.

По-преди, когато жените замесвали хляба, отгоре на всеки хляб (наричат го комáт) правели кръст. Сега правят само дупки.

Местните люде знаят за своето християнско минало. В сегашните твърде стари селски гробища сочат първия гроб след помохамеданчването.

Брак

Местните българо-мохамедани по-преди давали жени на турци, но сега вече не дават. Турчин рядко щял бил да дойде в ахренско село да се жени. Само от с. Хеметлий отивали турци (мъже и жени) в помашки села да се женят.

Бракове между българо-мохамедани и турци не били чести. Мома давали на турчин, когато родителите не могли да й пригот-вят голяма прикя. Също и бедните давали моми на по-богати турци.

В селото няма многоженство, а не помнят и преди да е имало.

Топоними

Турски топоними в Гердеме има много рядко.

1. *Арйвец.*

2. *Бара* — ниви; орачи били изкопали пръстени гърнета и бардаци; населението казва, че според предание там е имало християнско гробие.

3. *Бдрце* — *д* се произнася с кратко *а*, както на много места в Родопите, но в някои случаи не става изясняване на *ъ* в *оа*. Например го³рам — дъб, два го³арма, три го³рма, но за много се казва гърмове.

4. *Влайковица.*

5. *Вонещи вриз* — водата слабо навонява.

6. *Гаровица;* гара коза — черна коза с жълти вежди; ако е с бели вежди, нарича се ласа коза.

7. *Голям вриз* — казват, че имало българска махала, но преди около 150 години българите продали имота си и се изселили в с. Чадърлий, Гюмюрджинско. Сега на мястото има купчина камъни.

8. *Голям дол.*

9. *Голям камен.*

10. *Голямо говно* — носи името си от говежди лайна.

11. *Горбово* — на около един час източно от селото в землището на Долната махала, до м. *Чакърова нива*, имало било гробие и сега изкопавали надгробни плочи от зидани гробове. Тоя обичай не е мохамедански, а и българо-мохамеданите в Гердеме сега не зидат такива гробове. Топонимът *Горбово* вероятно иде от гръб. В Кюстендилско — с. Гърбино.

12. *Гючук — на Гючукан.*

13. *Дангалоавица.*

14. *Дайково.*

15. *Длего бдрце.*

16. *Дурбалица.*

17. *Елинден* — на 45 минути северно от Долната махала, между с. Ирек и с. Гердеме; равна височина, на която има ниви. Топонимът иде от Илинден; вероятно е имало черковище или оброчище св. Илия.

18. *Завит*, т. е. завет, според местния изговор.

19. *Извор — на Изворан.*

20. *Йово* — ниви, на половин час северно от Долната махала.[1]

[1] В една нива на м. *Йово* 15 години преди моето посещение в селото (през 1943 г.) Шарифе Алиева като копаела царевица, намерила един кръст с камъни. Казали й баба, че тъва бала звезда, паднала от небето, и е грешно да я държи в себе си. Уплашена, тя го хвърлила в дерето. Шарифе е тъща на моя събеседник Мехмед Незиров Хасанов.

21. *Кал — на Ка̀лан.*
22. *Карву̀кал* — там се сеят картофи.
23. *Ка̀мен* — нива.
24. *Карлѝво.*
25. *Кѝрова нѝва.*
26. *Ка̀вурски гро̀бия* — на 10 минути изт. от м. *Йо̀бво.*
27. *Ку̀ртево.*
28. *Ку̀тель, на Кута̀лен* — дървен дъбов съд, приготвен от дъбова хралупа; събира до 200—300 *кг.* В него държат брашно, сол и др. Бедните, които нямат хамбари, си служат с кутели.
29. *Ло̀ките, на Ло̀кине.*
30. *Лю̀лка, на Лю̀лкана.*
31. *Могѝла.*
32. *Му̀рджево.*
33. *Мусѝца.*
34. *Осма̀нкюва чу̀ка.*
35. *Пѝчка* — нива (няма известния в български език смисъл).
36. *Плѐвнище.*
37. *Пожа̀рища.*
38. *Прѐвал, на Прѐвален.*
39. *На Прѐстокан, Сто̀ка.*
40. *По̀пов вриз*, или накратко *По̀па*, в Горната махала. Казват: ше йда да пѝя во̀да на По̀па.
41. *Прѝнки, на Прѝнкине.*
42. *Равнѝще.*
43. *Ра̀вни нѝви.*
44. *Син вир.*
45. *Свѝрова чука.*
46. *Со̀йка, на Со̀йкана* — от птицата сойка.
47. *Солѝще.*
48. *Торѝще.*
49. *Чакърова нѝва* — накрай нивата има два големи камъка с издълбани линии и дупки.
50. *Чѐргите.*
51. *Чѐрковище* — на около 20 минути на изток от Долната махала, равна височина, било е ниви; сега не е, понеже земята е слаба. Населението разказва, че там имало някога черква. Има купчина камъни, за които мислят, че са останали от черквата.
52. *Ша̀лестен ка̀мък.*
53. *Ялу̀цки пъть* — там минават ялу̀ците, както наричат турците, които живеят между Кошукавак и Кърджали.

АЯЗМА[1]

Това е старото му име. Така го нарича населението. Селцето лежи на около 5 *км* северно от гр. Гюмюрджина, в полите на Родопите, под Гюмюрджинския Карлък. Карстовите планински спусъци са голи. Околността на селото е също гола. Поминъкът на населението, както и по цялата подпланинска яка, е сравнително оскъден. Отглеждат се лозя и тютюн. Селцето брои 80 къщи; населението сега е потурчено.

Над селцето планината е прорязана от *Айзменското дерé*: доста дълбок дол с непълноводен поток, който през летните горещини пресъхва. На десния бряг на дерето, около 300 *м* над селото, в карстовия масив има пещера. Казват, че тая пещера е дълга и навътре имало извор. Някакви легенди за пещерата във връзка с народната митология не можах да науча, въпреки старателните разпитвания.

От лявата страна на дерето, долу досам потока, има пълноводен извор, каптиран открито за селския водопровод. Тоя извор е *Айзмото*. Следователно той е дал името на селото и на потока, който не води началото си от него, а от по-високи планински поточета. На около 300 *м* над извора има един не много голям камък с дупка. Населението вярва, че който се провре през нея, няма да го хваща маларията. На входа на тоя камък посетителите оставят дребни пари и разни парцалчета. Парите биват прибирани от местни бедни хора.

Вероятно тук се срещаме с обичай, останал от далечно минало, който във връзка с името на извора подсеща за своя християнски произход. Изворът е бил някога особено тачено аязмо. Това ще да е било преди селището да се е помохамеданчило.

Населението на с. Аязма говори турски и се смята турско. Дали това са само чисти турци, или между тях има много потурчени вече българо-мохамедани? Имаме всички основания да мислим, че много българо-мохамедани от по-горния селищен пояс в планината (селцата *Янйкево, Куюн дерé, Адюрéн, Юваджилй* и др.) в продължение на няколко века непрестанно са слизали надолу по социално-стопански и брачни причини, и са се заселвали в селата на най-долния селищен пояс — планинската яка. Тук те са се стопявали в турската среда и следващото поколение вече е забравяло майчиния си български език. Еднаквостта на вярата е ускорявала асимилаторския процес. А към това ускорено асимилиране съзнателно са се стремели и самите българо-мохамедани, които, по верски причини, са имали вече турско национално съзнание. Особено през време на турското робство тоя

---

[1] Селото посетих на 7 ноември 1943 г.

стремеж е бил засилван и от привилегированото положение на господствуващата турска народност.

Дори би могло да се допусне (и това ще бъде най-правдоподобното предположение), че в много от подпланинските селца на Гюмюрджинския Карлък, па и в планинските селца на тая околия, турско население едва ли е дошло от вън. Може би единични турски семейства са се заселвали, но населението ще да е било българомохамеданско, което постепенно се потурчило. Към него постоянно са се добавяли слезлите от по-горните селца и колиби българомохамедани, които бързо бивали претопявани.

За разлика от среднородопските българо-мохамедани, гюмюрджинските не отбягват бракове с турци. Турците от долните села взимат за жени българо-мохамеданки от горните планински села, но не дават жени там. Българо-мохамедани се женят, макар и не тъй често, за туркини от долните села, но остават приведени зетьове — вече не се връщат в родните си села. Туркините не обичат да отиват завинаги в тая чужда по език и обичаи среда, па не им се ще и да напускат относително по-добрите жизнени условия в равнината.

Това е допринесло за потурчването на много българо-мохамедани от горните села.

Така например в с. Аязма, което брои само 80 къщи, и сега има 4—5 жени българо-мохамеданки, омъжени за аязменски турци, а има и един млад българо-мохамеданин от с. Адюрен, приведен в с. Аязма зет. Те още говорят български, ала децата им не знаят български, защото домашен език е турският.

Такива притоци в продължение на векове не са секвали както тук, така и в други села: *Булáткьой*, *Сатя́кьой* и др. Ала и без тия смесени бракове потурчването тук е било един сравнително по-лек процес. Има цели села, в които той и сега се извършва и може да се установи без някакви затруднения. Така например селата Яникево, Аралък борун и Долу борун — Гюмюрджинско, са българомохамедански, но младежта вече по-слабо говори български и с голямо старание изучава турски език. В няколко поколения това население ще загуби не само езика си, но и спомена за своето различие от турското население.

Случаят с малкото селце *Кюплю* (в Аязменската община) в това отношение е твърде указателен. В продължение само на около 40 години българомохамеданското население на това селце, в което няма турци, вече се е потурчило. Преди 1908 г. с. Кюплю се е намирало на 2—3 *км* по-нагоре от днешното си място. До тогава населението си е било чисто българомохамеданско, но, веднъж слязло долу, то бързо губи своя език.

Такива процеси ще да са се извършили и по-преди в много селища. Ще бъде неоправдано да предположим, че по-преди не ги е имало. И тъй в продължение на няколко века едно подир друго са гаснели българомохамеданските селища и са се претворявали в турски.

Точно тъй е станало и със селцето Аязма. Ние нямаме други данни освен сравнителните, взети от близката околност, а също така

и безспорния факт на заселвания по брачни и стопански причини. Но и те са достатъчни за едно нелишено от историческа вероятност предположение. Най-главният факт обаче си остава името на селцето и аязмото над него.

По линията на вероятността не би следвало да се изключи и това предположение: при насилственото помохамеданчване на християнското население, аязменските християни са напуснали селото си, побягнали са нагоре и са заселили днешните горни селца (Яникево, Куюн дере и др.), дето по-късно пак били силом помохамеданчени. Напуснатото с. Аязма е било населено с турци. Това предположение обаче, макар и да има за себе си известна вероятност, има и един сериозен и непреодолим недостатък: новите заселници-турци биха дали друго име на селцето, което да не напомня християнското му минало, както е станало с имената на всички села, заселени с турци. Запазването на българохристиянското име на селата, приели мохамеданство, е могло да стане само когато населението си е оставало в същите села и, въпреки промяната на вярата, е продължавало да си зове селата с предишните имена. Така е например със селата Света Петка (Чепинско), Братанково, Широка поляна, Люлка (всички в Ксантийско) и др.

КОЗЛУКЬОЙСКА ОБЩИНА[1]

Централното с. *Козлукьой* е на около 4 *км* северно от гр. Гюмюрджина. Българомохамедански села в общината са:

1	*Яникево (Яникьой)*, около 10 *км* сев. от с. Козлукьой	109	домак.	412	ж.
2.	*Аралък борун*, около 15 *км* сев. от „	35	„	137	„
3.	*Долу борун*, около 20 *км* сев. от „	30	„	162	„
4.	*Ада дере*, около 18 *км* сев.-изт. от „	29	„	101	„
5.	*Генчоолар*, около 21 *км* сев.-изт. от „	13	„	60	„
6.	*Саранджина*, около 35 *км* сев.-изт. от „	78	„	407	„
	Всичко	294	„	1279	„

В цялата община през 1943 г. имаше общо 1356 българо-мохамедани.

[1] Кмет на общината през 1943 г. беше Борис Цанев Котев, 33-годишен, роден в с. Караманово, Свищовско. Първото си посещение направих на 26 октомври 1943 г.

ЯНИКЕВО (ЕНИКЬОЙ)[1]

Намира се на около три часа от Гюмюрджина в дясно от шосето за границата при Маказа. Брои стотина къщи. Населението го е наричало *Янево*, сега го зове *Янйкево*, а които се турчеят — *Еникьой*. Според местното предание, селото носи името си от някой си пастир Яни, който тук пасял кози и имал мандра. Той пръв се заселил на това място. И сега една местност (ниви) югозападно от селото се зове *Янева нива*.

Яникево е сборно село от две махали: *Горна* и *Долна*. Разположено е на стръмнина като повечето родопски села, но е много бедно и мръсно. Местните люде наричат себе си ахряни, но това име е преследвано от ходжите.

В селото има хубава каменна чешма с надпис на турски върху каменна плоча. Отбелязана е годината 1231 по турското леточисление, която отговаря на 1817 г. по нашето леточисление. Селяните казват, че чешмата не била правена от гърци (гарци), а от ахряни.

Населението е българомохамеданско, но децата и по-младите (до 25—30 години) не говорят български, а турски. Всички над 30-годишна възраст говорят много добре български, а пък някои от по-старите не знаят турски. Яникевци обясняват това със забраната на българския език от гръцките власти. Селото се намира в съседство с построените от гърците укрепления по гръцко-българската граница при Маказа. Поради това в самото село имало гръцки военни постове, а военните строго наказвали всеки, който говорел български. Да говорят турски не им пречели, дори били ги насърчавали.

В това обяснение има известна правдоподобност, но то не е достатъчно. Яникево по-отколе е попаднало под влиянието на гюмюрджинските ходжи, които с духовния си авторитет са поставили българския език под запрещение. Не е лесно само с официална забрана, колкото и тя да е била строго провеждана, за един период от 20—25 години да бъде тъй застрашително изкоренен говоримият език на едно компактно население и да бъде заменен с чужд език — турският. За да престане даже вътрешната домашна употреба на българския език, най-вече са допринесли ходжите, които фанатично са заплашвали населението със задгробни мъки, ако продължава да си служи с езика на неправоверните.

Поради тая причина яникевци са доста фанатизирани мохамедани и пред външни хора не искат да издават своя нетурски народностен произход. Те дори крият, че са помаци или ахряни, но когато се сближат с външни хора, откриват се с добродушността на всички

[1] Посетих селото на 12 ноември 1943 г. Отидох пешком. Срещнах съпротивата на мохамеданския религиозен фанатизъм, което не ме улесни в задачата ми.

останали родопски българо-мохамедани. Тогава казват, че не са турци, а ахряни.

А преди по-малко от половин век в с. Янево и в други българо-мохамедански села на север от Гюмюрджина все още играели българско хоро, раздавали хляб за душа, палили свещи, даже преливали с вино гробове в старите гробища.[1]

Облеклото на мъжете е повлияно от градското облекло на гюмюрджинците. Женското облекло донейде се различава от облеклото на българо-мохамеданките във вътрешните родопски села. Жените носят къса риза — гюмле́к, над нея антерия, надолу шалвари и като връхна дреха — фередже.

Топоними

Силното езиково и народностно турско влияние се е отразило и в топонимията. Повечето от местностите носят турски имена. Местности с български имена са останали сравнително малко, обаче по-старите яникевци назовават (и в междуселски разговори) българските имена на местностите, макар да знаят и турските. По-младите пък предпочитат турските имена, макар да знаят и българските. Ще посочим някои български имена на местности, още запазени, а също и такива, които имат турски двойник. Безспорно е обаче, че турската топонимия в недалечно минало е изтикала българската. Едно по-продължително изследване би открило българските имена на много още местности в това село.

Заслужава да се отбележи, че турският топонимен двойник не е оригинален. Той е само превод на съответното старо българско наименование.

По-интересни топоними

1. *Бу́кова ря́ка (Кайн чай)*, 2. *Бу́чин ка́мен* — отвъд Гюмюрджинското шосе, към запад, 3. *Ва́рница* — има варовици, 4. *Ва́лчова ни́ва* — намира се в селото, 5. *Ва́лковица*, 6. *Водени́ца (Дермен)*, 7. *Вриз*, 8. *Га́бер*, 9. *Га́рцко* (гарк — грък, както карв — кръв, раш — ръж), 10. *Гради́ще*, 11. *Для́га ни́ва (Узун тарла)*, 12. *Друм*, 13. *Ели́ дере́*, 14. *Кори́то*, 15. *Кру́ша, на Кру́шана*, 16. *Лозя́*, 17. *Мо́мин ка́мен*[2] *(Къз таш)* — намира се наблизо срещу *Казан тепе*. Там има местност ***Ча́рквата***, 18. *При́нка махала́*[3] — *Го́рна махала́* на селото, 19. *Ра́вна ни́ва (Дюз тарла)*, 20. *Ра́вен пат*, 20. *Славя́ кузу́*, било *„Осо́йка"*[4], 22. *Сли́вите (Еликлерде)*, 23. *Се́лище*, 24. *Сре-ди́но*, 25. *Ста́ро гро́бие (Ески́ мезарлък)*, 26. *Ста́ри лозя́*, 27. *О́рйеха*

---

[1] Хр. П. Константинов, Чепино, СбНУ, XV, 1898, с. 231.

[2] Няма ли тук отглас на познатата легенда за момите, които не искали да си променят вярата?

[3] Топ. *Принки* в с. Гердеме, Гюмюрджинско.

[4] Славейево дере, в шубраците ще да е имало славеи. От XV в. насам Родопите са се наричали *Славиеви гори*. Kuzu, тур. — агне

(*Джевѝз тарлà*), 28. *Янева нѝва*[1], 29. *Чàрквата*, на един час северно от селото, при м. *Казан тепе* (барчина).

Едно от най-сериозните указания за християнското минало на с Яникево за сега е топонимът *Чàрквата*.

АРАЛЪК БОРУН

Топонимите в това село са почти потурчени, но са останали и български. Някои от тях са:

1. *Водѝца*, 2. *Пàдал*[1], 3. *Рàзпата*, 4. *Светà Яна*, наричат я и *Свя̀на*, нива на Хасан Али Идризов, Садък Ахмед Асанов и др. Вероятно св. Ана, 5. *Тѝкла*.

ДОЛУ БОРУН

Топонимите и тук са почти потурчени. Някои по-интересни български топоними:

1. *Бòйча*, 2. *Лòшава*, 3. *Ковàчево*, 4. *Сèлище*, 5. *Яма*. Може би е от Яна — Ана, като в с. Аралък борун. Но в с. Гьокче бунар (Мустафчевска община, Кс.) има м. *Ямата*.

АДА ДЕРЕ

1. *Àнзова*, 2. *Бя̀л кàмен*, 3. *Бя̀ла пòрст*, 4. *Бàрчина*, 5. *Вèтерник*, 6. *Воденѝца*, 7. *Градѝна*, 8. *Живàка*[2], 9. *Зàйеково*, 10. *Кàмен*, 11. *Òскруша*, 12. *Пàзлак*, 13. *Пченѝчка*, 14. *Рàката*, 15. *Сèлско*.

[1] М. *Янево* в с. Мустафчево (Кс.), м. *Янево* в с. Кетенлик (Мустафчевска община), м. *Янково* в с. Алмала (Шахинска община, Кс.), м. *Яневско* в с. Смаил махала (Козлуджанска община, Кс.).

[2] Същият топоним в с. Сииково (Кс.). *Живачево* — в с. Саранджина (Козлукьойска община).

Генчоолар

Топонимите и тук са потурчени. По-интересни български топоними в това село са:

1. *Пáзлака*, 2. *Рякáта*, 3. *Сéлско*.

Саранджина

В северната част на селото през лятото на 1943 г. един буен планински поток изровил 3—4 неизвестни гроба, които по-преди на това място не личели. Гробовете са зидани с камък от всички страни и отгоре. В един от тях били намерени 8 бронзови и 8 стъклени гривнички и един бронзов пръстен. Скелетите, добре запазени, са били обърнати на изток, което е християнски обичай. Местното българомохамеданско население не помни на това място да е имало мохамеданско гробище.

До училището при разкопки е намерен каменен кръст.

Топоними

1. *Барчѝще* — от барчина, 2. *Бóрдо*, 3. *Бря̀г*[1], 3. *Велѝково*, 5. *Гáберово*, 6. *Гóрна ря̀ка*, 7. *Градѝната*, 8. *Грéбен*, 9. *Живáчево*, 10. *Зáйеково*, 11. *Зовáчево*, 12. *Кѝселица*, 13. *Колѝбите*, 14. *Корѝто*, 15. *Кóстен*, 16. *Крѝво урáло*, 17. *Курбáнище*, 18. *Лéнище*, 19. *Ливáда*, 20. *Лѝсак*, 21. *Мáшово*, 22. *Мачýрище*, 23. *Марѝйнско*, 24. *Могѝла*, 25. *Нѝвище*, 26. *Óрйехи*, 27. *Óрйеше*, 28. *Óскруша*, 29. *Поля̀на*, 30. *Плетѝще*, 31. *Прáсище*, 32. *Равнѝ нѝви*, 33. *Ря̀ката*, 34. *Сéлско*, 35. *Скóкот*, 36. *Татáре*, 37. *Тѝкла*, 38. *Чéрквата*, на зап. от селото.

---

[1] Гл. същия топоним в с. Ада дере (Козлукьойска община, Гюм.) и с. Синиково (Кс.).

RESUME

Cette étude, intitulée **„Les localités bulgaro-mahométanes dans les Rhodopes du Sud (régions de Xanthi et de Gumourdjina) — étude toponymique, ethnographique et historique“**, représente une recherche d'ordre toponymique des villages bulgaro-mahométans (pomaks) dans les Rhodopes du Sud — région de Xanthi et en partie de Gumourdjina. L'auteur s'intéresse surtout au côté historique de la question et se pose le dessein de faciliter l'étude scientifique du passé chrétien de cette contrée et, si possible, d'établir l'époque de l'islamisation des divers villages sur la base de données toponymiques et ethnico-folkloriques.

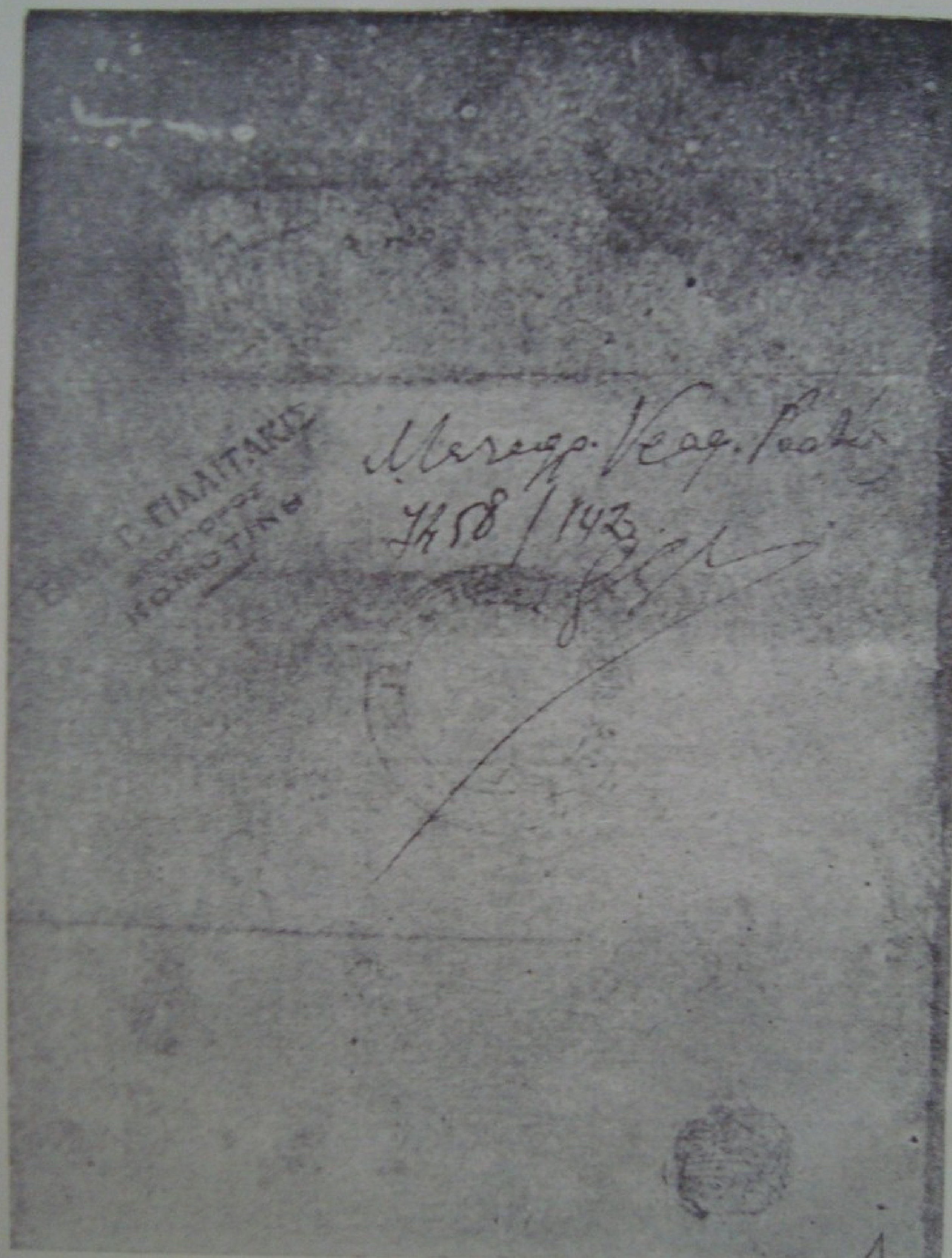
L'auteur a recueilli les matériaux toponymiques et folkloriques en 1942—1944 sur place, dans les localités elles-mêmes, en enquêtant auprès des habitants du pays et sur la base des données fournies par les autorités administratives locales. Les documents turcs d'achat-vente (vladalas), annexés à l'étude, dont le plus ancien date de l'année 1645—1646, ont une valeur toute particulière. En fait ce document est le plus ancien de ce genre de toutes les Rhodopes et doit être considéré à juste titre comme une rare trouvaille rhodopologique.

Les données toponymiques nous fournissent également la possibilité de tirer de très intéressantes conclusions linguistiques, en raison du fait qn'un grand nombre contiennent de vieux éléments linguistiques slaves.

СЪДЪРЖАНИЕ

(Към стр. 80)

Документ № 1, издаден през 1645/1646 г. (1055 г. по арабското лунно леточисление)

Заверка на гърба на документ № 1 от гръцката власт, с която признава автентичността и валидността на документа

(Към стр. 82)

Документ № 2, издаден през 1772 г. (1187 г. по арабското лунно леточисление)

Заверка на гърба на документ № 2 от гръцката власт, с която признава автентичността и валидността на документа

(Към стр. 82)

Документ № 3, издаден през 1791/1792 г. (1206 г. по арабското леточисление)

(Към стр. 83)

Документ № 4, издаден през 1802/1803 г. (1217 г. по арабското лунно леточисление)

Заверка на гърба на документ 4 от гръцката власт, с която признава автентичността и валидността на документа

Заверка на гърба на документ № 6 от гръцката власт, с която признава документа за автентичен и валиден

(Към стр. 86)

Документ № 7, издаден на 13 февруари 1842 г. (2 Мухарем 1258 г. по арабското лунно леточисление)

7460/144

Заверка на гърба на документ № 6 от гръцката власт, с която признава документа за автентичен и валиден

(Към стр. 87)

Документ № 8, издаден от легендарния в Родопите Салих ага през 1842/1843 г. (1258 г. по арабското лунно леточисление)